STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 01802

SHRIFTEN

Dan Kaplanowicz

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ד. קאפלאַנאָוויטש.

שריפטען

ערשטעס בוך.

הױפטפערקױף פערלאַג „די װעלט“, װילנא.

1909.

Разсказы Д. Каплановича.

Типографія Б. А. КЛЕЦКИНА, Вильно.

אינהאלט:

I. פון שטעדטיל:

אַ שטעדטיל 5

די זונדיל'ס 10

אַ הונדערטער 22

אויף דאַטשע 29

דער ערשטער בראָך 39

דער אײדעם 44

שמואל-איצע 50

אַלע מאַטערען זיך 56

II. פערוועלקטע בלומען:

פון אומעט 61

דעם איין מאָל 67

אָהן אַנ'אויסוועג 75

באַנקראָט 83

III. בילדער פון סיביר:

מיט'ן עטאַפּ 91

טהיי אין וואַלד 102

דער פּאָכט-טאָג 108

צאַלבענאַנד 115

פון שטעדטיל.

אַ שטעדטיל.

(געווידמעט משה טײטש).

אויף מאָרגען נאָך סכּות. די פֿאָריגע נאַכט איז אַ שניי געפֿאַלען; דער שניי איז צוגאַנגען און האָט אַ גרויסע בלאָטע געמאַכט. איצט געהט אַ דינער, אַ געדיכטער, אַ קרומער רעגען אויסגעמישט מיט אַ שטאַרקען, אַ שנײַדענדען ווינד. גאַנץ אָפּט לאָזט דער ווינד אַ שוידערהאַפֿטען פֿײַף אַרויס און צוזאַמען מיט'ן רעגען צעשפּילען זיי דעם אויבער-בגד און וואַרפֿען איך כּמעט בכּיון אין דער שיטערער בלאָטע אַרײַן. דעם גלח'ס סאַד, וואָס אין רעכטען מיטען שטעדטעל האָט זיך אַזוי מוראדיג צושאָקעלט, צושוומעט, דאָס עס הילכט זיך, אַז אָט-אָט רײַסען זיך אַרויס אַלע בוימער מיט די וואָרצלען און בעפֿאַלען איך ווי שכּור'ע פּויערים... פֿון אַלע זײַטען פֿליהען געלע אָבגעלעבטע בלעטער און אַרום שמעקט מיט פֿוילנים און מיט טויט...

דאָרט אין דער קלײנער הײַזעל אונטער דעם שטרויענעם דאַך וואוינט משה זעלדעס, אַ ייד אָהן איין בעשטימטער מלאכה, אַזוינער, וואָס לעבט פֿון ווינד, און אַלץ איז איהם אַ האַנד... ווען משה האָט זיך גאַנץ פֿריה אויפֿגעהאַפּט און האָט זיך איבערצײַגט, וואו ער איז אין דער וועלט, וואָס מיט איהם טהוט זיך אַזוינס און וואָס פֿאַר אַ טאָג עס קומט אָן פֿאַר איהם, האָט זיך איהם אַזוי ניט געוואָלט אויפֿשטעהן, ווי איינער וויל ניט שטאַרבען... ער האָט זיך אין דער ווײַלע דערמאָהנט אָן דעם נעכטיגען טאָג, ווען ער האָט מיט אַזאַ חשק און התפּעלות געטאַנצט בײַם רבּ אין שטוב מיט די שענסטע בעלי-בתּים, ווי דאָס ווײַב, האָטש זי האָט איהם אַלץ אַהיים גערופֿען, האָט פֿונדעסטוועגען געשײַנט פֿאַר נחת, ווי דער קאָפּ איז בײַ איהם געוועזען רוהיג און אין אַלע אבֿרים וואַרעם, און משה האָט בשום אופֿן ניט געקענט פֿערשטעהן: וואָס וואָלט דאָס אין דער אמת'ן גאָט געאַרט, אַז אַ גאַנץ יאָהר וואָלט שמחת-תּורה געוועזען... ער האָט זיך אייניגע מאָהל מיט אַ טיעפֿען זיפֿץ אויף זײַן געלעגער איבערגעדרעהט און איז אויפֿגעשטאַנען נאָך סכּות...

אין שטוב איז קאלטלעך און ס'הויכט זיך, אז זי איז גאר פיל גרעסער געווארן, ווי געוויינלעך; דאס ווייב קרעכצט היינט פיל שטארקער, פיל טרויעריגער, ווייל אין א נאסען וועטער הויבן איהר אן די פיס דרעהען, ברעכען, אז זי געפינט זיך קיין ארט ניט; דודקע, א בלייכער בחור'ל פון א יאהר פופצעהן, דארף היינט פאהרען אין דער ישיבה לערנען, ווערען א מענש... און דעריבער פערריכט ער איצטער זיין „קעסטיל"...
משה ווייס גאנץ גוט, אז ער דארף היינט האבען היבשע עטליכע רוב'ל: מ'דארף דעם בחור אויסריכטען, מ'מוז היינט דעם אייזען האטש עטוואס „פערלעפען" ס'זאל ניט אזוי רויכערען אין שטוב, מ'מוז... מאלע וואס מ'מוז, וואס מ'דארף אין א בעל'הבית'שקייט"...
ער שטעהט אומעדיג ביים פענסטער און טראכט, ווי גרויס דעם מענשענס בעדערפענישען זענען, אז ער אליין איז אויך א גרויסער בעל-הוצאה, אז אין א געזינדעלע איז א רובל קיין געלד ניט, און וואו פערדינט מען איהם איצט — אזא בלאטע אין דרויסען!..

איבער'ן גאס, אנטקעגען משה זעלדעם ביי פרומע די אלמנה אין שכנות, וואוינט הענעך דער מלמד, א לאנגער, א דארער ייד מיט אן אויסגעבויגענעם רוקען. אויפ'ן קאפ טראגט ער איצט זיין שבת'דיגע סאמעטענע היטעל און זעהט אויס פון ווייטען ווי אן ארימער מחותן נאך א שווערער קרענק... הענעך הויבט זיך אויף פון זיין טאבורעטקע מיט דער ווייכער קישעלע, טהוט א שמעק טאבאק מיט ביידע נאזלעכער, קנאקט אויס אלע פינגער פון זיינע האריגע הענד און זאגט סתם אין דער וועלט אריין: ניט פריה ווייזט אויס — ס'ציהט אין הארצען, אנ'אימה... די ווייב זידט אויפ'ן קיך צוקאריע און שרייט הענעכ'ען, ער זאל דערווייל אויפעסען די שטיקעל חלה, וואס איז פון יום טוב געבליבען...

אין ווינקעל ביים נאסען פענסטער זיצט א גראבע, א בלאהע, אנ'אלטע מויד און קלאפט אויף א זאקען-מאשין. זי שטעלט זיך אב אויף א ווייל'ע און שילט איהר שווערען מזל מיט דער מאשין צוזאמען: די מאשין איז קאליע, די נאדלען ברעכען זיך, פערריכטען איז ניטא ביי וועמען, און אין דרויסען איז אזא גוס, אזא שלאקס רעגען...

פון דער ווייטענס זעהט זיך א נידעריג שטיבעל אבגעווייסט מיט קאלך אהן שויבען אין די פענסטער. דארט וואוינט וועלפקע דער שניידער.

וועלפקע האט זיך נעכטען לכבוד יום טוב שטארק אנגעשטורמט און האט דעם גאנצען טאג געזידעלט און געשאלטען די „רייכע" בעלי־בתים פון שטעדטיל... אין אווענד, קומענדיג אהן א היטעל אהיים, האט ער די ערשטע זאך דאס ווייב פון „זיין" שטוב ארויסגעטריבען — איהר פוס זאל ביי איהם ניט זיין... וועלפקע אבער האט זיך מיט דעם אליין ניט בערוהיגט און האט צעבראכען אלץ פון שטוב, אויסגעשלאגען די שויבען פון אלע פענסטער און ערשט דאמאלס איז ער געפאלען, ווי א שטיין, און האט זיך אויפגעהויבען שוין נאך סכות...

ער געהט איצט ארום איבער'ן שטוב אהן א קאפאטע, זעצט זיך צו א ווייל, קוקט ארויס דורך די אפענע פענסטער און קלערט כעס'דיג: וואס האט זי דארטען פערזעצט זיך אזוי לאנג ביי איהר טאטען, ווי א כלה? וואס קומט זי שוין ניט אהיים? א גרויל, גאר — אנגעריהרט איהר דעם האנער...

און וועלפקעס ווייב זיצט איצטער ביי איהר אלטען טאטען, לייזער דעם פורמאן. לייזער איז פון נאטור א שווייגעדיגער מענש און האט קיינמאל ניט ליעב פרעגען: ווער? וואס? די טאכטער איז געקומען א פערוויינטע שפעט אין אווענד מיט א קליין קינד אויף די הענד, האט ער אליין פערשטאנען, וואס מ'מיינט... און האט ווייטער געשוויגען. די מאמע אבער וויינט פון נעכטען אן צוזאמען מיט דער טאכטער: זי בעשולדיגט זיך אליין פאר דעם שידוך... „מ'דארף דאך אבער פארט געהן אהיים" — זאגט זי, און צעוויינט זיך אויפ'ן קול. „א גוטען טאג" — הערט זיך דורך ביטערע טרערען...

ביי היים דעם סאראווניק זיצט די גאנצע געזינדט ארום טיש און מ'עסט אנבייסען — מילכיגע גרויפען. — אבי זאט, זאגט היים, אבווישענדיג די וואנצעס, גאט זאל נאר העלפען עפעס אויפ'ן נייעם יאהר מיט געזונד, מיט פרנסה — א יוד דארף טאקע א פולע האבען, א יוד איז ניט גלייך צו „זיי" — ער קאן ניט עסען אבי וואס, ארויסגעהן אבי ווי.

— א דאנק גאט טאקע פאר דער שטיקעל בהמה, ענטפערט מיט'ן גאנצען הארצען די בעל־הבית'טע: איך אהן א מילכיגס בין גאר קיין מענש ניט און ווען איך זופ ניט עפעס פאר'ן שלאף, האב איך ניט מיט וואס דאס קינד צו זייגען... וואס מיינסטו, רעדט זי ווייטער, אנטקעגען לייטען איז טאקע ניט צו פערזינדיגען — מ'איז

פארט ניט פערשמאכט, מ'עסט ניט קיין מיט-נישטע, און וויפיעל איז דאס אזוי אינגאנצען פארהאן בהמות ביי אונז אין שטעדטיל...

אביסעל אן א זייט אין דער הויז מיט די לאדען וואוינט דער היגער רב, א מענש א הלוש, א שוואכער, קוים וואס ער האלט זיך. דערצו האט ער נעכטען אנ'איבעריגען ביסען געהאפט און פיהלט זיך היינט גאר ניט אינגאנצען. ער זיצט ביי זיך אויפ'ן קאנאפע אין זיין אלטען שלאפראק און מיט איין קרענקליכען קול בעט ער זיך ביי מגיד, ער זאל איהם היינט צורוה לאזען, אז אין אזא שלעכטען וועטער וויל קיינער איבער'ן שטעדטעל ניט געהן, אז ער האט היינט קיין כח ניט פיעל צו רייד'ען. דער מגיד צושרייט זיך, אז אין א רעגען ווילען זיין ווייב און קינדער אויך עסען, אז וועניגער ווי פינף רובל וועט ער פאר ביידע דרשות ניט נעהמען. דער רב טענה'ט מיט די לעצטע כחות, אז די שטעדטיל איז איצטער זעהר געדריקט, אז ס'איז פראסט ניטא, פון וועמען צו נעהמען, אז מ'האט זיי אליין געדארפט געבען... און ער בעט דעם מגיד, ער זאל צום גבאי געהן.

און דער גבאי געהט איצט ארום איבער'ן שטוב, גלעט זיין שפיציג בערדיל, שפייט אין דער וויטענס און טענה'ט מיט זיין זעכצעהן יאהריגער טאכטער: וואס האסט דו זיך, זאג מיר, אזוי צוויינט, צוקלאגט? וואס מיינסט דו, איז שוין דארטען אין דער גרויסער שטאדט? דו קלערסט, רעדט ער ווייטער, אז דיין טאטע איז אנ'אמת'ער מיליאנער, אז געלד שמידט זיך ביי איהם אן וויפיעל ער וויל נאר. ניט צופערזינדיגען, איך קלאג זיך ניט חלילה. אבער קען מען דאס דען אלע קינדער האלטען אין גרויסע שטעדט?! מ'וועט דאך חלילה אנזעצערם בלייבען, איבער דער וועלט אוועקגעהן. אפשר אויף זומער, מיין טאכטער, גאט וועט העלפען וועל איך דיר ניט זשאלעווען, דערווייל אבער, גלויב דיין טאטען, אז איהם איז שווער צושלעפען אויף זיך אזא יאך... דאס מיידעל בעט זיך חורך טרעהרען, אז קיין לעדהרער וועט איהר אין שטאדט ניט קאסטען, עסען וועט זי אבי וואס, ווי ס'מאכט זיך, און צעוויינט זיך נאך שטארקער זעהענדיג, אז ס'איז שוין גאר קיין האפנונג ניט געבליבען ארויס רייסען זיך פון דער היגער בלאטע, פון די פינסטערע טרויעריגע נעכט...

אט איז דער צייל קראמען. ביי יאסלען אין קראם שטעהט

אַ גרויסער, אַ רויטער שייגעץ אין „דינגט“ פאַר אַ קאָפּיקע אַ שפּיצען-ציגאַר.

יאָסעל מאַטערט זיך איהם אײַנרעדען, אַז איצט איז סחורה בכלל טײַערער, אַז ביליגער וועט ער ערגעץ ניט קויפען. דער שייגעץ אָבער ענטפערט מיט כעס: איך האָב, פערשטעהסטו מיר, געדינט אין סאָלדאַטען און ניט אַזוי גיך וועסטו מיר אָבנאַרען...

פייטיל, דער צווייטער קרעמער, האָרכט אויס מיט קאָפּ, וואָס ס׳טהוט זיך ביי יאָסלען און וואַרט מיט אונגעדולד אויפ׳ן „סוחר“: רופען איהם פאַסט עפּעס ניט...

פריידע די קרעמערין מעסט אַ גויע ווייס-צייג אויף תכריכים פאַר איהר געשטאָרבענעם „מאַנדרע“ און מאַכט מיט די ליפּען פון איהר פרום פנים: „אויף איהר בלייבענעם“, אויף איהר בלייבענים...

דער ווינדט איז עטוואָס שטילער געוואָרען און דער רעגען גיסט מיט אַזאַ רוהיגקייט, תמ׳עוואַטעקייט, ווי ער וואָלט זיך אַ נדר געגעבען אָנגיסען אין שטעדטיל ביז די סאַמע דעכער...

אין גאַס איז אַ טויטע שטילקייט און זעלטען געהט דורך אַ פערוויקעלטער מענש. פון יענעם עק שטעדטיל הערט זיך, ווי אַ קוה שרייט מיט עפּיס אַ מאָדנעם אַ ווילדען געשריי, מיט אַ קול פון אַ משוג׳ענעם מענשען להבדיל... פון הינטער דער אַלטער געמויערטער קרעטשמע בעווייזט זיך עפּיס אַזוי ווי אַ פערד, דערנאָך — אַ בויד: אָרעמעלייט פאָהרען פון דריפּעשאָק... הינטער׳ן וואָגען געהט נאָך אַ הינקעדיגער, אַ שוואַרצער בחור מיט אַ קאַטערינקע אויף די פּלייצעס און האַלט אין דער לינקער האַנד אַ קעסטעלע מיט פייגעלעך... אַט לויפט מאָטע דער קירזנער, אַ שמאָלער, אַ בלייכער יוד מיט אַ דערשראָקען פנים זוכען אַ מנין אויף תהלים זאָגען: דאָס ווייב זיינע געהט צו קינד שוין דעם צווייטען מעת-לעת...

ביי העגעך דעם מלמד לערנען היינט די קינדער „אַ האַלבען טאָג“, און דורך די פענסטער הערט זיך גאַנץ ווייט: בראשית — פון אָנפאַנג, ברא — האָט ער בעשאַפען... תהו — ובהו — וויסט און לעער...

די זונדיל'ס.

מאטע-לייב איז א ייד אנ'איינגעפונדעוועטער בעל-הבית מיט אנ'איינענער הויז אין רעכטען מארק, מיט א קלייט צווישען די קראמען, מיט פעלדער אין ארענדע, מיט זיהן און מיט טעכטער. א געבארענער איז מאטע-לייב טאקי פון דעמזעלבען שטעדטיל, וואו ער וואוינט איצט, און התונה געהאט האט ער אויך פון דעם אייגענעם שטעדטעל.

ביידע — סיי ער אליין, סיי דאס ווייב זיינס — זענען גרויסע בעלי-משפחות, און כמעט אלע קרובים פון ביידענס פאמיליעס וואוינען אויך אין דעם זעלבען שטעדטיל, וואו נאך זייערע טאטעס און זיידעס זענען געבארען געווארען, התונה געהאט, פערלארען געווארען און גאנץ גרויסע דורות נאך זיך איבערגעלאזען.

אזוי אין א מיטענוואך, אין א פראסטען, געוועהנליכען טאג, האט מאטע-לייב, ווי אלע איבריגע קרובים, ניט ליעב געהאט צעהלען די נפשות פון זיין משפחה און ער פלעגט שטארק ברוגז ווערען, ווען אפילו עמיצער אנ'אנדערער האט גענומען בע'חשבונ'ען זיי. דערפאר אבער יום-טוב אדער אזוי אויף א שטיקעל שמחה, מאטע-לייב נעהמט א ביסעל בראנפען און ווערט באלד אנ'איבערגעביטענער — א פרעהליכער מיט רויטליכע באקען און מיט טרעהרען, דאס רוב, אין די אויגען — שרייט ער דאמאלסט פלוצלונג אויס גאוה'דיג: „מיר זענען — איהר הערט, רבותי? מיר זענען — שבעים נפש!..“ אט די אלע „שבעים נפש“ צוזאמען האבען זיך אנגערופען אויף דעם נאמען פון זייערען עפיס אנ'עלטער-זיידען, א שעהנעם יורען — „די זונדילס“.

און האטש קיין גרויסע גבירים זענען די זונדילס קיין מאל ניט געוועזען און אפילו ביי זיי אין שטעדטעל האבען זיך אויך געפונען פיעל מיט גרעסערע עשירות, מיט שעהנערע הייזער — דאך האבען אלע דורכאויס מקנא געוועזען נור די זונדיל'ס אליין און מעהר קיינעם ניט, און יעדערען פון די שטעטילשע האט פאר זיך אזוי ווי פערדראסען, וואס ער האט ניט עפיס א שטיקעל צוטריט, א שטיקעל שייכות צו די זונדיל'ס...

— וואָס איז פֿון די ריינקייט, — זאָגען דאָס רוב די שטעדטילשע איינוואוינער מיט גרויס ביטול: מ'קאָן ניט אָפּלייקענען — געלד איז טאַקי געלד, אַ בעסער לעבען איז טאַקי בעסער — דאָס איז אַלץ אמת. אָבער ערשטענס איז אין עשירות קיין מאָל קיין גענוג און קיין שיעור ניטא: וויפֿיעל מ'האָט וויל מען אַלץ נאָך און נאָך, און נאָך... און דערצו איז טאַקי, וואָס מיט געלד אַליין לעבט מען ניט: צו געלד דאַרף מען נאָך ערשט האָבען מענשען... אָט נעהמט, למשל, טאַקי די זונדיל'ס — ענדיגט כמעט יעדערער שטענדיג דעם שמועס: זיי זענען דאָך אין דער אמת'ן ניט קיין מיליאָנערען — צוויי אמת'ע גבירים אַפֿילו פֿעהלט זיי נאָך אויך אַ היבש ביסעל — און קוקט זיך צו צו זייער לעבען: שטענדיג צווישען אייגענע, שטענדיג ניט עלענד — ס'איז פֿאַרהאַן מיט וועמען זיך צו פֿרעהען און אַז מ'דאַרף חלילה וויינען — איז אויך בעסער, אַז ניט אַליין...

און עפּיס גאָר אַליין ניט וויסענדיג דייטליך פֿאַר וואָס, האָבען אַלע שטעדטילשע גרויס רעספּעקט געהאַט צו דער מגושמדיגער משפּחה, און ווען עמיצער פֿון זיי זאָגט אַרויס דעם נאָמען „די זונדיל'ס“ פֿיהלט זיך בעת־מעשה, אַז דאָ רעדט זיך ניט וועגען עפּיס סתם אַ היים אָדער אַ האַצקעל, אַנ'עלענדער, אַנ'אַריינגעפֿאָהרענער קרעמעריל אָדער עפּיס אַנ'אָנגעקומענער נייער איידעמ'ל... נאָר אַלע פֿיהלען דערביי און פֿערשטעהען, אַז דאָס איז טאַקי אַ רעכטער „סלופּ“, עפּיס אַ מין שבט מיט אַ גרויסער, אַ ברייטער דעה — מענשען, וואָס אָנהויבען זיך מיט זיי לוינט ניט און, פֿערקעהרט, אַריינפֿאַלען אין זייער משפּחה — אַדרבא ואדרבא...

קיין אמת'ע שונאים האָבען אַפֿילו די זונדיל'ס אין זייער שטעדטעל ניט געהאַט און קיין שלעכטס האָט זיי חלילה קיינער ניט געוואונשען. נאָר טיעף־טיעף ביי זיך אין האַרצען האָט יעדערער דאָך געפֿיהלט עפּיס אַ אינצופֿרידענהייט געגען זיי און שטענדיג האָט אַלעמען שטאַרק פֿערדראָסען, וואָס גאָר די שמחות, גאָר די פֿרעהליכקייט, גאָר דער נחת און גאָר דער כבוד איז דורכאוים נור ביי זיי און ניט ביי קיין אַנדערען. דאָס הייסט, אַלע האָבען טאַקי מודה געוועזען און גוט פֿערשטאַנען, אַז שולדיג אין דעם זענען ניט די זונדיל'ס, אַז דער אויבערשטער האָט זיי געגעבען — האָבען זיי און נעהמען ביי קיינעם ניט אָב. אָבער צו גאָט קאָן מען דאָך קיין טענות ניט האָבען, נו איז מען פֿאָרט ביסלעכווייז אָנגעשטויסען אויף די זונדיל'ס...

און ס'איז טאַקי אין דער אמת'ן זעהר שווער געוועזען אַנ'עלענ־דען שטעדטישען יודען זיך רוהיג צוקוקען צו די אָפטע שמחות ביי די זונדיל'ס, צו דער שטענדיגער פרעהליכקייט און היימליכקייט אין זייער פאַמיליען־לעבען און צו דער גרויסער „ראָלע“, וואָס די זונדיל'ס האָבען געשפּיעלט אין דער קליינער וועלטעל פון דער שטעד־טישער סביבה.

— נאָר זיי וואָלטען זיך געהאָצקעט — רייסט זיך עפּיס גאָר ניט ווילענדיג אַרויס ביי אַ שטעדטישער יודענע, ווען ביי די זונדיל'ס מאַכט זיך פּלוצלונג אַ שטיקעל שמחה'צקע: דאָס איז אַ פאָלק...

— זאָלען זיי טאַנצען ביז עס טאַנצט זיך — מאַכט אַ צוויי־טע מיט אַ וועהטאָג־שמייכעלע אויף איהרע בלאַסע ליפּען: קיין זאַך איז ניט אייביג — אויף אַלץ אַ צייט...

— און איך בין שוין גאָר אַנ'אַנדער מענש — רופט זיך אָב מיט אַ יסורים־ניגון אַ דריטע: איך פערגין דער גאַנצער וועלט! וואָרום וואָס, זאָג מיר, קאָן מיר העלפען דער מקנא זיין? גאָרנישט, ניר אַ נאַר בליי־בען...

— ווער איז דאָס מקנא? — האַפּען זיך באַלד אַרויס ביידע מיט איין מאָל די ערשטע צוויי: זאָלען זיי טאַנצען... ס'קומט נאָר צו רייד — אָט רעדט מען...

און די זונדיל'ס זענען טאַקי אויף אַנ'אמת שטענדיגע מחותנים געוועזען, שטענדיג זענען זיי פאַר אַ שמחה, אָדער נאָך אַ שמחה, איי־ביג גרייט מען זיך ביי זיי צו וואָס, אָדער מ'רוהט זיך אוים פון עפּיס. מאַכט איינער פון זיי התונה אַ טאָכטער — איז שוין ביי אַ צווייטען אַ זוהן אַ חתן געוואָרען, ביי אַ דריטען ווערט אַ אינגעל בר־מצוה, ביי נאָך איינעם רוקט זיך דערווייל אונטער אַ ברית, אָדער אַ בחור פטר'ט דעם פריזיוו, און פּלוצלונג, גאָר אין מיטען דערינען, קומט זיך עפּיס אַראָב אַ פערוואָרפענער, אַ לאַנג־פערגעסענער קרוב פון די וויטע לענדער און ס'איז ווידער ביי די זונדיל'ס יום־טוב, ווידער פרעהליך — ווידער קלייבט זיך אויף די גאַנצע משפּחה — מאַנסבי־לען, ווייבער, יונג און אַלט און מ'טאַנצט צוזאַמען „אַ ביינעלע“, מ'קושט זיך און מ'לאַכט, מ'קושט זיך און מ'וויינט, מ'קושט זיך ווידער און מען ווינשט זיך דערביי, עס זאָלען זיין נור שמחות ביי יודען און זעהן זיך זאָל מען טאַקי אויך נור דורכאוים אויף שמחות...

— אַזוי ווי ביי פּויערים, להבדיל — סוד'ען זיך אָפט שטילער־הייט די זייטיגע מענשען — קיין בושה און קיין חרפּה איז ביי זיי

ניטאָ: יודען מיט בערד און ס'אַראַ קושעניש מיט ווייבער... דאָס איז אַ פאָלק — ניט געדאַכט זאָלען זיי ווערען...

און די זונדיל'ס זענען שוין אַזוי צוגעוואוינט געוועזען צו זייערע אָפטע התונות און צו אַנדערע פאַמיליען־שמחות, דאָס זיי האָבען אין דעם גאָר אַ בעזונדער געשמאַק געפיהלט, אַ בעזונדער טעם, אָהן וועלכען זיי איז שוין שווער געוועזען אויסצוקומען, און די גאַנצע משפּחה זייערע האָט דעריבער געהאַלטען אין איין מזוג־זווגים זיין, אין איין שידוכים ריידען, און ווען ס'פלעגען זיך נור צוזאַמענקלייבען עטליכע קרובים אינאיינעם, איז קיין אַנדערע רייד ניט געוועזען צווישען זיי, אויסער: נדן, קעסט, „פון זיך" און „צו זיך"... התונה האָבען פלעגט מען ביי די זונדיל'ס אַזוי יונג, אַז גאַנץ אָפט איז שווער געוועזען צו אונטערשיידען פון אַ פאָטער ביז זיין עלטערען זוהן... פלעגט ביי זייערען אַ בחור'ל זיך נור בעוויזען אַ סמן פון וואָנסען, האָבען שוין אַלע קרובים אויף איהם געקוקט ווי אויף אַ גרויסען „בעל־עבירה" און די גאַנצע משפּחה האָט שוין געזאָרגט, ער זאָל זיך ניט „אַרומדרעהען" סתם אַזוי אין דער וועלט אַריין, ער זאָל ניט שטערען אַ צווייטען און איבערהויפּט — ער זאָל חלילה ניט אָבהאַלטען די ראָד, וואָס דרעהט זיך אַזוי געשווינד שוין כמה וכמה יאָהרען... ווען זייערס אַ מיידעל האָט זיך אָנגעהויבען פערפלעכטען אַ צאָפּ, אָנטהון אַ לענגערע קלייד און שעמען זיך פאַר מאַנסבילען, האָט שוין די פאַמיליע געזעהן אין איהר אַ „פאַרטיגע זאַך" און אַלע האָבען דורכאויס עפּיס ווי מורא געהאַט זי זאָל חלילה ניט פערזעסען ווערען, דאָס מיידעל זאָל דער גאַנצער משפּחה די אויגען ניט פערשוואַרצען, זי זאָל קיין לייטישע געלעכטער ניט אָנמאַכען און זאָל קיין שונאים חלילה ניט דערפרעהען...

— אַן עלטערע מיידעל טאָר מען אין אַ שטוב לאַנג ניט האַלטען, — פלעגט שטענדיג טענה'ן ברוך־מענדע, איינער פון די חשובסטע קרובים אין דער פאַמיליע: אַ מיידעל אין יאָהרען — ענדיגט ער אַלע מאָל אויף זיין הויכער און שרייענדיגער שטים — איז פיעל מסוכנ'דיגער אין שטוב צו האַלטען, ווי פאַלשע אַסיגנאַציעס...

אָט אַזוי האָט אַלץ אין דער דאָזיגער גרויסער משפּחה געלעבט, געעטהעמט און געוואַקסען אין אַן אַטמאָספערע פון „מזל־שטאַרק" געהערט זיך עפּיס אַ מאָדנער, גאָר אַ בעזונדער ריח —

אריה פון נשואין, אריה פון קינפעט, אריה פון „לעקעך און בראנפען"... מיט אזא שטייגער: אין טעמפער צופרידענקייט, אין טומעלדיגער פרעהליכקייט און צניאות'דיגער הנאה — האט זיך דורות-לאנג געלעבט די גאנצע משפחה און אזוי האט זיך אויך נוהג געוועזען מאטע-לייב, ווי איינער פון די אנגעזעהענסטע קרובים ביי די זונדיל'ס. אויטאמאטיש טהוט אן מאטע-לייב דעם שבת'דיגען סורדוט זיינעם, צוקאמט מיט די פינגער זיין געדיכטע פערפלאנטערטע באַרד, פערוואַרפט רוהיג דעם איבער-בגד אויף די פלייצעם, ווישט אב זיינע פערגעלטע וואנסען מיט'ן רויטען נאז-טיכעל; זלאטע, דאס ווייב זיינס, שטעהט שוין דאס רוב פארטיג אנגעטהון אין איהרע לאנגע גאלדענע אויער-רינגלעך, די קאפ-טיכעל פערלעגט זי קאקעטיש הינטער די אויערען, דעקט זיך אריבער פרום מיט א פאטשיילע פון אויבען, און זיי געהען זיך ביידע פאמעליך, געלאסען צום בעל-שמחה און אויף זייערע ביידענס ליפען איז שוין אנגעגרייט דער גאנצער בעקאנטער נוסח: „איהר זאלט האבען פון זיי נחת, איהר זאלט דערלעבען ביז דער מינדעסטער, מ'זאל געהן אויף שמחות, ס'זאלען זיין שמחות ביי יודען..."

און געדוכט האט זיך אלעמען, אז אין דער דאזיגער איינגער משפחה וועט אלץ אייביג פערבלייבען, ווי געוועזען, אז קיין זאך וועט זיך דא ביי זיי קיינמאל ניט אומענדערען, קיינמאל ניט איבעראנדערשען — אזוי פעסט האט עס פון דערווייטענס אויסגעזעהן. און ס'איז טאקי אין דער אמת'ן שווער געוועזען אויסצוטראכטען אזוינס, וואס זאל בכח זיין א טרייסעל טהון די פעסטע יסודות פון זייער אייביגען מזל-טוב-לעבען. אויך מאטע-לייב איז שטארק זיכער, געוועזען, אז ער וועט נאך אויף אזא אופן זיין ביסעל יאהרען אויסלעבען און אז דעם זעלבען סדר וועט ער נאך געוויס די קינדער זיינע בירושה איבערלאזען.

אבער וואס אלע האבען געהאלטען פאר אונמעגליך איז ענדליך פארט געשעהען: פריידעל, מאטע-לייב'ס די מיטעלע טאכטער, וויל בשום אופן ניט חתונה האבען.

אייגענטליך האט פריידעל קיינעם ניט געזאגט, אז זי רעכענט קיינמאל ניט חתונה האבען, אז זי וויל ניט אנדערש אייביג א מיידעל בלייבען. נאר עפיס קען מען קיינמאל ביי איהר קיין טאלק ניט דערגעהן, עפיס לעגט זי אלץ אב פון איין מאל אויפ'ן צוויי-

טען, געהט אַרום שעה'ן לאַנג איינע אַליין ווײַט־ווײַט הינטער'ן שטעטעל און לייענט דורכאויס עפּיס אַ ביכעל...

— דאָס האָט אַליך דער שוואַרצינקער לעהרער אין די ברי־לען אָנגעמאַכט — רײַסט זיך אַרויס מיט אַ זיפֿץ בײַ זלאַטען, ווען פֿריידעל נעהמט ווידער אַמאָל דאָס ביכעל אין האַנד און לאָזט זיך געהן אַ פֿעראומערטע שפּאַצירען: וואָלט ער הענד און פֿיס בעסער צובראָכען, איידער ער איז אַהער צו אונז אין שטעטעל געקומען...

— וואָס דאַרפֿסטו שילטען אַ פֿרעמדען מענשען — מאַכט מאָ־טע־לייב מיט אַ רוהיג־מיושבֿ'דיגען קול: אפֿשר איז ער גאָר ניט שולדיג — ווער ווייס?... און דו — ענדיגט ער מיט זײַן געוועהנליכער קאַלטקײַט — דאַרפֿסט זיך דערפֿון גאָר די האַרץ ניט אָבעסען: זאָל זי שפּאַצירען — יעדער האָט זיך זײַן משוגעת...

אַז פֿריידעל קעהרט זיך אום פֿון שפּאַציר, געהט זי באַלד אין אַ בעזונדער חדר אַרײַן. זי לאָזט זיך אַראָב אויף אַ טאַבורעטקע בײַם טישעל, שפּאַרט אונטער דעם קאָפּ אויף איהר ווײַסער דיקער האַנד, און ניט בעוועגענדיג מיט אַ גליעד, זיצט זי אָב אַזוי גאַנצע שעה'ן — אפֿילו אָן עסען פֿערגעסט זי... און פֿערנומען זענען איהרע געדאַנקען שטענדיג מיט דעם, אַז דאָ בײַ זיי אין שטעטיל ווייס קיינער ניט פֿון אמת'ע ליעבע, אַז דאָ איז גאָר קיין מענש ניטאָ, וועמען ליעב צו קריגען און קיינער וועט איהר גאָר ניט פֿער־שטעהן אַז דאָ אין שטעטיל האָט מען ניר חתונה, און אַזוי שטאַרבט מען אַוועק, גאָר קיינמאָל ניט ליעבענדיג... און אַזוי שטאַרק פֿער־ווילט זיך דאַמאָלס פֿריידלען אַנטלויפֿען פֿון איהר פֿינסטערער, בלאָטיגער שטעטיל, אַרויסרײַסען זיך פֿון איהר גרויסער צופֿריע־דענער משפּחה, ניט אָנקוקען מעהר די חתונה־פּנימ'ער פֿון איהרע פֿיעל מעוברת'ע מוהמעס, ניט זעהן מעהר, ווי ס'וואַקסען, ווי ס'האָ־דעווען זיך און ווערען ביסלעכווײַז צײַטיג פֿרישע מיידלעך פֿאַר נײַע פֿעטערס און ניט עטהמען מיט דער שטיקענדער לופֿט פֿון שטענ־דיגער מחותנ'שאַפֿט, אַז יעדעס מאָל בעגיסט זי זיך מיט אַ גאַנ־צען קוואַל זודיגע טרעהרען... אַז די מאַמע געהט באַלד אַרײַן צו פֿריידלען אין צימער און הויבט אָן טענה'ן מיט איהר, אַז זי זעהט שוין אויס ווי אַנ'אַמת'ע „שטשעפּקע", אַז אַ שעהנערע לעגט מען אין קבֿר אַרײַן, אַז זי ליגט שוין בײַ אַלעמען אין די מײַלער און גאַנץ שטעטעל איז מיט איהר אויף, אַז די אייגענע פֿאַמיליע דאָט

אויך שטאַרק פֿעראיבעל און זיי הייסען באַלד אַשירוך טהון —
צוואויינט זיך באַלד פֿריידעל ווי אַקליין קינד און בעט זיך דורך
טרעהרען: „לאָז מיך, מאַמע, אַוועקפֿאָהרען, טרייב מיך אַרויס...“
זלאַטע בלייבט שטעהן, ווי צוטומעלט, ניט וויסענדיג, וואָס
איהר צו ענטפֿערען, און געהט פּאַמעלעך אַרויס מיט גאָרנישט,
אויסער אַצובראָכענעם געמיטה. אויף עטליכע טעג ווערט זלאַטע
אײנגאַנצען אַנשווײגען און אין שטוב ביי זיי איז ווידער שטיל, רוהיג,
ווי אַלץ וואָלט אין דער בעסטער אָרדנונג געוועזען. ווי געוועהנליך
געהט מאָטע־לייב מיט דער ווייב גאַנץ אָפּט אויף שמחות, מ׳קושט
זיך, מ׳ווינשט זיך, מ׳טאַנצט צוזאַמען אַבייגעלע און ס׳זעהט אויס
אַזוי ווי עס וואָלט גאָר קיין פֿריידעל אויף דער וועלט קיינמאָל ניט
געוועזען, אָדער ווי זי וואָלט שוין לאַנג־לאַנג אַליין אַמאַמע זיין...
נאָר ווען דער עולם איז שוין נאָך אַגוטער ביסעל משקה, הויבט
דאַמאָלסט אָן די גאַנצע משפּחה זיך צו סוד׳ען מיט מאָטע־לייב׳ן
און יעדער אײנציגער בעזונדער גיט איהם שטאַרק אָנצוהערענים,
אַז זיין פֿריידעל איז שוין אַמיידעל אין יאָהרען, אַז סוף כל
סוף וועט ער, מאָטע־לייב, געוויס הרטה האָבען פֿאַר זיין פּיהר,
אָבער עס וועט שוין דאַמאָלסט שפּעט זיין... אַצוקאָכטער, אַנ־
אויפֿגערעגטער קעהרט זיך אום מאָטע־לייב אַהיים. אַפֿער׳כעס־
טער כאַפּט ער זיך באַלד אַריין צו פֿריידלען אין צימער און צושרייט
זיך, אַז ער וויל קיין נייסען ניט ביי זיך אין שטוב, ער וויל
ניט, מ׳זאָל אויף איהם מיט די פֿינגער טייטלען און דאַרף קיין
בעל־עבירה ניט אין זיינע ד׳ אמות... פֿריידעל וואַרפֿט זיך תיכף
אין בעטעל אַריין און הויבט באַלד אָן, פֿריהער שטיל און וואָס
ווייטער אַלץ העכער און ווילדער, צו שרייען, קוויטשען, וואַרפֿען
זיך, שליידערען זיך און טרייסלען מיט די ציינער... די גאַנצע געזינד
לויפֿט זיך באַלד אויף צו פֿריידלען אין צימער; די מאַמע איילט
זיך אונטער אויף גיך פֿערמאַכען די לאָדען פֿון די פֿענסטער,
ס׳זאָל האָטש קיינער פֿון גאַס ניט דערהערען... אַלע שטעהען
אַרום בעטעל צושראָקען, צוטומעלט, מ׳קוקט זיך אין די אויגען,
מען ברעכט די הענד, און קיינער ווייס ניט וואָס פֿאַר אַרפֿואה
פֿאָרצולעגען. נאָר באַלד בערוהיגט זיך פֿריידעל אַביסעל און זי
פֿאַלט אַריין אין עפּיס אַוואַכענדען שלאָף, אין אַמין קראַנקען
דרעמעל. די שטוביגע הערען זיך צו אַקליין ווײלע צו איהר שווע־
רען סאָפּען, און אײנציגווייז געהען זיי פּאַמעלעך פֿון צימער אַרויס.

אין אייניגע מינוטען אַרום האָט זיך פֿריידעל אויף מיט אַ שרעקליכען קאָפּ־וועהטאָג, און האָט זיך באַלד מיט ביידע הענד פֿאַר די שלייפֿען. פֿריידעל בלייבט דאָס רוב זיצען אויפֿ'ן בעטעל די פֿיס אַראָבגעהאַנגען, מיט אַ וואַרעמער טוך אַריבערגעדעקט און טראַכט אַזוי שעה'ן לאַנג אַ פֿערטרויערטע און אַנ'אונבעוועגליכע. ציַיטענווייז טראָגען איהר אַוועק איהרע מחשבות גאָר אין אַנדער וועלט. פֿריידלען שטעלט זיך פֿאָר אויף אַ ווייַלע, אַז זי איז שוין לאַנג־לאַנג פֿון דער היים אָבגעפֿאָהרען און אַז דאָרט אין דער גרויסער שטאָדט האָט זי באַלד געטראָפֿען אַ יונגען־מענשען, וועלכער איז גאָר ניט ענליך אויף די אַלע, וואָס רינגלען איהר אַרום פֿון קינדווייַז אָן און מיט וועלכען איהר איז אַזוי גוט, אַזוי אַנגענעהם... און אַזוי וויַיט געהט פֿריידעל אַוועק אין איהר פֿאַנטאַזיע, אַז דער קאָפּ פֿערדרעהט זיך איהר אָפּט, ווי אַ שכור'ער און אין די אויערען קלינגען איהר דייַטליכע קושען, פֿון וועלכע דאָס פּנים איהר'ס צופֿלאַמט זיך באַלד אין אַנ'אמת'ען גהינום און אַלע אבֿרים איהרע ווערען פֿערשטיַיפֿט, פֿערהאַרטעוועט און אָנגעשטרענגט... נאָר ווען פֿריידעל ערוואַכט זיך פֿון איהרע זיסע חלומות און קומט צו זיך, ווען זי דערמאָהנט זיך, אַז פֿון פֿאָהרען ערגעץ, איז זי נאָך אַליין אייגענטליך אַזוי וויַיט, אַז די עלטערען ווילען נאָך אַליין איהר ניט פֿערשטעהן און ווען זי בעקומט יאָ פּלוצלונג די מעגליכקייַט — ווייסט זי נאָך ערשט ניט וואוהין און נאָך וואָס צו לויפֿען, אַז סוף־כל־סוף וועט איהר אַליין, מסתמא, אויך, ניט ווילענדיג, אויסקומען מיט אַלעמען גלייַך קושען זיך, ווינשען זיך און טאַנצען דעם בייגעלע — לאָזט זי זיך באַלד אַראָב אַ מידע אויפֿ'ן קישען, און ליגענדיג מיט פֿערמאַכטע אויגען דוכט זיך איהר אויס, אַז זי זעהט דייַטליך אין דער פֿינסטערער לופֿט דאָרט נאָהענט נעבען זיך אַ „פֿרעמדען" פֿרום בעוואַקסענעם מאַנסביל מיט אַ תמ'עוואַטען שמייכעלע אויף די ליפּען און מיט צניעות'דיגער תאוה אויף דער שפּיץ נאָז... און אָט דוכט זיך איהר, ווערט אין צימער איינגאַנצען פֿינסטער און זייַנע וואַרעמע הענד ציהען זיך צו איהר אַלץ נעהענטער, נעהענטער... אָט איז ער שוין מיט'ן גאַנצען גוף דאָרט נעבען איהר... ער רעדט גאָרנישט... ער דריקט זי נור... דער גאַנצער קערפּער פֿריידעל'ס ווערט באַלד ווי אָבגענומען, פֿערגליווערט און דאָס רוב ענדיגט זיך עס מיט אַ נייַער „סצענע", מיט נייַע קולות דורך פֿערביסענע ציינער... עס לויפֿען

ווידער אַריין אַלע שטובּיגע צו פֿריידלען אין צימער. זלאַטע צושפּילעט איהר, היה'ט זי, לעגט קאָמפּרעסען און פּאָרזיכטיג פֿערמאַכט זי די לאָדען פֿון די פֿענסטער, עס זאָל עמיצער פֿון גאַס ניט דערהערען...

נאָר וויפֿיעל די זונדיל'ס האָבען זיך ניט געסטאַרעט בּעהאַלטען זייער „צרה" פֿון פֿרעמדע, פֿון זייטיגע מענשען, וויפֿיעל זיי האָבען זיך אַלע ניט געמאַטערט מיט אַלערליי טעמים ווי עס איז פֿערדעקען פֿון לייטען דעם גרויסען בזיון און אַליין עס שטילערהייד אַראָבשלינגען — דאָך האָט מען אין שטעדטעל הורכאויס געריעדט און געס'וד'עט זיך נור וועגען פֿריידלען, און פֿריידעל'ס "זיצען" אַ מיידעל איז פֿאַר אַלע שטעדטילשע אַזוי שווער געוועזען, ווי זי וואָלט גאַנצע טויזענד פֿוד געוועגען און וואָלט דערצו בּיי יעדען איינציגען בּעזונדער אויפ'ן רעכטען קאַרק געזעסען... גערעדט האָט מען אַזוי פֿיעל וועגען פֿריידלען צוליעב פֿערשיידענע טעמים און פּניות און אויך גאָר אָהן טעמים — סתם אַזוי זיך אין דער וועלט אַריין: אַ טאָג אַ יאָהר — מ'דאַרף דאָך וועגען וועמען ס'איז ריידען, טאָ פֿאַר וואָס טאַקי ניט וועגען איהר?..

— ווי געפֿעהלט איך עפּיס מאָטע-לייב'ס „פֿילאָזאָפֿקע"? פֿרעגט זיך מיט אַ שטעכיגער איראָניע אַ מעהל-קרעמערין, זיצענדיג אויף איהר פֿייער-טאָפּ נעבען קלייט: אַנ'אָבגעטהאָנענע זאַך מיט דער מיידעל — אַ מענש זאָל איינער אַליין אַלע פֿעלדער, אַלע וועלדער אויסקריכען...

— מ'זאָגט, אַז זי צעהלט די שטערען אויפ'ן הימעל — ענטפֿערט אָב אַ שכן און שיסט דערבּיי אויס אַ געלעכטער...

— ליעבע גאָר זוכט זי דאָרטען — כאַפּט זיך אַרויס עפּיס אַ בּלייכער יונגערמאַנטשיק און לאַכט בּעת מעשה אין הויפֿען...

— אָט איהר ווייסט קיינער ניט — מישט זיך אַריין דער אייזענקרעמער, אַ ייד אַ למדן: אין שטאָדט רייסט זי זיך אַלץ — דאָרט פֿעהלט אויס, פֿערשטעהט איהר מיך, אַ רבּי'צין...

נאָר איבּערהויפּט איז גרויס געוועזען דער רושם בּיי די זונדיל'ס אַליין אין דער אייגענער משפּחה, און וואָס ווייטער אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער. די ערשטע צייטען האָבען זיי כמעט גאָר ניט געהאַלטען פֿון פֿריידעל'ס „פֿאַנטאַזיע" און די קרובים צווישען זיך פֿלעגען גאַנץ אָפֿט אַליין לאַכען און וויצלען זיך איבּער איהרע משוגעת'ן, און הכמה'נענדיג האָט יעדערער געפּרובּט

פֿאַרלעגן אַ בעזונדער תּרופֿה צו איהר „דול“, ווי זיי האָבען עס אָנגערופֿען.

— מיין עצה איז — זאָגט איינער, שטאַרק צופֿריעדען פֿון זיין איינפֿאַל: מ'זאָל תּיכּף אַ שידוך רייִדען דער אינגערער, ווי רופֿט מען איהר דאָרטען — בלומקען מיין איך דאָס — אָט וועט איהר טאַקי אַלע זעהן, ווי זי וועט באַלד בעסער ווערען...

— גוואַלד — האָט גע'טענה'ט נחמן, מאָטע־לייב'ס אַנ'עלטערער ברודער — הערט זיך ניט צו וואָס זי פּלאַפּעלט דאָרטען דאָס מיידעל: מ'דאַרף נעהמען פּייווע דעם קלויזנער, שרייבען תּנאים און טאַקי באַלד נאָך שבת „שפּילען“ אַ חתונה — וועלען וועט זי שוין שפּעטער...

ווען ס'איז אָבער אַריבער איין יאָהר און נאָך אַ יאָהר און פֿריידעל מאַכט זיך אַלץ גאָר ניט ווּסענדיג, וואָס זי איז שוין אַ מיידעל אין יאָהרען, אַז אונטער איהר וואַרט בלומקע און אונטער בלומקען איז שוין פֿאַראַן אַ היבש מיידעל, אַז מיט איהרע קאַפּריזען דערפֿרעהט זי נור שונאים און פֿערשאַפֿט עגמת־נפש דער גאַנצער פֿאַמיליע — דעמאָלסט ערשט האָבען זיי אָנגעהויבען פֿיהלען און פֿערשטעהן, אַז דאָס איז ניט קיין געלעכטער־זאַך, אַז דאָ רעדט זיך שוין ניט דוקא פֿון פֿריידלען אַליין — אַז זי די חצופֿה מאָג ברעכען האַלז און אַקען אַרט דאָס אויך קיינעם ניט, — אַז דאָס מיידעל איז אַנ'אָמת'ער סם פֿאַר זייערע איבעריגע קינדער, און אַלע קרובים האָבען מיט אַמאָל דערפֿיהלט, אַז פֿון איצטער, פֿון דער „מעשה־פֿריידעל“ הויבט זיך אָן אין זייער פֿאַמיליען־לעבען אַ גאַנצע איבערקעהרעניש, אַ גאַנצע סדרה פֿון אַלערליי נייסען, בזיונות און כּל הסבּות אין דער וועלט. און האָטש פֿון אויסוועניג האָט זיך ביי די זונדיל'ס, דוכט זיך, גאָר נישט געביטען און אַלץ האָט זיך ביי זיי געפֿיהרט כּמעט ווי אַמאָל, האָטש ס'זענען ביי זיי געוועזען שטענדיגע שמחות און דער עולם האָט זיך פֿרעהליך געמאַכט, ווי פֿריהער: מ'האָט זיך געקושט, געוואונשען, געטאַנצט אַ „ביי־געלע“ — דאָך האָט יעדער געפֿיהלט, אַז אין זייער געבענשטער משפּחה האָט זיך עפּעס אַריינגעריסען אַ ניט־גוטעס, אַז די אַלטע גוטע צייטען זענען אַריבער און, דוכט זיך, אַז אויף אייביג...

— לעבעדיגער! לעבעדיגער! לעבעדיגער!... — פֿלעגען אייניגע קרובים צייטענווייז פּרובען פֿרעהליך מאַכען דעם עולם אויף אַ שמחה. ס'האָט אָבער דאָס רוב ווייניג געהאָלפֿען: די מחותּנים

האָבען זיך אָפּט געס'ודעט, געבלאָזען זיך איינע אויף די אַנדערע און צייטענווייז אינגאַנצען געשוויגען. און עפּעס איין מאָל אויף אַ שמחה האָט זיך דער אַלטער ברוך־מענדע פלוצלונג צושריען אויף זיין הייזעריגער שטים: — „מאָטע־לייב, דו הערסט?! מיט קאָפּ הער, מאָטע־לייב! — איך בין דיר ניט מוחל!.. פאַר אַ גאַנצען עולם, פאַר אַנ'עולם ידען זאָג איך דיר" — האָט ברוך־מענדע געשריען און געקלאַפּט מיט די הענד אין טיש: „איך בין דיר ניט מוחל!..“ אַלע זענען דאַמאָלסט תיכף אימעטיג געוואָרען, ווייבער האָבען געווישט די אויגען און שטאַרק געהליפּעט און יעדערען האָט בעת מעשה עפּעס באַנג געטהון פאַר אַזוינס, וואָס ס'איז געוועזען און איז שוין מעהר ניטאָ...

און מאָטע־לייב האָט זיך טאַקי געפּיהלט ווי עפּעס אַ שולדיגער געגען דער גאַנצער פאַמיליע און ביי יעדער מעגליכקייט האָט ער געהאַלטען פאַר אַ חוב זיך אַ ביסעל פערענטפערען פאַר די קרובים.

— דו מיינסט, מסתמא, אַז איך שווייג איהר — רעדט ער זיך אָפּט דורך פאַר זיין ברודער נחמן: דוכט זיך, וואָס איך לעג אַריין אין דער מיידעל פאַר איין טאָג נאָר — איז עס גאָר ניט משער צו זיין. אָבער מיינסטו העלפט דאָס? — זי טענה'ט אין איין קול: „כ'וועל התונה האָבען, ווען ס'וועט זיך וועלען“ — היינט גיה מאַך, ס'זאָל זיך איהר פערוועלען... גראָה און אַלט בין איך שוין, זאָג איך דיר, געוואָרען פון דער מיידעל און לסוף — דוכט זיך איינענע מענשען — און „מ'בלאָזט“ זיך אויף מיר...

— וואָס איז שייך מ'בלאָזט זיך — ענטפערט נחמן מיט אַ פער־איבעל־ניגון: מ'זאָל זאָגען ווילסטו, אַז עס איז אַזוי גוט, אַז עס דאַרף אַזוי זיין? ווייסט דאָך אַליין, אַז ביי אונזער טאַטען איז אַזוי ניט געוועזען... אָט גיה אדרבא אַריין צו אונזער זונדלען — ענדיגט נחמן שטילערהייד כמעט מאָטע־לייב'ן אויפ'ן אויער — וועסטו זעהען, וואָס דאָרטען טהוט זיך אָב: ציפּקע זיינע איז שוין אויך משוגע געוואָרען... וויינט אויך אוים די אויגען, ווי „דיינע“ — אין שטאָדט ווילט זיך איהר, פערשטעהסט?!..

אַלע מאָל נאָך אַזוינע שמועסען ווילט זיך מאָטע־לייב'ן פון דאָס ניי אַריינכאַפּען זיך צו פריידען מיט קולות, מיט געשרייען. נאָר ער דערמאָנט זיך באַלד אָן דעם פועל־יוצא פון זיין שרייען, אַז מעהר ווי מיט טרעהרען ענטפערט זי קיינמאָל ניט, און מאָטע־לייב בלייבט ווידער אויף אַנ'אָרט. ער גיהט אַרום איבער'ן שטוב, רייבט דעם שטערען, גלעט זיין גערדיכטען באָרד און טראַכט אַלץ,

פון וואנען נעהמען זיך ביי א מיידעל אזעלכע נארישע מחשבות, צו קען דאס עפיס לאנג האלטען און פאר וואס האט עס געטראפען דוקא מיט זיין פריידלען... אין טראכטענדיג אזוי פערווילט זיך צייטענווייז מאטע-לייב'ן ניט אנדערש היינט מאכען א סוף פון די צרות — אהער אדער אהין. און עפיס איין מאל האט ער פלוצלונג, גאר אונגעריכט פאר זיך אליין, ארויסגערעדט פאר דעם ווייב: „און אפשר זאל זי טאקי אין דער אמת'ן פאהרען? — זעה, ווי זי זעהט שוין אויס — האט מאטע-לייב געשטאמעלט און האט גע-פיהלט בעת מעשה, אז דאס ווייב קוקט איהם אן ווי משוגע: ווער ווייס וואו איהר בעשערטער איז?.. זאל זי פאהרען בשלום...“

— דו ביזט דאך נאך פיעל ערגער פון איהר אליין! — האט זיך זלאטע דערמאלט צושריען: „יענע“ האט שוין כמעט גאר אויפ-געהערט דערמאהנען וועגען פאהרען — קומט ער און וויל איהר איינריידען!..

אט אזוי זענען פאמעלעך אריבער טעג, וואכען און אויך גאנצע מאנאטען. די שטעדטילשע האבען ווי פריהער זיך געוויצעלט און שטילערהייד געקליבען נחת; די קרובים האבען זיך געבלאזען גע'כעס'ט און צייטענווייז געקריגט זיך, און פריידעל איז אלץ אומעטיג געוועזען, האט געטריבען נאטע דעם שדכן פון שטוב און האט אליין אומגעשפאצירט וויט-וויט הינטער'ן שטעדטעל... מאטע-לייב מיט זלאטען פלעגען זעלטען ריידען צוזאמען וועגען פריידלען, נאר זיצענדיג ביידע ביים טיש אדער פאר'ן שלאף האבען זיי זיך שטענדיג פערשטאנען דורך זייער קרעכצען און זיפצען.

— וואס דאגה'סטו? — האט איהר מאטע-לייב אפט געפרובט טרייסטען: נשקשה, זי איז נאך דערווייל א יידישע טאכטער — ניט קיין גע'שמד'טע חלילה...

זלאטע כאפט זיך באלד אויף פון איהרע טרויעריגע מחשבות, טהוט דערביי א שטארקען דאפעלטען זיפץ און ווייס עפיס קיינמאל ניט, וואס צו ענטפערען דעם מאן. נאר דעם לעצטען אָווענד, ווען מאטע-לייב האט ווידער אמאל איבערגע'חזר'ט זיין טרייסט, האט זלאטע ווי אלע מאל טיעף א זיפץ געטהאן און געזאגט מיט הכנעה:

— אפשר זאל זי טאקי ערגעץ פאהרען — זעה ווי זי זעהט אויס... וואס זאגסטו, מאטע-לייב?...

— זאל זי טאקי פאהרען מיט חנדיל'ס מיידעל צוזאמען: מלכה זיינע פאהרט דאך אויך די טעג...

אַ הונדערטער.

חיים=ליב איז אַ יוד „אָהן אַ פֿונדאַמענט“, ווי ער אַליין פֿלעגט זיך שטענדיג אָנרופֿען.

„קיין הייזער האָב איך ניט, קיין מלאכה ווייס איך ניט און קיין ירושה וואַרט אויך אויף מיר ניט“ — אַזוי פֿלעגט חיים=ליב גאַנץ אָפֿט דערמאָהנען מיט פֿערדרוס זיין ווייב און קינדער. נאָר אַלע מאָל כמעט פֿלעגט חיים=ליב באַלד צו=געבען: „איז דאָך די קשיא — מ'לעבט דאָך פֿאָרט, מ'שטאַרבט דאָך ניט פֿון הונגער? — איז אָבער דער תירוץ: לעבט מען טאַקע מיט נסים“...

און האָטש חיים=ליב האָט שוין אַ סך יאָהרען אַזוי אָבגעלעבט און האָט זיך אַלע מאָל אין שטעדטיל ביי זיך גערעכענט פֿון די השובֿע בעלי=בתים, דאָך האָט ער שטענדיג געפֿיהלט, אַז איין שלעכט יאָהר — מעהר ניט — און חיים=ליב איז אויס בעל=הבית, חיים=ליב איז אַן אביון.

נאָך בחור=ווייז, באַלד ווי חיים=ליב איז פֿון דער ישיבה אַרויס, האָט ער „אינטער'ן טאַטענס האַנד“ אָנגעהויבען ביסלעכ=ווייז מסחור'ן, און ביי דעמזעלביגען געשעפֿט איז ער געבליבען ביז היינטיגען טאָג.

באַלד נאָך זיין התונה, ווען חיים=ליב איז געוואָרען אַ יוד פֿאַר זיך און האָט אָנגעהויבען „פֿיהרען אַ וועלט“ מיט אַלעמען צו=גלייך, האָט ער דעמאָלט פֿערמאָגט הונדערט רובל מיט „עפּיס“. דאָס הייסט, דער הונדערטער איז בעשטאַנען פֿון אַ גאַנצער „אַסיג=נאַציע“ און דערצו האָט ער נאָך געהאַט בעזונדער אין אַ הייזען=קעשענע עטליכע רובל מיט קאָפּיקעס... די אַסיגנאַציע האָט חיים=ליב דעמאָלט געהאַלטען פֿערניידט ביי זיך אין וואַטאָווען קאַפּטעל, און בעת ער פֿלעגט אַלע ווײַלע טאַפּען מיט דער האַנד ביים בוזעם, פֿלעגט איהם דאָס רוב אײַנפֿאַלען איין=און דערזעלבער געדאַנק: יעדער מענש מוז האָבען אַ פּריזען, אַ פֿערניידטען הונ=דערטער, און מסחור'ן דאַרף מען נור מיט „די רובל'ס מיט קאָ=פּיקעס“...

אָבער ניט גאַר לאַנג האָט זיך דעמאָלט חיים=ליב אַרומ=

געטראָגען מיט דער אַסיגנאַציע אין בוזעם. דעם ערשטען זונטאָג נאָך זײַן חתונה — אין אַ מאַרק־טאָג בײַ זיי אין שטעדטיל — האָט חיים־ליב געקויפט אַ זעקיל אַרבעס, אַ ביסעל הזיר־האָהר און אַ טעלער וואַקס; עטליכע גילדען זענען בײַ איהם „צוקראָכען" געוואָרען פראָסט אונטער די הענד אויף פֿערשײדענע שטוב־הוצאות, און בײַ חיים־ליב'ן אין הײזען־קעשענע איז געבליבען אַ פוסטער טײַסטער — ממש אָהן אַ גראָשען.

עטליכע טעג האָט זיך חיים־ליב דעמאָלט געמאַכט ווי ניט־וויסענדיג, טראַכטענדיג, אַז עס וועט זיך אפשר ווי עס איז איבער־דרעהען און ער וועט ניט דאַרפֿען אָנקומען צום הונדערטער: אין קראָם האָט מען ביסלעכווײַז צוגעבאָרגט, קײַן נײַע מסחרים האָט חיים־ליב דערווײַל ניט געמאַכט, און אַזוי האָט זיך אַוועקגעקײַקעלט אַ גאַנצע וואָך צײַט. אויפֿ'ן צווייטען זונטאָג אָבער, ווען דער מאַרק האָט זיך שוין אײַנגאַנצען געשטעלט און לײַט האָבען שוין זעקלעך אויף די פלײצעס געטראָגען, האָט זיך ערשט דעמאָלט חיים־ליב אַנ'אומעטיגער מיט אַ פֿערוועדהטאָגט האַרץ, פֿערקליבען הינטער'ן פּאַ־רעוואַן, און אַ בלאַסער, ווי די וואַנד, מיט טרייסלענדיגע הענד האָט ער פֿאַרזיכטיג אויסגעטרענט די אַסיגנאַציע פֿונ'ם קאַפּטעל... חיים־ליב איז יענעם טאָג שטאַרק צוטראָגען געוועזען, און אין אָוועגד פֿון דעם זעלביגען זונטאָג האָט ער צום ערשטען מאָל זײַן יונג־ווײַבעל אַ קללה געגעבען, דאָס הײסט: מ'איז אַ פּאַר־פֿאָלק — און אַזוינע בעלי־הוצאות!..

פֿון דעמאָלט אָן האָט חיים־ליב אַסך יאָהרען נאָכאַנאַנד קײַן גאַנצען אײגענעם הונדערטער ניט אָנגעזעהען מעהר, און אין האַרצען בײַ איהם איז אויף שטענדיג פֿערבליבען עפּיס אַ מין בענק־שאַפֿט, ווי נאָך אַ פֿערשטאָרבענעם קינד... מסחרנ'דיג פֿלעגט איהם אַפּילו צײַטענווײַז יאָ אויסקומען זעהן גרויסע מטבעות, אָבער דאָס רוב איז עס געוועזען ניט קײַן אײגענע, און „פֿרעמדע — פֿלעגט חיים־ליב אַלץ זאָגען — וואַרימט מיך גאָרניט"... בכלל האָט חיים־ליב געהאַלטען, אַז אַ שטיקעל בעל־הבית מוז פֿערמאָגען לכל הפחות אַנ'אײגענעם, אַ ריינעם הונדערטער, ווען אָבער חלילה דערונטער — הײסט דאָס שוין אַ יורד. און זינט חיים־ליב האָט „צושלאָגען" זײַן אַסיגנאַציע, האָט ער דעריבער קײנמאָל ניט אויפֿגעהערט חשבונ'ען זײַן אײגענעם. שטענדיג האָט זיך אַלץ חיים־ליב'ן געוואָלט וויסען אויף „טשיקאַוועס", וואָס ער איז אין דער וועלט, וויפֿיעל פֿעהלט

איהם, און אפשר טאקע איז נאך עפּיס צוגעקומען... און פון די ערשטע יאהרען אן ביז טיעף אין דער עלטער אריין האט חיים־ליב טאג־טעגליך געמאכט זיין באלאנס און צייטענווייז, ווען פרנסה איז געווען ווייניגער ווי שטענדיג און אויפ'ן הארצען איז חיים־ליב'ן ביטער געווארען און פינסטער, האט ער זיך ניט געפוילט צוויי־דריי מאל א טאג איבערצעהלען זיין קאפּיטאל.

קומענדיג אין דער־פריה פונ'ם „מנין". צוטרייבט חיים־ליב די ערשטע זאך די קלענערע קינדער פון שטוב: ווען דאווענען, וועמען — אין הדר, און וועמען — אזוי ערגיץ א גאנג, און אז אין שטוב ווערט א ביסעל שטילער און ווייניגער טומעל, ציהט ער ארויס דעם גרויסען טייסטער פין הייזען־קעשענע און צעהלט — מיט א פערקנייטשטען שטערען — א פריהער פאפּירלעך צווישען די פינגער, דערנאך קלינגט ער איבער אלע זילבערנע מטבעות, און דאס קליין־געלד צושטעלט ער באזונדער אין קופּקעס... חיים־ליב בעטראכט בעת־מעשה פון וויטען די פאר זעקלעך תבואה, וואס שטעהען כמעט שטענדיג אין שטוב, מאכט באלד אינ'ם קאפּ ביי זיך א חיבור, און א פערזארגטער מיט א דאפּעלטען זיפץ, שיט ער באלד זיין איינענס צוריק אין אלטען פערשמאלצענעם ביטיל אריין... אין א ווייַלע ארום, אז דאס ווייב דערלאנגט צום טיש א שיסעל גרויפּען, פון וואנען עס שלאגט א פארע ביז צו דער סטעליע, און זי הייסט חיים־ליב'ן געהן וואשען זיך — ברומט ער אלע מאל ארויס איין און דעם זעלבען פזמון: מ'דארף קאנען איינהאלטען א קאפּיקע — „אויפעסען" געלד איז קיין קונץ ניט"... דאס ווייב זיינס זיפצט אב בעת־מעשה אזוי שווער, ווי זי וואלט מיט דעם זיפץ דייטליך געוואלט זאגען: וואס הייסט א מאנסביל אין שטוב זאכען? — איהם דערלאנג ניר אלץ פארטיגע!.. אבער זי שווייגט פונדעסטוועגען דאס רוב, ווייל זי ווייסט, אז חיים־ליב איז א בייזער מענש, אז ער שלעפּט טאקע אליין אויף זיך דעם גאנצען יאך, אז ער רעדט דאס נעביך פון צער און אז פערדינען א רובל איז טאקע גענוג שווער. נאר עס טרעפט אבער אמאל, אז איהר ווילט זיך דאך א ביסעל פערענטפערן פאר'ן מאן ד. ה. אז ניט איינגאנצען איז זי שולדיג פאר די גרויסע הוצאה.

— א שפּאס איז דאס עפּיס איצטיגע יאהרען, ענטפערט זי מיט גרויס הכנעה, אין מיט א פרום פנים: עס איז דאך פּראסט ניט צו צושטעקן זיך צו קיין זאך — בראנד־פייער איז דאך אלץ!..

חיים-ליב ווישט אָב זיינע גראָבע וואָנסעס פון די מילכיגע גרויפּען, בענשט אָב מיט אַ שטאַרקען שלוקערץ דערביי, און אַ צופּאַרעטער פּנים'ס הייסען געקעכץ קריכט ער באַלד אַריין אין זיין אַלטען פערגעלטען אויבער-בגד און מיט מיושב'דיגע טריט לאָזט ער זיך פון שטוב אַרויס. אַ היבשע ווײַלע דרעהט זיך דאָרט חיים-ליב אַרום איבער'ן פוסטען מאַרק סתם אַזוי, אין דער וועלט אַריין. ער ציהט אַרויס אַ לאַנגען שטרוי פון אַ פויערשען וואָגען און קײַט איהם און שפּײַט איהם ביז ער ציהט אַרויס אַ צווייטען שטרוי — און הויבט ווידער אָן פון דאָס ניי... חיים-ליב געהט-צו נעבען איין קראָם און שטעהט אַ ווײַלע, נעבען אַ צווייטער און שטעהט אַ ווײַלע און מיט'ן געדאַנק „אַ טויט שטעדטיל אונזער" — פערקירעוועט ער זיך אַהיים...

אין שטוב קומט חיים-ליב אַלע מאָל אַריין מיט עפּיס אַ הייזעריגען הוסט, פאַר וועלכען אַלע שטוביגע שרעקען זיך שטענדיג, דערהערענדיג עס נאָך ווייט פון הינטער'ן טהיר. פאַמעליך, לאַנגזאַם, עפּיס ווי גאָרניט ווילענדיג, טהוט ער אויס זיין פערגעלטען אויבער-בגד, און פיהלענדיג זיך אַ ביסעל אַזוי ווי שולדיג, רעדט ער בעת מעשה ווי צו זיך אַליין: „אַ העק בלייבט אַ העק... אַ שטעדטיל מיט מתים — טהו, מאַך, צוריס זיך, זיי אַ בריה"... און אַ שווייגעדיגער, אָנגעלאָדען מיט כעס און האַרץ-וועהטאָג, לעגט ער זיך צו אַ ווײַלע שלאָפען, איבערדעקענדיג מיט'ן היטעל זיין בעוואַקסען גלות-פּנים... אין שטוב ווערט מיט אַמאָל שטיל, ווי ביי אַלעמען וואָלט פלוצלונג דער לשון אַבגענומען געוואָרען, און אַלץ קוקט דאָרט דעמאָלט אויס עפּיס אַזוי דערשראָקען און אָבל'דיג... די קליינע קינדער אָבער קאָנען זיך דאָס רוב בשום אופן ניט איינהאַלטען, און ווי אויף להכעיס, שטיקען זיי זיך שטילערהייד פון געלעכטער... די מאַמע קנײַפּט, שילט, בעט דעם טויט אויף זיך, אויף די קינדער און אויף זייער טאַטען...

אַז חיים-ליב האַפּט זיך אויף פון שלאָף, איז ער עפּיס ברוגז אויף די גאַנצע וועלט און עפּיס ווייסט ער אַליין ניט אויף וועמען אויסלאָזען זיין כעס. איהם ווילט זיך בעת-מעשה אַ הייס גלאָז טהיי. און ער ווייסט, אַז נור ביים וועלען וועט ער בלייבען; חיים-ליב וואָלט אפשר טאַקע עפּיס געגעסען אויך, ווען ס'זאָל זיין עפּיס „אַ בעסערער ביסען", און ער ווייסט, אַז מעהר ווי אַ געזאַלצענער הערינג וועט צומיטאָג ניט זיין... נאָר עס דויערט איניגע רגע'ס, און

היים=ליב וואַרפֿט באַלד אַרויס פֿון קאָפּ אַלע זײַנע „חלומות“. ער מאַכט באַלד אַ ברכה אויף אַ פֿול קענדיל קאַלטע וואַסער און טרינקט עס טאַקע אויס בײַ'ן דעק. דערנאָך פֿערבויגט ער תּכּף אַ שטיקעל פּאַלע פֿון זײַן האַלב=לאַנגער קאַפּאָטע, שלעפּט אַרויס דעם טײַסטער פֿון קעשענע און נעהמט זיך צום צעהלען: די פּאַפּירלעך קנײַטשט ער צווישען די פֿינגער, זילבער קלינגט ער, און קלײַן=געלד — אין קופּקעס...

אָט אַזוי שלעפּט היים=ליב זײַן טײַסטער שענע עטליכע מאָל אַ טאָג, און אַז ער האַפּט זיך אַמאָל אַרײַן אין שטוב, ווען קײנער איז ניטאָ, וואַרפֿט ער איבער אַלע זעקלעך תּבֿואה אויפֿ'ן וואָג=שאָל און צושטעלט זיי תּיכּף צוריק אויף אָנ'אָרט, דאָס ווײַב זאָל ניט דערקענען... איבערהויפּט אָבער האָט זיך היים=ליב געפֿיהלט תּקיף, ווען ער האָט עפּיס טאַקע געהאַנדעלט אין גאַס, דעמאָלט קומט ער אין שטוב אַרײַן גאָר מיט אַנ'אַנדער ברייטקײַט, מיט אַנ'אַנדער מוטה. ער טהוט זיך פֿונאַנדער אײַלענדיג, מעשה=סוחר, שיט אויס דאָס אײגענעם פֿונ'ם בײַטעל, נעהמט אַ שטיק ווײַסען קרײַד און אַ פּערשוויצטער, מיט אַ פֿערקנײטשטען שטערען, שרײַבט ער גרויסע ציפֿער אויפֿ'ן טיש, שפּײַט אָן און מעקט אויס, ער פֿערטראַכט זיך אַ ווײַלע און שרײַבט ווידער, און צום סוף טהוט ער אַ גרויסען שפּײַ און פֿערמעקט מיט'ן אַרבעל...

בכלל אָבער איז היים=ליב'ס אײגענעם שטענדיג געשטאַנען אויף אײן אָרט; מיט אַ רובל מעהר, מיט אַ רובל ווייניגער — קײן געלד אָבער האָט מען ניט געגעסען און דער הונדערטער האָט זיך בײַ איהם שטענדיג „געוויעגט“... אַז עס פֿלעגט טרעפֿען אַ יאָהר אַנ'ערגערעס און היים=ליב האָט טאַקע אויפֿגעגעסען אַ „צוויי דרײַער“ — האָט מען עס ווי עס איז פֿערשפּאָרט אויפֿ'ן אַנדער יאָהר, און היים=ליב איז זיך אַלע מאָל געבליבען אַ ייד אַ בעל=הבית, וואָס קען זיך מיט אַ שׂררה, וועלכער פֿאָהרט צוויי=דרײַ מאָל אַ יאָהר אין די נאָהענטע גרויסע שטאָדט — דאָרט אַ האַנדעלס=מענש, ניט קײן שוסטער און ניט קײן שנײַדער אויך... און אַז היים=ליב פֿלעגט זיך טאַקע אַמאָל בעטראַכטען, מיט וואָס פֿאַר אַ נסים ער לעבט דורך — און לעבט דאָך מעשה בעל=הבית, — אַז געלד האָט ער דאָך אין דער אמת'ן ווייניג און איז פֿונדעסטוועגען מיט אַ שטיקעל נאָמען אין שטעדטיל, פֿלעגט ער זאָגען הקרנ'יש: „צי דער עיקר איז עס עשירות? מ'דאַרף נור האָבען געלד מיט וואָס „די הענד פֿונאַנדערצונעהמען“, אָבער די הויפּט=זאַך

איז דער מענש אַליין, דער תּוך פֿון איהם — מ'דאַרף זיין אַ חשוב ביי לייטען"...

אָט אַזוי האָט זיך חיים־ליב אָבגעלעבט שענע עטליכע יאָהר און איז שטענדיג געווען דערזעלביגער בעל־שפע: ניט אָרימער, ניט רייכער — אַ יוד אַ בעל־הבית, ניט ערגער...

זענען אָבער די לעצטע פּאָר יאָהר, ווען ר' חיים־ליב איז שוין געווען איבער ארבעים, אַוועקגעגאַנגען ביי איהם ניט כּשורה און חיים־ליב איז שטאַרק געפֿאַלען אין מעמד. ער האָט אַפֿילו גוט געוואוסט די אמת'ע סבות פֿון זיין ירידה: ס'זענען נתרבה געוואָרען סוחרים אין שטעדטיל און טאַקע יונגערע, געזונדט'ערע פֿאַר איהם — ס'איז גאָר אַנ'אַנדער קעהר, אַנ'אַנדער ריהר; דערצו איז טאַקע „דער פּריץ" אויך גאָרניט דאָס, וואָס געוועזען... אַנדערע יאָהרען — אַלץ, טאַקע אַלץ אַנדערש... העלפֿען אָבער האָט דערצו חיים־ליב גאָרנישט געקאָנט, אויסער וואָס ער האָט זיך געסטאַרעט זיין הוצאה „פֿערשמעלערען"...

ווי אַלע מאָל, האָט אויך איצט חיים־ליב גע'חשבונ'ט זיין אייגענם עטליכע מאָל אַ טאָג, און וואָס אָפֿטער ער האָט געצעהלט, אַלץ מעהר האָט איהם געפֿעהלט, און האָטש חיים־ליב איז אין שטעדטיל ווי פֿריהער נאָךקיינעם קיין בעל־חוב ניט געוועזען; האָטש קיין פֿרעמדען רובל האָט ער נאָך ניט „אָנגערירט" און בכּלל איז נאָך חיים־ליב געוועזען חיים־ליב, — דאָך אָבער האָט ער אַליין און אויך דאָס גאַנצע געזינד זיינס אָנגעהויבען פֿיהלען, אַז עפּיס זענען זיי מיט אַמאָל גאָר אַנדערע געוואָרען עפּיס קוקט מען גאָר מיט אַנדערע אויגען אויף זיי, האָטש מ'בעט חלילה ביי קיינעם גאָרנישט... דאָס הייסט, קיינער האָט חיים־ליב'ן קיין בייז חלילה ניט געטהון: אָרימקייט איז קיין בזיון ניט... נאָר געפֿיהלט האָט זיך אַז קיין יחוס איז דאָס אודאי ניט... און זינט חיים־ליב'ן האָט אָנגעהויבען צו פֿעהלען געלד, האָט ער נאָכמעהר געטראַכט פֿון דער אַמאָליגער אַסיגנאַציע און איהם פֿלעגט בעת־מעשה אַרומנעהמען אַזאַ שטאַרקע בענקעניש נאָכ'ן פֿערניידטען הונדערטער, דאָס ער פֿלעגט שעה'ן לאַנג אַרומ־געהן איבער'ן שטוב און אַלץ טראַכטען, ווען און ווי אַזוי האָט ער עס אויפֿגעגעסען „לעבעדיגע" געלד... און צייטענווייז, ליגענדיג שוין אויפֿ'ן בעטעל נאָך קריאת־שמע, פֿאַלט איהם מיט אַמאָל אַריין אַ געדאַנק, אַז אָהן אַ הונדערטער איז מען טאַקע אין דער אמת'ן קיין מענש ניט: דיין וואָרט איז קיין וואָרט ניט, דיין דעה איז קיין דעה ניט — אביונים זענען דאָך אַ סך פֿאַראַן... ביי אַזוינע מחשבות איז חיים־

ליב גרייט געווען צו טהון כל עבֿודת־פּרך, די ערגסטע מלאכה, נאָר קומען צו דער אַמאָליגער מדרגה, פֿון דאָס ניי האָבען אַ גאַנצע „יע־קאַטערינע“ און אויף מסחר — אַ בעזונדער ביסעל געלד...

* *
*

איין מאָל אין אַ מיטען זומער־טאָג, ווען חיים־ליב דרעהט זיך, ווי זיין שטייגער איז, אַרום איבער׳ן פּוסטען שטעדטילשען מאַרק און קייט אַ לאַנגען שטרוי, איז איהם פּליצלונג איינגעפֿאַלען „געהן“ קיין לאָנדאָן. לכתּחילה האָט זיך חיים־ליב גאָר אַליין דערשראָקען פֿאַר זיין מחשבֿה. און דאָס ווייב, דערוויסענדיג זיך פֿון דעם, האָט זיך צעוויינט אויפ׳ן קול, מיינענדיג, אַז חיים־ליב איז ניט ביים גלייכען שׂכל... עס האָט אָבער גאָרנישט געקאָנט העלפֿען, און אין אַ זומער־דיגען אויסגעשטערנטען שבת־צו־נאַכט האָט זיך חיים־ליב אַוועק־געלאָזט איבער׳ן שטעדטיל געזעגענען זיך. אין שטוב ביי איהם האָבען זיך צונויפֿגעקליבען קליין און גרויס; מאַנסבילען האָבען געהאָלפֿען פּאַקען די סוחאַרעס מיט די עסיג, און ווייבער מיט פֿאַט־שיילקעס אויף די פּלייצעס האָבען געהאַלטען חיים־ליב׳ס קליינע קינדערה אויף די הענד און האָבען דערביי שטאַרק געוויינט. צוועלף דעם זייגער ביי־נאַכט האָט דער שטעדטילשער בעל־עגלה אַרויסגע־טראָגען פֿון חיים־ליב׳ס שטוב צוויי פּעקלעך — דאָס עסענוואַרג און אַ גרויסען קישען. באַלד האָט זיך חיים־ליב מיט אַלעמען צוקושט און איז האַסטיג אין וואָגען אַריינגעקראָכען. עס האָט זיך תּכף דער־הערט אַ סקריפּ פֿון די רעדער, אַ הליפּען פֿון ווייבער, און חיים־ליב איז דערוויַיל „געגאַנגען“ קיין לאָנדאָן.

אין אַ חודש אַרום איז אָנגעקומען פֿון חיים־ליב׳ן אַ בריעף, אַז ער איז געקומען בשלום; עס איז אַריבער נאָך אַ מאָנאַט צייט — איז אָנגעקומען אַ „לעטער“, אַז ער מאַכט אַ „לעבען“. אויפ׳ן ערשטען יום־טובֿ האָט דאָס ווייב בעקומען צעהן רובל, אויפ׳ן צווייטען — פֿופֿצעהן און אויפ׳ן דריטען יום־טובֿ איז חיים־ליב אַליין אַראָבגעקומען.

די פּאָר רובל מיט קאָפּיקעס, וואָס חיים־ליב האָט געהאַלטען אין הייזען־קעשענע, זענען ערבֿ יום־טובֿ ביי איהם אַוועקגעגאַנגען אויף שטוב־הוצאות, און אויף מאָרגען נאָך יום־טובֿ — אין אַ מאַרק־טאָג ביי זיי אין שטעדטיל — האָט זיך חיים־ליב פֿערקליבען הינטערן פּאַרעוואַן, און אַ בלאַסער, ווי די וואַנד, האָט ער פֿאָרזיכטיג געטרעגט דעם קאַפּטעל...

אויף דאטשע.

פֿייוועל־בער, אנ'אויפֿגעקומענער נגיד, וועלכֿען אלע האבען נאך געדיינקט פֿאר א געוועהנליכֿען שטעדטילשען קרעמער — האט זיך צוליעב זיין עשירות כמעט גאר ניט געענדערט, און איז פֿערבליבען דער זעלבער שטילער, שוויַיגעדיגער יוד, מיט אלע זיינע פשוט'ע געוועהנהייטען. דערפֿאר אבער די קינדער זיינע — דער זוהן, די טעכֿטער און דער איידעם — האבען זיך שוין אין אלע פרטים, געפֿיהרט אויפֿ'ן אמת'ן גביר'ישען שטייגער. ווי אלע נגיד'ישע הייזער אין שטאדט רופֿט זיך אויך פֿייוועל־בער'ס געזינד אויף זייער פֿאמיליע־נאמען — בלאך; ווי אומעטום שטעהט ביי זיי א פיאנע אין שטוב; די קינדער געהען אין פֿערשיעדענע „קלאסען"; די מאנסבילען טראגען הארטע היט מיט גאלדענע זייגערס. די ווייבער זענען נערוועז און רופֿען זיך מאדאמען, און אלע זומער פֿאהרט די גאנצע געזינד ארויס אויף א דאטשע.

פֿייוועל־בער אליין אבער איז אויף דער דאטשע קיינמאל ניט געפֿאהרען, האטש יעדען זומער בעזונדער בעטען איהם די קינדער און די אייניקלעך פֿערברייגען מיט זיי צוזאמען „אויף ריינער לופֿט".

— מ'קאן די געשעפֿטען אליין ניט איבערלאזען — פרובט ער זיך דאס רוב ארויסמאכֿען: עמיצער דארף דאך בלייבען אין שטאדט... אדער:

— אז מיר איז זומער גאר ניט היים — שטאמעלט פֿייוועל־בער: פֿערקעהרט: קאלטליך דאס רוב...

דאס לעצטע יאהר אבער איז פֿייוועל־בער אויף אנ'אמת אביסעל שוואכֿער געווארען אין געזונד. קיינע וועהטאגען האט ער אפֿילו אין ערגיץ ניט געפֿיהלט און האט זיך בכלל קיינמאל ניט געקלאגט, דאך אבער איז פֿאר אלעמען קאנטיג געווען, אז דער „פֿאטער" ווערט עלטער און עלטער... אויף דאס מאל האבען איהם שוין די קינדער בשום אופֿן ניט אבגעלאזען, ער זאל ניט אנדערש דעם זומער זיין מיט זיי אויף דאטשע.

— פֿערשאפֿ אונז ניט קיין איבעריגע שמערצען, פֿאטער —

האט זיך ווי רחמים געבעטען פריידעל, די אויסגעגעבענע טאכטער: דיין עלטער לעגט אונז אזוי אויך אלעמען אין דר'ערד אריין...

— אט פאלגט אמאל קינדער — האט אונטערגעהאלפען זלמן, דער איינציגער זוהן און דער גאנצער פיהרער אין שטוב: מיר האבען דאך דיר שוין געפאלגט און געפאלגט... פרוב, אדרבא, — קיין חרטה וועסט דו, גלויב איך, ניט האבען.

— וואס הייסט פאלגען? — האט זיך אריינגעמישט אפרים, דער איידעם: אז מ'דארף איז דען עפיס א תירוץ? אין עקשנות, חלילה, געהט דאך דא ניט...

צו יענער צייט איז גראדע געקומען צו פאהרען פויגעל, די יונגערע טאכטער, וועלכע האט ערשט געענדיגט אלע קלאסען ער־גיץ אין א ווייטער גרויסער שטאדט, און דערזעהענדיג דעם פאטער אנ'אלטען, א גרויען, האט זי זיך צווויינט אויפ'ן קול, און מיט טרעהרען אין די אויגען האט זי איהם דורכאוים געבעטען אברוהען דעם זומער „צו לאנד".

ביי דער פאמיליע בלאך אין שטוב איז א טומעל, א רעש — מען קלייבט זיך אויף דאטשע. נויטערינס האבען אבגעבראכט נייע זומער־קליידער און האבען יעדען בעזונדער געמאסטען, פערריכט און ווידער געפאסט; פודרמאנעס מיט בייטשען אין די הענד זענען פריי ארומגעגאנגען איבער די פוסטע צימער'ן, האבען זאלבעטליכט געהויבען א בעט, געטראגען אנ'אלמער און האבען זיך דערביי פרעהליך געוויצעלט אויף פייווע־בער'ס חשבון. און פייווע־בער אליין — א בלאסער, א צוטומעלטער — האט שטילערהייד צוזאמענגעלעגט אין א ווינקעל זיין בעזונדער פעקיל: דעם טלית־זאק, עפיס אנ'אלטען דיקען ספר און זיין שווארצען שבת'דיגען סורדוט, און אויסגעזעהן האט ער בעת־מעשה אזוי צוטראגען און פערלארען, ווי ער וואלט זיך קלייבען ערגיץ אין א ווייטען מסוכנ'דיגען וועג אריין...

די ערשטע טעג אויף דאטשע זענען געוועזען ניט קיין איינ־געגעבענע. אין דרויסען איז געוועזען רעגענדיג, המארנע און קאלטליך; פון די שטעכעדיגע בוימער האבען געקאפעט גרויסע טראפענס און אין די הייזער האט אריינגעבלאזען אנ'אומעטיגער ווינד. ניט ווילענדיג

איז מען דעמאלט געזעסען דורכאויס אין שטוב, און יעדערער בע־זונדער האט פאר זיך געכעס'ט און ניט געפונען זיך קיין ארט. די ווייבער האבען זיך געקריגט מיט די דיענסטען, געטענה'ט מיט די מאנען און פון בייזקייט ניט פערזוכט עסען; די מאנסבילען האבען אין דער פריה שטילערהייד, ווי שולדיגע, אנגעביסען, געקושט די קליינע קינדער און זענען שוויינעדיגע באלד אבגעפאהרען אין שטאדט אריין צו די געשעפטען, טראכטענדיג בעת־מעשה זעהר ניט גוט וועגען פרויען... און פויגעל, די געענדיגטע פריילין, איז גאנ־צע טעג אבגעלעגען אין בעט איינגעוויקעלט אין א גרויסער ווארימער טוך און האט מיט אנאבר ניט גערירט, ווי זי וואלט טרויערען נאך עפיס א טויטען. מעהר ניט פייוועבער האט צו קיינעם קיין טענות ניט געהאט. ער איז דעם גאנצען טאג געזעסען אין שטוב ווארים אנגעטאן און איהם האט זיך דאמאלס אויסגעדוכט, אז ער איז גאר אין שטאדט, ביי זיך אין דער היים, און אז פאר „דאטשע" איז אייגענטליך גאר ניטא וואס מורא צו האבען . . .

די רעגענס האבען אבער באלד אויפגעהערט, און ס'האבען זיך אנגעהויבען שענע, ליכטיגע און הייסע זומער־טעג. דאטשנע פרויען האבען זיך באלד אנגעטאן אין לייכטע זומער־קליידער; קליי־נע קינדער האט מען נעט אבגעשארען און אויסגעטאן בארוועס; דיקע מאדאמען האבען אנגעהויבען טרינקען „וואסער" און פיעל אומגעהן; בלאסע, שמאלע ווייבליך האבען זיך גענומען ערהוילען מיט קאקאא, מילך, אייער, מיט וועהניג אומגעהן — מעהר ליגען, און סתם־דאטשניקעס מיט שוואכע הערצער — האבען „געשמעקט" פעך און געגעבען זיך „וויגארע"... אין וואלד האבען זיך ביסלעכווייז אנגעהויבען בעוויזען „ניאניעס" מיט קליינע קיילעכדיגע קינדער אין וועגעלעך: ס'האבען זיך אויך בעוויזען בארוויסע יונגע־לייטלעך מיט ביכער אין די הענד און מיט יונגע מיידלעך, דאס רוב, ביים זייט; פאר־נאכט האבען זיך פון דער ווייטענס געזעהן רויטע פיי־ערען ביים טייך און ס'האבען געהילכט יונגע קלינגעדיגע שטימען ווייט ארום.

אויך ביי דער פאמיליע בלאך האט מען זיך שטארק גענו־מען צום אויסנוצען די דאטשע. פריידעל, די עלטערע טאכטער זעהר א דיקע — האט גענוזט אויפשטעהן פריה, טרינקען וואסער און וואס מעהר זיין אויף די פיס. זי האט זיך אפילו צייטענווייז זעהר געפוילט שפאצירען מיט איהר שווערען קערפער, אין דער אויפ־

שטעהן פֿריה האָט איהר אויך ניט ווייניג געערגערט, אָבער פֿאַר צו־קומען וואָג האָט זי שטאַרק מורא געהאַט און האָט ניט ווילענדיג געטאָן אַלץ וואָס מ'דאַרף. רחל, די שנור, איז, פֿערקעהרט, געוועזען אַ לאַנגע, אַ דאַרע מיט אַ בלאַס איינגעצויגען געזיכט און איהרע אברים זענען, דוכט זיך, געוועזען דינער און לענגער ווי ביי אַלעמען. איהר האָבען דאָקטוירים ערנסט געראַטהען: זיך לעגען נור־נאַכט, אַרומגעהן נור אַרום שטוב און ניט האַסטיג, ניט לייענען קיין ביכער און ניט רעדען הויך; וואָס אָפֿטער עסען, וואָס מעהר ליגען און איבערהויפּט — זעהן אויסמיידען עגמת־נפֿש... די מאַנסבילען ווי־דער זענען געוועזען פֿערשיעדען אויף זייער אַרט. אֶפֿרים, דער איידעם, אַ יונגער־מאַן פֿון אַמאָליגע וואָולעע קלויזנער, האָט געהאַט אַ גרויסע ידיעה אין „נאַטור" און האָט ליעב געהאַט אָפֿט שמועסען פֿון זאַכען, וואָס האָבען אַ שייכות צום געזונד. אין שטוב ביי פֿייוועי־בער'ן האָבען אַלע געהאַט פֿאַר איהם גרויס רעספּעקט, און אֶפֿרים'ען האָט מען אין אַלץ געטרויט.

— פֿרישע לופֿט קאָן מען אונטער דער האַנד ניט אַוועק־מאַכען — פֿלעגט אֶפֿרים גאַנץ אָפֿט אויטאָריטעטיש איבער'חזר'ן: די מעדיצין האַלט אויך דערפֿון זעהר שטאַרק...

זלמן אָבער האָט אין דאַטשע געפֿיהלט אַזאַ טעם, ווי זיין טאַטע, און ווען רחל רעדט ניט אַזוי פֿיעל פֿון דאָקטוירים, וואָלט ער פֿון קיין דאַטשע גאָר קיינמאָל אַפֿילו ניט געטראַכט.

— אַ דאַטשע — פֿלעגט שטענדיג זלמן זאָגען — האָבען נור אויסגעטראַכט די פּויערים אויף אָבצונעהמען די פּאָר רובל ביים יודען, און ווייטער גאָר...

— אָט רעד ניט, איך בעט דיר, קיין נאַרישקייטען — רייסט איהם רחל אַלעמאָל איבער: אַ וועלט פֿאָהרט אויף דאַטשעס — קליגערע פֿאַר אונז, קומט ער אין...

— קליגער מאָגען זיי זיך טאַקי אָפּשר זיין — ענטפֿערט ווידער זלמן: אָבער וואָס נאַרישקייט זעהען דאָך אַלע...

— און פֿון וואַנען זאָלסט דו אין דער אֶמת'ן וויסען פֿון דאַטשעס?
— האַפּט זיך ניט ווילענדיג אַרויס ביי דער אויפֿגערעגטער רחל'ן: געהאָרעוועט האָסט דו זיך ניט אויף דעם...

זלמן ווערט דערביי שטאַרק אין כעס און איהם ווילט זיך בעת־מעשה מאַכען אַש און רויך פֿון אַלע געבאָרענע גבירים, פֿון זיין

געבילדעטע פרוי און פון אלין מיט אנאנדער. אבער דא מישט זיך אריין אפרים, און אלע בערוהיגען זיך באלד.

— געלד קאסט טאקי א דאטשע — דאס איז אהן א ספק אמת — האט אפרים שלום געמאכט: אבער מען מוז מודה זיין, אז א דאטשע האט א סך מעלות, און טאקי גרויסע מעלות...

און אפרים האט זיך טאקי געסטארעט אויסנוצען די דאטשע אויפ'ן בעסטען אופן. קומט ער נור פון שטאדט, טוט ער באלד אן א פאר גרינגע פאנטאפעל, א דינע זיידענע יארמאלקע, צושפילעט ברייט זיין אויבער־ראק, פערלעגט די הענד אויף הינטער, און צוזאמען מיט זיין דיקען ווייב לאזט ער זיך מיט מיושב'דיגע טריט אין וואלד אריין. „א חיות אויף נאמנות“ — זאגט ער אלע מאל, קומענדיג פון שפאציר: „ס'ווילט זיך גאר פון וואלד ניט ארויס“, און דערזועהענדיג אין דער ווילע פייווע־בער'ן ביים ווערענדע, פרעגט ער איהם דאס־רוב: „וואס זיצט איהר, שוועהר, שטענדיג נעבען שטוב? — איהר וואלט זיך בעסער דורכגעהן א ביסעל — גוט איצט אין די בוימער...“

פייווע־בער ווערט באלד רויטליך אין פנים און הויבט אן עפיס אזוי ווי ריהרען זיך עטוואס פון ארט, און די גאנצע געזינד צורודערט זיך באלד פערזארגט ווענען „פאטער“.

— וואס טהוט מען, וואס טהוט מען — בעקלאגט זיך פריידעל מיט אויפגעלעגטע הענד אויפ'ן ברוסט: א מענש זאל אנאיבריגע אוי ניט אויפעסען, א גלאז מילך ניט פערזוכען, און וואלד ניט ארויסגעהן און זאל שטענדיג נור זיצען ארום שטוב א פערואומערטער...

— אדרבא — העלפט אונטער פויגעל, ווענדענדיג זיך צו די מאנסבילען: איהר זעהט איצט אלע דא, טא רעדט איהר טאקי מיט'ן פאטער — איך האב שוין צו איהם קיין כח ניט...

זלמן שווייגט דאס־רוב ביי אזוינע ציפאלען, ווי מיטפיהלענדיג דעם טאטען, און נור־ווען־ניט־ווען זאגט ער דערביי: „אין דא נעבען שטוב איז דען ניט וואלד? וואס מאכט דאס אויס וואו ער זיצט — אבי אויף דאטשע...“ אפרים אבער קאן עס ניט פערשווייגען, און אז אלע ווערען שטיל, זאגט ער אפט א ביסעל מוסר דעם שוועהר.

— א מענש איז מחויב — רעדט אפרים מעשה למדן — אבהיטען זיין געזונד, און ווען דער אויבערשטער העלפט, אז מ'קאן טאקי, אז ס'איז, הייסט דאס, טאקי פארהאן ווי — ווערט דאמאלסט דער חוב נאך גרעסער, נאך הארבער... אין דער פריה א ביסעל דורכגעהן זיך

איבער'ן וואלד — ענדיגט אפרים — איז בכלל ניט שווער; דערנאך טרינקט מען א גלאז מילך, מ'עסט אויף אנ'איי, מ'גערט א צווייטען מאל שפאצירען, מ'עסט עפיס ווידער: פאר וואס ניט, אז גאט העלפט? און געזונד איז טאקי טייער און דארף זיין טייער...

פייוועבער בלייבט אלע מאל זיצען ווי אהן אותיות און ווייס עפיס דאמאלסט אליין ניט וואס צו ענטפערען. צייטענווייז ווילט זיך איהם פערטרויען דעם איידעם א סוד, אז ער איז גאר איינגאנצען געזונד און דארף לחלוטין קיין דאטשע ניט האבען, אז ער קאן בשום אופן קיין רוהע אייער ניט זיפען און אין וואלד האט ער ממש ניט וואס צו טאן, אז ער איז געוועהנט צו דער שטאדט, צו זיין גאס, צום בית-מדרש און האט הנאה פון א פראסטער בעל-הבית'ישער אכילה... אבער ווי אזוי עס צו זאגען ווייס ניט פייוועבער, און ער בלייבט ווידער אויף דאטשע.

עס איז נאך גאנץ פריה, דער בלאסער הימעל איז נאך בעצויגען מיט לייכטע קליינע וואלקענס; די ערד איז נאך קאלטלעך און בעשפריצט מיט דעם ביינאכטיגען טוי; די בוימער שטעהען רוהיג און ערנסט מיט בעלויכטענע שפיצען פון דער אויפגעהענדער זון און פון די הויכע קארען-זאנגען הויבט זיך אין דער הויך א גרינגע דורכזיכטיגע פארע. שטיל — אלץ איז פערטיעפט אינ'ם זיסען שלאף פונ'ם פרישען זומער-פריהמארגען. איין פייוועבער נור איז שוין וואך. ער שטעהט אויף אלע מאל אין איין צייט — פיער-פינף א זייגער אין דער פריה, און ביז אלע שטובינגע האפען זיך אויף איז ער שוין פארטיג מיט אלע זיינע ארבייט. פייוועבער איז שוין דעמאלט אנ'אבגעדאווענטער, א דורכגעשפאצירטער און א זאטער, און פון זיינטוועגען האט טאקי שוין ווידער געמאגט ווערען נאכט — אבעסען וועטשערע און לעגען זיך שלאפען...

באלה אבער שטעהט אויף זלמן. ער שלעפט נור ארויף אויף זיך א פאר טופלעס, האפט א ווייסען ליילעך און, נאך א פערשלאפענער, ווענדט ער זיך צום טאטען: „קום, פאטער, מיט מיר צום טייך — דו וועסט זיך דערווייל אביסעל דורכגעהן: גוט הייגט אין דרויסען...“

זלמן באדט זיך אינ'ם טייך, שווימט, פאטשט אין וואסער, און פייוועבער ליגט אויסגעצויגען אויפ'ן זאמדיגען ברעג און קיידט תמ'עוואַ-

טע אַ לאַנגען גראָז... אַ ביסעל שפּעטער גערט אַרויס פון זיין שלאָפ־צימער אפרים, און נעהמענדיג אַ ליילעך מיט זיך, מאַכט ער אַיילענדיג: „איך אַג'אָרט זיצען, שוועהר, איז גאָר ניט געזונד; אָט קומט פּאַמעליך צוזאַמען — אַ זעלטענער טאָג היינט...“ אפרים זייפט זיך לאַנגזאַם מיט הנאה, טונקט זיך אָב איינינגע מאָל און לויבט דעם וואַסער, דערנאָך טוט ער אַ שוואום און לעגט אַ ביסעל קלאַפּטער... און פייוועבער ליגט דערווייל אויפ'ן זאַמדיגען ברעג און קיוהט עפּיס סתם אין דער וועלט אַריין...

באַלד בעווייזט זיך אויפ'ן ווערענדע די גאַנצע געזינד. דער עולם טרינקט וואַטער, מילך, אייער; מ'עסט פּוטער, קעז און ווידער אייער, און בעת־מעשה קלאָגט זיך יעדערער בעזונדער אויף זיין אייגענעם אַפּעטיט און אַלע צוזאַמען — וואָס דער פאָטער פערזוכט ניט עסען...

— מיט וואָס דער יוד לעבט — אסור אויב איך וויים — זאָגט מיט צער פריידעל: אַזוי ווי אַ קליין קינד, ווי איהר זעהט מיך לעבען.

אפשר ווילט איהר, שוועהר, עפּיס אַ בעסערע זאַך — ווענדט זיך רחל צו פייוועבער'ן: אדרבא זאָגט וועט מען אייך גלייך מאַכען — אַ מענש מוז דאָך עסען און בפרט נאָך אויף אַ דאַטשע...

— איך קאָן דאָך, קינדערלעך, קיין איבעריגע ניט עסען — בעט זיך פייוועבער: איך עס געניג, וויפיעל ס'ווילט זיך און וועל באַלד טאַקי ווידער עסען, באַלד...

— אָט נעהמט, שוועהר, און טרינקט אויס אַנ'איי — מאַכט אפרים אַ פּשרה: וואָס איז דאָ פאַרהאַן איבערצוריידען — נאָך אַ ברכה, נאָך אַ מצוה...

פייוועבער צוקלאַפּט אַנ'איי, מאַכט אַ ברכה און זופּט עס אויס מיט האַסט, ווי עפּיס אַ ביטערע רפואה...

— „צו געזונד“ — זאָגען אַלע מיט איין מאָל, און פייוועבער ווישט דערווייל, שטאַרק פערקרימט, זיינע פערגעלטע וואָנצעס.

ס'הויבט זיך אָן אַ הייסער לאַנגער זומער־טאָג. די מאַנסבילען פאָהרען באַלד אָב אין שטאָדט אַריין צו זייערע געשעפטען; די ווייבער טהוען זיך אָן אין לאַנגע ברייטע קאַפּאָטען און פערקלייבען זיך מיט די קליינע קינדער אין טרוקענעם סאָסנע־וואַלד; פייגעל האָט זיך דאָרט בעקאַנט מיט עפּיס אַ געענדיגטען יונגען־מאַן און זי ווערט דאָס־

רוב פֿערפֿאלען מיט איהם ערגיץ ווייט אין די קארען און אין די וועלדער ביז שפּעט אין דער נאכט אריין. פֿייוועל-בער בלייבט דאס-רוב איינער אליין ביים וועראנדע און ער פֿערליערט זיך דאמאלסט אזוי שטארק, ווי מען וואלט איהם אוועקגעזעצט ערגיץ אויף א פֿערוואָרפֿענעם אינזעל, ארומגערינגעלט פֿון אלע זייטען מיט וואסער... א היבש ווײַלע שטעהט פֿייוועל-בער פֿערטראכט, אליין ניט ווייסענדיג פֿון וואס ער זאל אנהויבען „שטופּען" דעם טאג. ענדליך טוט ער מיט אמאל א זיפּץ, פֿערלעגט די הענד אויף הינטער און לאזט זיך געהן פּאמעליך אין נאהענטען שיטערן וועלדיל אריין. אז פֿייוועל-בער קומט צו די צוויי גרויסע בעקאנטע בוימער, נעבען וועלכע ער ליגט שטענדיג שוין פֿון אנהויב זומער-אן, לאזט ער זיך באלד אראב אויף דר'ערד מיט ביידע פֿיס מיט איין מאל, ווי א געפּינדענער און בלייבט דארט ליגען פֿערסאפּעט, ווי א פֿערמאטערטע בהמה... עס דויערט אבער ניט לאנג און ביי פֿייוועל-בער'ן פֿערדרייסט זיך דער קאפּ מיט זיין שיטערער באָרד אין דער הויך, די היטעל פֿאלט ביי איהם אינגאנצען אראב אויף א זייט. איין האנד בלייבט שטעקען אין קעשענע, די צווייטע — ליגט אויסגעצויגען אויפ'ן גראז מיט צושפּרייטע דארע פֿינגער, און ער צעכראפּעט זיך באלד שטארק און הילכיג, ווי ביי זיך אין דער היים. ווען פֿייוועל-בער האפּט זיך אויף, איז שוין דעמאלט די זון אויפ'ן רעכטען מיטען הימעל. א מיעדער, אנאבגעהלש'טער הויבט ער אויף פּאמעליך א האנד, ציהט אויס א פֿוס, קעהרט זיך איבער ביסלעכווייז אויף א זייט, דערטאפּט דאס היטעל, און מאכענדיג מיט'ן מויל אזוי ווי מעלה-גרה, לאזט ער זיך צוריק א היים.

נאך מיטאג ווערט ווידער ליידיג ארום שטוב. פֿייוועל-בער זעצט זיך ביים וועראנדע און שפּילט זיך דארט לאנג מיט דער קליינער קעציל, טראכטענדיג דערביי: „א נוציגע זאך א קאץ — מ'דארף עס האבען..." דערנאך שמועסט ער א ביסעל מיט דער דיענסט וועגען דער היינטיגער היץ, אז ס'וועט מסתמא שפּעטער געהן א רעגען און אז ס'וואלט טאקי ניט געשאדט אויך... אז ער רעדט זיך דורך, פֿערשפּילעט ער, דאס-רוב, גאר ניט ווילענדיג, זיין האלב-לאנגע קאפּאטע און פֿערקירעוועט זיך ווידער צום וואלד. פֿייוועל-בער זעצט זיך דארט אב כמעט אלע מאל אונטער א בוים און קוקט תמ'עוואטע אויף זיינע דארע פֿיס, אויף די דינע הויזען, אויף די ציצית פֿונ'ם ארבע-כנפֿות און אמאל הארכט ער זיך סתם צו, ווי עס סו'דן זיך די צווייגען, און פֿייוועל-בער'ן דערמאנען זיך בעת-מעשה עפּיס זעהר

שרעקליכע זאכען: ווי ער האט אמאל מקבר געווען זיין פאטער, דערנאך א קליין קינד זיינס און צום סוף — דאס ווייב, און אז יעדעס מאל האבען די בוימער דארט, אויפ'ן בית-עלמין, שרעקליך און מוראדיג גערוישט...

פאר-נאכט. די מאנסבילען קומען אן פון שטאדט; ס'הויבען זיך אן בעווייזען פרישע געסט אויף דאטשע, און אלץ ארום ווערט מיט אמאל פרעהליכער, לעבעדיגער און געזינדטער. אלע זעצען זיך באלד ארום טיש אויפ'ן ווערענדע; מ'רעדט צוזאמען, מ'לאכט הויך אויפ'ן קול, מ'הכמה'ט זיך מיט די קליינע קינדער און מען טרינקט דערביי טהיי מיט „ווארעניעס". פייוועל-בער זיצט אויך דאמאלסט אין קאמפאניע און הארכט אנגעשטרענגט די שטאדטישע נייס. נאר ווען איהם פערווילט זיך מיט אמאל אויסטרינקען א גלאז טהיי, האפען זיך ארוים אלע ווייבער מיט איין מאל: „ניין, פאטער, פאר דיר איז טהיי גאר ניט געזונד; טרינק איהם בעסער א גלעזיל מילך, אני-איי — וואס פאר א זעט איז פון די הייסע וואסער?..." פייוועל-בער'ן אבער ווילט זיך שטארק א גלעזיל ווארימס, און מיט הכנעה רעדט ער ארוים: „מ'איז געוועהנט צו א גלעזיל טהיי — אט ווילט זיך... און קיין צוויי וועלטען לעבט מען דאך אלץ איינס ניט..." דא אבער מישט זיך באלד אריין אפרים, און פייוועל-בער טרינקט ענדליך קאקאא...

סוף זומער. די טעג זענען געווארען קירצער, די נעכט לאנגע, פינסטערע און קאלטע; די זון האט געשיינט און געווארימט שוואך ווי א גוסס'ע און פון די ארומיגע בוימער האבען זיך געשאטען געלע אבגעלעבטע בלעטער. דערוועהענדיג די טרויעריגע הערבסט-סמנים, האט זיך ביי אלעמען מיט אמאל, ווי עפיס אבגעריסען אין הארצען און פאר זיך האט דערביי יעדערער געפיהלט א שווערע, א דריקענדע בענקעניש נאך דעם פערגאנגענעם זומער.

— די געלע בלעטער לעגען זיך ווי שווערע שטיינער אויפ'ן הארצען — האט פויגעל טעגליך איבערגע'חזר'ט, און די אויגען איהרע פלעגען יעדעס מאל פול ווערען מיט טרעהרען...

— אַלץ ווערט ענדליך געל און פערוועלקט — ענטפערט שטע־ דיג די קראַנקע רחל מיט אַ טיעפען זיפץ דערביי: מיט אונז, מיט מיר וועט אויך אַזוי זיין...

— נאָך אַ זומער אַנטלאָפען — האָט אפרים עפּיס איין מאָל פילאָזאָפיש אַרויסגעזאָגט: ס'איז נאַרישקייטען, אַלץ אַ חלום — הבל־ הבלים...

— וואָס מיינט איהר — האָט זלמן אונטערגעהאָלפען — אַ מענש איז טאַקי פערנאַרישט: אָנגעשטאָפּט נור אַ גוף מיט מטבע און ווייטער גאָר...

צופריעדען איז נאָר געוועזען פייוועל־בער. ער האָט אָנגעהוי־ בען בעסער איינשלאָפען, מעהר עסען און האָט מיט הנאה געטראַכט פון פאָהרען אין שטאָדט.

דער ערשטער בראָך.

(א פסח-בילד).

נאָטע איז אַ קרעמער, ווי אַלע יודישע קרעמער פֿון זיין שטעדטיל. ער שטעהט אויף אויף גאַנץ פֿריה, ווי אַלע שטעדטילשע קרעמער, און סטאַרעט זיך איבערנעהמען אַ בעקאַנטען גוי מיט אַ פֿלעשיל אויף קעראָסין, מיט אַ קעסטיל אויף שמירעכץ; ער האַפּט זיך אַריבער אין נאָהענטען דאָרף און ברענגט, דאָס רוב, אַ קעלביל אויף די פּלייצעס, טהוט אַ „שמעק" ביים פריץ אין הויף, „ווערט געוואָהר" ביים גלח, און פֿערזאַמט ניט פֿונדעסטוועגען צום ערשטען מנין...

באַלד נאָכ'ן דאַווענען האָט נאָטע ליעב אַ היים געקעכץ, און ווען דאָס ווייב זיינס ברייגנט איהם אין קראָם אַריין אַ פֿולען טעלער הייסע בולבע „ערשט פֿון פֿאַן", קריעגט נאָטע בעת מעשה אַזוינע התפּעלות פֿונ'ם ווייב, אַז איהם פֿערווילט זיך באַלד זאָגען: „אשת חיל"...

נאָך די הייסע בולבע פֿיהלט נאָטע עפּיס אַ שווערקייט אינ'ם גאַנצען גוף, און אָנשפּאַרענדיג זיך אויף אַ זעקיל „פֿענסאַק", ווערט ער אַזוי האַרט, אַזוי געשמאַק אַנטשלאָפֿען, ווי ער וואָלט אַ גאַנצען אָקם אויפֿגעגעסען... נאָטע לאָזט אַרוים דורך זיינע ברייטע נאָזלעכער עטליכע צעהנדליג הראָפּעס און האַפּט זיך באַלד אויף אַ פֿרישער, אַ לעבעדיגער. ער וואַשט די הענד, דרעהט אויף אַ פּאַפּיראָס, נעהמט אַ שטיקעל צוקער* אין מויל אַריין און זעצט זיך אַריינקוקען אין אַ נייעם „חבור", וואָס אַ רב אַ חורכּפֿאָהרער האָט איהם איבערגעלאָזען „אויף קרן"... נאָטע קוקט דורך איינינע בלעטער פֿונ'ם ספֿר, און פֿערמאַכענדיג איהם, זאָגט ער צו זיך אַליין אויפֿ'ן קול: „שווער, שווער אַנ'אמת'ער יוד צו זיין, שווער!"...

אָט אַזוי פֿערברענגט נאָטע דאָס גאַנצע לעבען זיינס אין קראָם, און ער האָט זיך שוין אַזוי צוגעוועהנט צו דער קראָם זיינער, אַז איהם ציהט שוין עפּיס גאָרניט אין שטוב אַריין. „אַ געשעפֿט — זאָגט שטענדיג נאָטע — האָט ליעב, מ'זאָל עס היטען, אויב מען וויל קיין נאַר ניט בלייבען"... און נאָטע האָט טאַקע זיין „געשעפֿט" געהיט, קאָן מען זאָגען, מיט לייב און מיט לעבען — געטאָגט און גענאַכט אין קראָם.

דערפֿאַר אָבער די לעצטע טעג פֿאַר פּסח פֿלעגט נאָטע כּמעט אין

קראם ניט אריינשמעקן, אזוי ווי ער וואלט גאר קיין קרעמער ניט געווען, ווי ער וואלט די קראם זיינע עפּיס עמיצען איבערגעגעבן. נאטע פלעגט דעמאלט זאגן: „פון א מצוה וויל איך קיין פרנסה ניט האבן, און וואס ס׳איז מיר באשערט, וועט גאט געוויס צוצוגעבן נאך פסח“. דערצו איז פסח אין נאטעס אויגן השוב׳ער געוועזן, ווי אלע איבעריגע ימים טובים, און דער פסח פלעגט טאקע נאטען קאסטען געזונד מיט געלד. נאטע פלעגט איבערלאזן אין קראם א קליין יונגעל זיינס, און אליין געהט ער אהיים „ארומוואכן“ די שטוב. און ארבייט איז טאקע אין שטוב ערב פסח א סך געוועזן, און פערלאזן זיך אויף פרעמדע הענד האט נאטע ניט ליעב געהאט. ער פלעגט אליין קאלכען די שטוב, אבראמען דעם בוידעם, פערריכטען דעם „לוכט“ פון אייוועז, אויסרייניגען דעם וואנד־זייגער לכבוד יום־טוב. און ער פלעגט דערביי ריידען: „א פארטאטש איז ביי מיר טריף, ווי חזיר, און איידער זיך צו שאפען מיט בערקע דעם מולער, — שוין בעסער אליין א ביסעל צוהארעווען און וויסען, אז דאס שטיקעל ארבייט איז ארוים גלאט“...

און געטהון האט נאטע זיין ארבייט מיט חשק, מיט צופרידענקייט — שטיל, רוהיג, ניט געכעס׳ט, ניט געווארפען זיך, און די לעצטע טעג פאר פסח פלעגט ער זיך גארניט צוזעצען. „עס געהט א גרויסער, פרעהליכער יום־טוב — פלעגט ער זאגן — מ׳וועט זיצען, מ׳וועט ליעגען, — ס׳וועט נאך אלץ מאוס ווערען“... נאר בעזונדערס איז נאטע שטארק „פערשמייעט“ געוועזן, ווען ער האט מצה געבאקט. אז דער בעקער שיקט זיינעם א מענשען נאך נאטעס מעהל אין „פאדריאד“ אריין, ענטפערט איהם נאטע האלב אין כעס: „געה געזונטערהייד, מיין פריינד — מ׳וועט אהן דיר די מעהל אוועקטראגען“... און באלד איז שוין דאס זעקיל מעהל אויף זיינע פלייצעס. דארטען אין „פאדריאד“ טהוט זיך נאטע באלד פונאנדער און ער בלייבט נור אין זיינע גרויסע שטיוועל מיט וואליקעס, אין הויזען אינטערגעגארטעלט מיט א ברייטען, געלען רימען און אין א לאנגען טלית־קטן פון אויבען. ער געהט צו צום אייוועז, ווי עפּיס א היימישער מענש, און זאגט צום „זעצער“ מיט א קול פון אן אמת׳ן בעל־הבית: „די פייוקע, געה שלאף זיך דורך א ביסעל, — מיינע מצה וועל איך אליין אבבאקען“... אין „פאדריאד“ ווערט מיט אמאל פיעל פרעהליכער, פיעל היימליכער, וויל נאטע, וויסען די ווייבער, האט צייטענווייז ליעב זאגען א ווערטיל, און די פערמאטערטע וועל-

גערקעס לאַכען אויפ'ן קול און ענטפערן אָב מיט וויצלעך...

נאָר געהאָרעוועט האָט נאַטע מעהר ניט, ווי ביז מ'האָט דעם יום-טוב אין שטוב אַריינגעבראַכט. איז אָבער נור געוואָרען סדר-צייט — ווייסט שוין נאַטע פון קיין שום אַרבייט ניט, גיט ניט אַ קלאַפּ אַ פינגער אָן אַ פינגער. ער זעצט זיך אַנידער אויבען-אָן און האַלט נאָר אין איין „קאָמאַנדעווען", ווי אַן אמת'ער מלך... און דעם גאַנצען יום-טוב פערברענגט ער נור אין „סעודת-מצוה", אין לערנען „הלכות פסח" און אין שלאָפען.

אַזוי האָט זיך נאַטע אָבגעלעבט שענע עטליכע יאָהר און אַזוי וואָלט ער מסתמא זיך נוהג געווען, ביז די כחות זיינע וואָלטען גע-דיענט. איז אָבער פאַר-אַ-יאָהרען אויף פסח צו נאַטען געקומען זיין עלטערער בחור, אַ געוועזענער קלויזניק, און האָט מיט זיין שאַרפען סם-המות'דיגען צינגעל אַזוי לאַנג געדרעהט, געאַרבייט ביז ער האָט דעם טאַטען פון געדולד אַרויסגעבראַכט, און דער יום-טוב איז ביי זיי דעמאָלט אַ פערשטערטער, אַ פער'חושכ'טער געוועזען. דער בחור האָט זיין גאַנצען כח-הדבור אָנגעווענדט צו דערווייזען דעם פרומען טאַטען זיינעם, אַז די נסים פון יציאת מצרים זענען ניט מעהר, ווי אַ מליצה, אַז דער גאַנצער פרעה איז אויך נור אַ „משל", אַז אין אַזוינע „נאַרישקייטען" גלויבט נור דער „המון-עם", און אַז גאָט וועט קיינמאָל ניט בעשטראָפען מיט אַזאַ מיאוס'ער מכה — מיט כנים... נאַטע האָט פראָטעסטירט מיט'ן גאַנצען כח, מיט'ן גאַנצען גוף; ער האָט גע-מאַכט מיט די פיס, מיט די הענד, מיט אַלע זיינע אברים און גע-שריען אויפ'ן בחור: „כופר בעיקר, אפיקורס, פון מיין שטוב אַרויס!".. און ווען דער בחור איז איהם שוין טיעף-טיעף אין די ביינער אַריינ-געקראָכען מיט זיינע דבורים, האָט נאַטע פּלוצלונג אַ וואָרף געטאָן זיך אויף איהם, ווי אַ לייב מיט פערקריצטע ציין, און ער וואָלט פון בחור אפשר אַ באַרג אַש געמאַכט, ווען דאָס וויב מישט זיך ניט אַריין מיט קולות, מיט געוואַלדען: „נאַטע! האָב מורא פאַר גאָט — זעה וואָס דו טהוסט!...

נאָך יענעם פערשאָלטענעם פסח איז שוין כמעט אַ גאַנץ יאָהר אַריבערגעפלויגען. דער בחור איז דעמאָלט באַלד פון דער היים אָב-געפאָהרען, און נאַטע האָט גיך אָן דער גאַנצער מעשה פערגעסען. און אויך דאָס לעצטע יאָהר האָט נאַטע געלעבט מיט'ן זעלביגען שטיי-גער, ווי פאַר-אַ-יאָהרען, ווי פאַר צעהן יאָהרען און האָט אויסער דער קראָם זיינער פון קיין זאַך ניט געקלערט, און קיין זאַך ניט

געוואוסט. ער פֿלעגט, ווי געוועהנליך, אויפֿשטעהן גאַנץ פֿריה, אַרי־בערהאַפּען זיך אין נאָהענטען דאָרף, אַ „שמעק“ טהון ביים פּריץ, געוואָהר ווערען ביים גלה, דאַוונען צום ערשטען מנין, עסען הייסע בולבע, אַנדרימעלט ווערען אויף אַ זעקיל „פּענסאַק“, אויפֿהאַפּען זיך, וואַשען די הענד, אויפֿדרעהען אַ פּאַפּיראָס, פֿאַרבייסען מיט אַ שטיקעל צוקער און אַריינקוקען אין אַ „חיבור“...

נאָר ווען עס איז נאָהענט פֿאַר פּסח געוואָרען און נאָטע האָט שוין געדאַרפֿט נעהמען זיך פֿאַר די געוועהנליכע אַרבייט, האָט ער דעמאָלט אָנגעהויבען פֿיהלען, אַז עפּיס איז הייַנטיגער פּסח אַנדערש, ווי אַלע פֿריהערדיגע, עפּיס ווילט זיך איהם גאָר פֿון קראָם ניט אַרויס און די הענד הויבען זיך ניט צו קיין שום שטובּיגער מלאכה. נאָטע האָט אַליין כמעט ניט פֿערשטאַנען, די אמת׳ע סיבה פֿון זיין אָבּהענגיגקייט, פֿון זיין קאַלטקייט צום הייַנטיגען פּסח. נאָר אין די אויערען האָבען איהם עפּיס מיט אַמאָל אָנגעהויבען קלינגען די עזות־דיגע רייד פֿון זיין בחור, און גאָר ניט ווילענדיג פֿערקלערט זיך נאָטע גאַנץ אָפֿט וועגען יציאת־מצרים... „עט, גיט ער אַ מאַך מיט׳ן האַנד, ווילענדיג זיך אַ ביסעל בערוהיגען: פֿאַרהאַן וואָס צו הערען, וואָס אַ שייגעץ רעדט — כף־הקלע זאָל ער געהן!“.. נאָר צייטענווייז ווערט נאָטע זעהר אומעטיג און ער פֿיהלט דעמאָלט אַ שרעקליכע שנאה צום בחור זיינעם, ווי יענער וואָלט איהם עפּיס בעגזל׳ט, בעראַבּעוועט, אין מיטען גאַס אַ נאַקעטען געלאָזען... און נאָטען ווילט זיך דעמאָלט אַרויפֿוואַרפֿען זיך מיט׳ן גאַנצען כח אויפֿ׳ן בחור און איהם צורייסען אויף שטיקער, טרעטען איהם מיט די פֿיס, ווערגען, שטיקען איהם, און דער בחור זאָל שרייען קולות ביז׳ן הימעל...

נאָר פֿונדעסטוועגען דינגט הלילה נאָטע קיין פֿרעמדען מענ־שען ניט „זיין“ אַרבייט אָבּצוטהון: דאָס וועט נאָטע ניט טהון, דאָס האָט ער ניט ליעב — ער האָט פֿיינט פּאַרטאַטשעס... נאָטע טהוט אַלץ אַליין, ווי אַלע יאָהר, און לאָזט קיינעם זיך ניט צושטעקען צו קיין פּסח׳דיגער מלאכה. אָבער די אַרבייט פֿאַלט עפּיס ביי איהם פֿון די הענד, און אַלץ קומט עפּיס אַרויס ניט גלאַט, ניט קיילעכדיג, ניט ווי נאָטע האָט ליעב. ווען נאָטע איז געלעגען אויסגעצויגען מיט זיין גאַנצען לאַנגען גוף אין אייווען און האָט דאָרטען „געטינקעוועט“ דעם „לופֿט“, דערמאָהנט ער זיך אין מיטען דער אַרבייט זיין „משומד׳ס“ גלאַטע דיידעלעך, זיין שאַרף צינגעל, און נאָטען ווערט מיט אַמאָל הייס אין אַלע אברים און אַ דיקער שוויים בעדעקט דאָס

גאנצע בעוואקסענע פנים זיינס. נאטע קריכט באלד ארויס, פערוויכערט א פאפיראס און זאגט טרויעריג צום ווייב: „פון וואנען האט זיך דאס ביי אונז עפיס אזא שטיק „שמד" גענומען, — ווייס איך ניט"... און ער קריכט צוריק אין אייווען אריין...

ביים רייניגען דעם זייגער איז נאטע פראסט אהן כחות געבליבען: די „שפראוינקעלעך" האבען זיך געגליטשט, געפאלען פון די הענד, דאס „גלאז" האט ער ניט-ווילענדיג צוגעדריקט און צובראכען, דאס „האהר" — צודרעהט, און אין מיטען רייניגען לעגט ער אלין אן א זייט אנידער, זאגענדיג סתם אין דער וועלט אריין: „א שענעם תכשיט אויסגעהאדעוועט — ניטא וואס צו רייידען"... און „פאדריאד" האט זיך נאטע אויך „געהאלטען" עפיס גאר ניט ווי אלע מאל, און די וועלגערקעס האבען בשום אופן ניט געקאנט פערשטעהן, פארוואס נאטע איז היינטיגס יאהר אזוי „אנגעבלאזען", ניט ער האט זיך פינאנדערגעטהון, ניט ער „זעצט" אליין, ניט ער חכמ'עט זיך מיט די ווייבער — ער שווייגט... נאטע האט שטילערהייד זיין מצה אבגעבאקט, אלעמען זייער „ביער-געלד" אבגעגעבען און איז אהיים אוועק, קלערענדיג: עפיס טאקע א מאדנע מכה — כנים... ער איז שוין איינמאל א שייגעץ...

דער סדר איז ביי נאטען צוגעגאנגען, ווי אלע יאהר. נאטע האט זיך אנגעטהון אין זיין ווייסען קיטעל און איז מלכות'דיג געזעסען אויבען-אן אויף גאנצע פינף קישענס. די הגדה האט ער געזאגט מיט ווארימקייט, מיט התפעלות, און יעדעסווארט האט ער דעם ווייב און די קינדער פערטייטשט. נאר ווען דאס „זאגעכץ" האט זיך שוין געענדיגט און נאטע האט שוין געהאט אויסגעטרונקען גאנצע צוויי כוסות, האט ער ארויסגעזאגט מיט א וויינען, א פאטערליכען קול: „ניטא, ניטא מעהר א מאליגע פסח'ס... עס איז עפיס ניט דאס... ביי איצטיגע יודען פעהלט אויס דער... פינטעל"... וואו קאן ער דאס איצט זיין, אונזער תנא ברא?"...

דער אײדעם.

„רפאל דער אײדעם“ — אזוי רופען איהם דא אלע אין זײן שטעדטיל. און האטש רפאל וואוינט שוין דא אין שטעדטיל א הײבש ביסעל יאהרען און פון זײן שווער איז שוין לאנג קײן זכר ניטא, דאך איז דער נאמען „אײדעם“ פערבליבען ביז היינטיגען טאג און אנדערש רופט איהם דא קײנער ניט. ניט אלע אפילו וױסען אויף קלאר די אמת'ע בעדײטונג פון אט דעם צונעמעניש, אבער די שטעדטילשע זענען שוין אזוי צוגעוועהנט אנצורופען איהם מיט'ן נאמען „אײדעם“, אז ווען עמיצער פערגעסט זיך אמאל און זאגט סתם: „רפאל“ — פערריכט איהם באלד א צווײטער דעם טעות אין דעמאלט ערשט פערשטעהט מען, וועמען מען מײנט. נאר, ווי מען זאגט אין שטעדטיל, שטאמט דער „אײדעם“ דערפון, וואס רפאל — שוין א בעיאהרענטער מענש און נאך א גרויסער אביון דער־צו — פיהרט זיך אויף עפּיס גאר ניט ווי אלע איבעריגע שטעדטילשע מלמדים, נאר עפּיס פיהרט ער זיך אלץ מעשה יונגער־מאן, ווי עפּיס טאקע אן'אמת'ער אײדעם אויף אמת'ע קעסט...

אין גאנץ שטעדטיל, למשל, פאלט קײנמאל קײנעם ניט אײן אין א מיטען־וואך אוועקלאזען זיך שפּאצירען: „ווער האט דאס דערויף צײט? — וועלען אײך אלע אין אײן קול ענטפערן — וועמען ליגט דאס אין קאפּ און צו וואס איז בכלל דאס שפּאצירען?“ און גראד אט דאס קאנט איהר פועל'ן בײ רפאל'ן דעם מלמד... אין גאנץ שטעדטיל, אויסער בײם גלח, עפענט דא קײנער פאר א גאנץ זומער קײנמאל קײן פענסטער ניט אויף, ווײל די פענסטער זענען גאר אימעטום נאך פון ווינטער פערשלאגען און פערשמירט. רפאל אבער קוקט אויף קײנעם ניט, און זומער זענען בײ איהם אפען די פענ־סטער, פונקט ווי בײם גלח... פון באדען זיך האלט דא אין שטעדטיל קײן רעכטער מענש ניט: דאס איז אן'ארבײט — זאגען אלע — נור פאר קלײנע יונגלעך און פאר שטיפער. רפאל אבער הויבט זיך אן באדען באלד נאך „ספירה“ און באדט זיך אלע מאל ביז שפּעט אין זומער ארײן...

זומער, א שטײגער, שטעהט מען דא אויף אין שטעדטיל

גאַנץ פֿריה, און יעדערער בעזונדער אײלט זיך באַלד נעהמען פֿאַר זיין מלאכה: ווער עס געהט אַוועק אין דאָרף אַריין זוכען אַ גילדען פּרנסה, ווער ס'קלאַפּט מיט'ן האַמער, ווער עס פּיטערט זיין קוה און ווער עס אײלט זיך עפֿענען פֿריהער זיין קראָם. רפֿאל אָבער איז אַ מענש גאָר פֿאַר זיך. ער דאַוועט נור אָב ביים ערשטען מנין און לאָזט זיך באַלד אַוועק, אין זיין לאַנגער צושפּליטער קאַפּאָטע, ווייט־ווייט הינטער'ן שטעדטיל, און ער געהט אַזוי שעה'ן לאַנג טיף אין דער וועלט אַריין... ביי־טאָג ווידער, ווען רפֿאל האָט נור אַ ווײַלע צייט, זיצט ער אויך קיינמאָל ניט אין שטוב, נאָר עס ציהט איהם עפּיס אַלץ אונטער'ן פֿרייען הימעל, און דאָס רוב געהט ער גאָר אַוועק באַדען זיך מיט זיינע קליינע תּלמידים... וועגען פֿאַר־נאַכט איז דאָך שוין ניטאָ וואָס צו ריידען: רפֿאל דאַוועט נור אָב מנחה — און ער שפּאַנט באַלד אַוועק צווישען די קאָרן...

— ריינע לופֿט, זאָגט אַלע מאָל ווי צו זיך אַליין רפֿאל, אומ־קעהרענדיג זיך פֿו'ן'ם שפּאַציר: איז טייערער ווי עסען, און רפֿאל ציעפֿענט טאַקע באַלד ברייט די פֿענסטער פֿון שטוב.

די ערשטע יאָהרען, ווען רפֿאל איז אָנגעקומען אַהער אין שטעדטיל טאַקע אַלס אמת'ער אידעם אויף אַלעם פֿאַרטיגען, האָט קיינעם דעמאָלט גאָר ניט געאַרט — ניט זיין פֿיעל אומגעהן, ניט זיין באַדען זיך עטליכע מאָל אַ טאָג און ניט זיין שטענדיגעס מגזם זיין דעם כּח פֿון דער ריינער לופֿט. „אַ מענש אָהן דאגות — האָבען דעמאָלט די שטעדטילשע געזאָגט — אָט געהט ער, אָט רעדט ער, אָט שווייגט ער זיך: וועמען איז נאָך אַזוי רוהיג דער קאָפּ ווי איהם?“...

ווען רפֿאל אָבער איז אין עטליכע יאָהר אַרום געבליבען אָהן אַ שוועהר, אָהן קעסט און איז געוואָרען אַ געוועהנליכער שטעדטיל־שער מלמד — האָט איהם שוין דעמאָלט קיינער ניט געקאָנט מוחל זיין זיין שטענדיגעס שפּאַצירען איבער פֿעלדער און וועלדער, און יעדע־דער בעזונדער האָט אָנגעהויבען אַרויסזאָגען זיין אייגען גליי־כוועריטיל אויף רפֿאל'ס חשבון:

— ער זוכט דעם נעכטיגען טאָג! האָבען זיך קרעמער גע־וויצעלט, זעהענדיג פֿון ווייטען, ווי רפֿאל לאָזט זיך אין וועג אַריין.

— ער האָט ערגיץ מסתּמא דערטאַפּט אַן אוצר: חכמה'ט זיך נאָך איינער, און דער עולם צולאַכט זיך אויפ'ן קול.

— „דער אידעם“ עסט ערגיץ קעסט הינטער׳ן שטעדטיל, שמיכעלט צופריעדען אַ דריטער.

קיין סודות זענען אָבער ניטאָ, און אין שטעדטיל האָט מען זיך ענדליך דערוואוסט, אַז רפאל איז גאָרנישט אויסען מיט זיין געהן, אַז ער האָט פּראָסט התפּעלות פינ׳ם דרויסען און האַלט זעהר שטאַרק פון פרישער לופט. פון דעמאָלט אָן האָבען זיך די שטעדטילשע ווייצלעך אַ ביסעל איבערגעביטען אויף נייע און אַ קליינער טייל האָט עפּיס מיט אַמאָל גאָר אינגאַנצען אויפגעהערט אָבלאַכען פון רפאל׳ן, זאָגענדיג דערביי: „אַ מענש ריהרט ניט אָן אַ פליעג אויף דער וואַנד — זאָל ער שפּאַצירען, אויב ער האָט דערפון הנאה“...

נאָר רפאל האָט זיך אַלץ איינס כמעט קיינמאָל ניט גערעכענט מיט דער מיינונג פון שטעדטיל, ווייל ער האָט פון זיי אַלעמען להלוטין ניט געהאַלטען און האָט זיי שטענדיג מבטל געווען תכלית הביטול.

— אַ שטעדטיל מיט בהמות! פלעגט רפאל אָפט מיט פערדרוס אַרויסזאָגען פאַר דעם ווייב: אויסער ברויט מיט גרויפּען דאַרפען זיי מעהר גאָרנישט...

דאָס ווייב זיינס האָט זיך אַפילו שטענדיג געהיט איהם מיט וואָס ס׳איז מצער זיין, ווייל רפאל איז טאַקע, ערשטענס, געוועזען אַ גוטער מאַן — די גאַנצע דעה האָט זי ביי איהם געהאַט; צווייטענס, האָט זי גוט געוואוסט, אַז רפאל ציהט זיין גאַנצען היות נור פון דעם געהן זיינעם און פון אַ גלעזיל טהיי, ווען ס׳איז פאַרהאַן. אָבער דאָך פערדריסט איהר צייטענווייז, וואָס איהר מאַן איז עפּיס „אַ איינער“, וואָס דאָס גאַנצע שטעדטיל האָט נור צו טהון מיט איהם אַליין און וואָס צוליעב זיין אייביגער פערטראַכטקייט האָט ער טאַקע אַ קנאַפּען „צושטאַנד“.

— מיט דרויסען אַליין אָבער קאָן מען דאָך אויך ניט זאַט זיין, ענטפערט זי איהם דאָס רוב מיט אַ טיעפען זיפץ דערביי: און וואָס דו געפינסט דאָרט אויף די פעלדער — אָסור, אויב איך ווייס...

— ריינע לופט, האָט אַלע מאָל אין אַזוינע פעלען רפאל איבערגע׳חזר׳ט: איז טייערער ווי עסען, און ער האָט טאַקע באַלד ברייט צועפענט די פענסטער.

און רפאל, קאָן מען זאָגען, האָט טאַקע געלעבט מעהר מיט לופט, ווי מיט ברויט, און נור דאָס שפּאַצירען אַליין האָט איהם אינגאַנצען אונטערגעהאַלטען.

— ווען איך וואָלט האָבּען אַלע מאָל נאָכ'ן „גּעהן“ אַ וואַרים גלעזיל טהיי, זאָגט ער אָפּט דעם ווייב: וואָלט איך כמעט גאָר קיינמאָל ניט וועלען עסען...

שלעכט האָט זיך נור רפאל געפיהלט ווינטער, ווייל ער האָט אויף זיך קיינמאָל קיין וואַרימען איבּער-בּגד ניט געהאַט, און ניט ווילענדיג פלעגט איהם אויסקומען גאַנצע חדשים אָבּ-זיצען אין זיין איינגער דירה. נאָר אויך ווינטער פלעגט זיך רפאל ציטענווייז קליגען: שפּעט אין אָוועגד וויקעלט ער זיך איין אין דעם ווייב'ס גרויסע פּאַטשיילע און שטעהט אַזוי אָבּ שעה'ן גאַנצע אונטער'ן קאַלטען הימעל, בּייטענדיג אַלע ווייל'ע די פיס און אונ-טערשפּרינגענדיג אויף בּיידע... דערפאַר אָבּער, ווען די זון הויבּט אָן גוט וואַרימען, ווען איבּער'ן שטעדטיל לויפען בּלאָטיגע וואַ-סערלעך און דער נאָהנטער בּאַרג בּעפרייט זיך פונ'ם שניי — איז שוין רפאל דעמאָלט מעהר אין דרויסען, ווי אין שטוּב, און ווען ער האָט גאַנצע שטיוועל, וואָלט ער גאָר כמעט אַהיים ניט געקומען. גראָד קומט דעמאָלט אויס די „בּין הזמנים“, ווען אַ מלמד איז אַ לײדיגער מענש, און רפאל לעבּט דעמאָלט אָבּ צו-זאַמען מיט דער נאַטור. עפּיס ווערט רפאל אין יענער צייט אַזוי גרינג אויף די פיס, ווי ער וואָלט מיט אַמאָל אויף אַ העלפט יונגער געוואָרען, און אין שטעדטיל זעהט מען איהם דעמאָלט נור בּיים דאַוונען.

— איצט איז פריהלינג! זאָגט אָן רפאל אַלע מאָל, ווי עפּיס אַ שטיקעל שמחה דעם ווייב: גוט אין דרויסען — ס'איז אַ לופט!..

דאָס ווייב אָבּער האָט פון איין יאָהר בּיז אַ צווייטען כמעט אַלע מאָל פערגעסען די בּעדייטונג פון אָט דעם ניט-געוועהנלי-כען וואָרט, און ניט פערשטעהענדיג צום ערשטען מאָל, וואָס רפאל מיינט איהר צו זאָגען, פרעגט זי איהם בּאַלד איבּער מיט פערדרוס:

— וואָס איז שוין עפּיס ווידער פאַר אַ נייס אין „דיין“ דרויסען?

— אָט גאָרנישט, שטאַמעלט רפאל: ס'איז „וויעסנע“...

בּכלל איז רפאל געוועזען דער איינציגער מענש אין שטעדטיל, וועלכער האָט אָנגערופען דעם פּאַר-פּסח מיט'ן אֶמת'ן נאָמען — פריהלינג. און כמעט אַז מעהר ווי ער אַליין האָט זיך טאַקע מיט דעם וואָרט ניט בּענוצט.

— אין פריהלינג דאַרף מען עפענען אַ פענסטער, פלעגט

זיך רפאל גאָר ניט־ווילענדיג אַלע מאָל אַרויסרייַדען אין בית־המדרש: דאָ איז טאַקע די לופֿט שרעקליך פֿערשטיקט...

אין בית־המדרש ווערט באַלד אַ גרויס געלעכטער און השובֿ׳ע בעלי־הבתים, שמייכלענדיג אייַנגעהאַלטען, הויבען אָן דאָס רובֿ ביסלעכווייַז סוד׳ען זיך.

— אַ משולם אַ מענש געוועזען, זאָגט איינער מיט אַ רחמנות־פנים: איך געדענק נאָך ווען ער איז אַהער אָנגעקומען; אָבער וואָס? — אַרייַנגעלאָזען זיך אין נאַרישקייַטען, אין אַלערליי „לופֿט“...

— ס׳איז בכלל אַנ׳אייַנגערעדטע זאַך מיט די לופֿט — ענטפֿערט אַ צווייטער מיט גרויס ביטול: וואָרום, וואָס איז שייך לופֿט?..

— מ׳קאָן ניט זאָגען, מישט זיך אַרייַן נאָך איינער: אַז ס׳איז להלוטין גאָר קייַן לופֿט ניטאָ: ס׳מוז עפּיס יאָ וואָס זייַן — ס׳איז דאָך ניט שייך...

— מ׳רעדט דאָך ניט, הייסט דאָס, ענטפֿערט גאָר עפּיס אַ דריטער מענש: אַז ס׳איז אינגאַנצען גאָר דער מין ניטאָ; אָבער צו וואָס, פֿרעגט זיך, איז די התפעלות?...

נאָר ווי דאָס איז, האָט מען די לעצטע יאָהרען אָנגעהויבען אין שטעדטיל קוקען אויף רפאל׳ן עפּיס... דאָס הייסט, קיינער האָט נאָך די העזה ניט געהאַט זאָגען הויך, אַז רפאל איז חלילה משוגע — וואָרום וואָס, אייגענטליך, זעהט מען פֿון איהם? אָבער קיינעם האָט זיך עפּיס פֿינדעסטוועגען ניט געוואָלט אָבגעבען רפאל׳ן זייַנע קינדער אין חדר; און וואָס ווייַטער, אַלץ קלענער איז געוואָרען רפאל׳ס „צושטאַנד“ און אַלץ מעהר צייַט איז ער אַרומגעגאַנגען ווייַט, ווייַט הינטער׳ן שטעדטיל... רפאל האָט זיך אַפילו דאָס רובֿ געסטאַרעט געהן ניט דורכ׳ן שטעדטיל מיט׳ן גלייַכען, ברייטען וועג, נאָר אַלץ דורך עפּיס גערטנער און פּאַרקאַנעס. אָבער דאָך האָבען עס די שטעדטילדיגע כמעט אַלע מאָל דערזעהט און יעדעס מאָל האָבען זיך געגעבען די קראָמען באַלד אָנגעהויבען די בעקאַנטע גלייַכווערטליך.

„דער „אידעס“ איז שוין אַוועק „שמעקען“, הערט זיך אַ הילכיג געלעכטער. — „די קאַטשקע איז אַוועק אויפֿ׳ן וואַסער“, לאַכט מען פֿון דאָס ניי.

און אַז רפאל קעהרט זיך צוריק פֿון „גאַנג“, פֿרעגט מען איהם כמעט אַלע מאָל דיזעלביגע קשיות:

„ני, וואָס, ר׳ רפאל — עפּיס וואַרים דאָס וואַסער?... און די

לופֿט, ר׳ רפֿאל, צי עפּיס היינט גוט?“... רפֿאל אָבער האָט דערפֿון קיינמאָל קיין שום צער ניט געהאַט, האָטש ער ווייסט אַז דאָס לאַכט מען אָב פֿון איהם. און ער ענטפֿערט אַלע מאָל מיט אַ לייכטען און זאָרגלאָזען שמייכעל: „וואַרים דאָס וואַסער, וואַרים“...

ווי אַלע יאָהר און ווי אומעטום, איז אָנגעקומען אַ נייער פֿריהלינג אין שטעדטיל און יעדערער האָט זיך גענומען צו זיין בעזונדער „פֿריהלינגס“־אַרבייט. אין „פּאָדריאַד“ האָט מען זיך גע־שטעלט מצה באַקען; דער שטעדטילשער שניידער האָט זיך גע־זעצט „איבערנייהען“ אַ וואַטאָווען בגד אויף אַ זומער־לעטניק; קליינע יונגלעך האָבען געשפּיעלט אין פּוסטע ניס, און רפֿאל דער מלמד — ווי אַ ניי־געבאָרענער — איז... אַרומגעגאַנגען סתם אין דער וועלט אַריין...

אויף מאָרגען נאָך פּסח, ווען ס׳האָט זיך שוין אָנגעהויבען אַ נייער זמן, איז רפֿאל געבליבען זיצען אין שטיב און האָט גע־וואַרט אויף זיינע תלמידים. ס׳איז שוין געוואָרען האַלבער טאָג, אָבער קיינער איז ניט געקומען...

דאָס ווייב האָט זיך שטאַרק צעוויינט אויף איהר פֿינסטערן מזל און האָט פֿונ׳ם האַרצען געשאָלטען דעם, וואָס האָט „אויס־געטראַכט“ לופֿט אויף דער וועלט. רפֿאל האָט זיך פֿערטראַכ־טערהייד אַנידערגעזעצט נעבען אַ פֿענסטער, וואָס ער האָט טאַקע באַלד בריית פֿונאַנדערגעעפֿענט. אַ היבשע ווײַלע איז ער אַזוי גע־זעסען, און פֿערקלערט, מיט עפּיס מאָדנע אויגען, האָט ער אין דערווייטענס אַריינגעקוקט. באַלד אָבער האָט זיך רפֿאל אויפֿגע־הויבען און איז, ווי זיין שטייגער, געגאַנגען הינטער׳ן שטעדטיל.

— דער „איידעם“ איז שוין אַוועק שמעקען — האָט מען איהם פֿרעהליך בעגלייט.

אויף דאָסמאָל אָבער איז רפֿאל אַוועק און אַוועק, און אַוועק...
און מעהר האָט שוין דאָס שטעדטיל איהם קיינמאָל ניט אָנגעזעהן...

שמואל איצע.

שמואל-איטשע איז געווען א יוד א הענדלער, ווי נאך פיעל אנדערע פון זיין שטעדטיל. קיין אייגענעם קאפיטאל האט ער קיינמאל ניט פערמאגט און פון „בארעס" געלד האט ער כמעט גאר קיין השגה ניט געהאט. נאר שמואל-איטשע, ווי אלע איבעריגע הענדלער, האט זיך געהאט זיינע בעקאנטע פויערים פון ארומיגע דערפער, זיינע בעזונדערע ערטער, וואו ער קריגט אמאל א גמילות-חסד, און ער האט זיך אזוי פאמעליך מפרנס געווען א ווייב מיט קינדער — א סך קינדער.

בכלל האט זיך שמואל-איטשע אויסערליך ווייניג אונטער-שיידט פון אלע איבעריגע געמיינע שטעדטילשע יודען. ווי זיי, האט ער אויך אלע אין דער פריה געגעסען ברויט מיט גרויפען, ביי טאג — ברויט מיט הערינג און אין אווענד האבען „געזופט" ביי איהם נור דאס שטענדיג-וויגעדיג ווייב און די קליינע קינדער: ער אליין עסט נור צוויי מאל אין טאג: פרייטאג געהט שמואל-איטשע מיט אלעמען צוגלייך אין מרחץ, פארנאכט פוצט ער זיך צו אינ'ם שבת'דיגען היטעל און נאכ'ן טשאלענט שלאפט ער לאנג-לאנג — ער וויל גאר ניט אויפשטעהן...

בטבע איז שמואל-איטשע געווען א שטילער, א שווייגע-דיגער און האט אויפ'ן לעבען קיינעם אפילו מיט א ווארט ניט אנגערירט. ער פלעגט עטליכע מאל אין טאג דורכגעהן פאמעליך דעם מארק, ארויסציהען א לאנגען שטרוי פון א פויערשען וואגען, א טאפ טהון א זעקיל תבואה, וועלכען ער האט דאס רוב ניט געקויפט, און קייענדיג א וויץ, פערקירעוועט ער זיך שטילער-הייד צוריק א היים. נאר ניט קוקענדיג אויף זיין שטענדיגען שווייגען, האט מען איהם אין שטעדטיל געהאלטען פאר א פערביסענעם און א סך — טאקי פאר אנ'אמת'ן „צורר".

— זיין פנים געפעהלט מיר עפיס ניט — פלעגט יעדערער איבער'הזר'ן ביים דערזעהן שמואל-איטשען: האטש אזוי איז ער, זאגט מען, אנ'ארדענטליכער מאן...

— זאל מיר גאט ניט שטראפען פאר מיינע רייד — האבען

זיך שטעדטילשע ווײַבער געסוד'עט: איך האָב פֿאַר דעם יודען מורא...

און אין דער אמת'ן האָט טאַקי שמואל-איטשע געהאַט אַ מאָדנעם אויסזעהן. דאָס פּנים זײַנס איז געווען קליין און צוטריקענט, האָטש דער קאָפּ איז בײַ איהם געווען אַ גרויסער; די אויגען זענען געזעסען טיעף פֿערגראָבען אונטער'ן פֿערקנייט-שטען שטערען און בעדעקט מיט שיטערע, שטעכיגע ברעמען, און זײַן גאַנצע שמאָלע פֿער'גלות'טע פיגור האָט אויסגעדריקט אַ זעל-טענעם צער און קלעמעניש. שטענדיג פֿלעגט שמואל-איטשע אַרומ-געהן אַ פֿערקלעהרטער, בײַסענדיג דערבײַ עטליכע האָהר פֿונ'ם באָרד, און זײַן אייביג בייזער קוק און צוקרימט געזיכט האָבען דײַטליך גערעדט פֿון וועהטאָג און טיפֿער בעליידיגונג. און געטראַכט האָט שמואל-איטשע שטענדיג פֿון איין און דער זעלבער זאַך, אַז ער איז אַ גרויסער אביון און קאָן זיך גאָר ניט העלפֿען... דערבײַ קומט איהם אַלע מאָל אויפֿ'ן געדאַנק, אַז אייגענטליך איז ער אַזאַ חכם און אַ למדן, ווי אַלע שטעדטילשע נגידים, אַז ווען ער קריגט ערגיץ מיט אַ סבה אַ ביסעל מזומן-געלד, שטעלט ער זיך באַלד אויף די פֿיס, נאָר אַז אייביג וועט ער שוין פֿונדעסטוועגען וואָהגען אין אַ קאַלטער דירה. די קינדער קײנמאָל ניט זײַן זאַט, דאָס ווײַב וועט אַלץ הוסטען, אַז אָרימקייט איז טאַקי פּשוט אַ שאַנדע און אַז אַרויסקריכען וועט ער שוין פֿון דעם מסתמא קיינמאָל ניט... דער סך-הכל פֿון זײַנע מחשבות איז אויך אַלע מאָל איין און דער זעלבער: „פֿע, — אַ מאוס'ע וועלט!..“

— וואָס ביזטו עפּיס מעהר פֿער'דאגה'ט פֿון די גאַנצע וועלט? האָט איהם דאָס ווײַב אָפֿט מיטפֿיהלענדיג געפֿרעגט, קוקענדיג אויף זײַן געזיכט, וועלכע איז שטענדיג פֿיל געוועזען מיט יסורים: פֿון הונגער איז מען דאָך נאָך דערווײַל קײנמאָל ניט געשטאָרבען...

נאָר שמואל-איטשע ענטפֿערט דאָס רוב גאָרניט, און נור ווען-ניט-ווען רעדט ער אַרויס מיט אַ נידריג קול: „די ווייסט איינס און איך ווייס צווי...“

גערעדט האָט שמואל-איטשע וועניג, אַ שמייכעל האָט זיך אויף זײַן געזיכט קײנמאָל ניט בעוויזען און געלאַכט האָט ער ניט פֿון זײַן חתונה אָן.

— ווי ווילט זיך עס לאַכען? — פֿלעגט ער פֿערוואונדערט אָנ-

קוקען זיינע שוין דערוואקסענע קינדער. דאס איז אַנ'ארבייט נור פאר אַ פריץ מיט אייגענע מאַיאַנטקעס, אָבער ניט פאַר אַ יודען...

און אַז שמואל־איטשע איז געזעסען אין שטוב, איז שוין דאָרט מאַקי שטיל געוועזען, ווי אַלעמען וואָלט מיט אַמאָל דער לשון אָבגענומען, און קיינער האָט זיך דאַמאָלסט קיין אָרט ניט געפינען. דאָס ווייב בלייבט אַלע מאָל זיצען מיט פערלעגטע הענד אויפ'ן האַרצען, מיט אַ פרום אָנגעשטעלט פנים, און מיט איהר אָפּטען זיפצען העלפט זי דעם מאַן שווייגען און טרויערן; די קינדער זיצען דאַן אינבעוועגליך, ווי אין דער ליפּטען; מ'קוקט זיך אין די אויגען, מ'בייסט די נעגעל, ס'טהוט וועה פלוצלונג אַ הוסט און ס'ווערט ווידער שטיל. און שמואל־איטשע אַליין ציהט בעת־מעשה מיט איין האַנד זיין שיטער בערדיל און קוקט האָפנונגסלאָז אין אַ פענסטער פון שטוב. ס'טרעפט אויך אַמאָל, אַז עמיץ פון די קלענסטע קינדער צולאַכט זיך דאַמאָלסט. שמואל־איטשע הויבט אָן באַלד קוקען אַזוי ווילד, ווי ער וואָלט דאָס מאַקי בשום אופן ניט משיג זיין, און ער זאָגט דערביי מיט פערלאַכטונג: וואָס פאַר אַ טעם מ'פיהלט אינ'ם „שצירען” זיך — הויב איך ניט אָן פערשטעהן...

— דאָס וועט געשעהן — איז אין שטעדטיל געגאַנגען אַ גלייך־וואָרט — ווען שמואל־איטשע, וועט זיך פאַנאַנדערלאַכען...

אויפשטעהן פלעגט שמואל־איטשע, ווי אַלע אינ'ם שטעדטיל, גאַנץ פריה. די ערשטע עטליכע רגע'ס, איידער ער קומט נאָך צו זיך, איידער ער דערמאָנט זיך נאָך, ווער ער איז אַזוינס, וואָס ער דאַרף און וואָס ער פערמאָגט — איז שמואל־איטשע ענהליך אויף אַלע געוועהנליכע וואָכעדיגע יודען, און עס דוכט זיך בעת־מעשה, אַז פון היינט אָן איז ער גאָר־גאָר אַנ'אַנדערער — אַ מענש, ווי אַלע מענשען. ס'דויערט אָבער ניט לאַנג, און שמואל־איטשע בע־טראַכט זיך באַלד, וואו ער האַלט אין דער וועלט, אַז פערדינען אַ גילדען איז שווער, ווי קריעת־ים־סוף, אַז דער פריץ איז איצטער שלעכט, דער פויער — קליג, סוחרים אַ סך, אַז די הוצאה זיינע וואַקסט און ער קען זיך ניט צורייסען... זיין געזיכט ווערט ביי איהם תיכף דאָס זעלבע, וואָס נעכטען און וואָס אַ גאַנץ יאָהר: שטרענג, ערנסט און פול מיט יסורים. שמואל־איטשע לאָזט אַראָב זיינע דאַרע האָהריגע פיס פון בעטיל און בלייבט אַ היבש ווײַלע זיצען אינבעוועגליך. קוקענדיג אַזוי אויפ'ן שטוב, דערזעהט ער באַלד אַלע זיינע שלאָפעדיגע קינדער, דאָס פערעלטערטע ווייב, זייערע אָבגע־

טראָגענע שיכוואַרג, דעם גרויסען חלל פון אויווען, וועלכען מען מוז דורכאויס היצען און וואו מ'דאַרף טעגליך עפּיס קאָכען. אַ פּחד נעהמט איהם אַרום פון אַלע זייטען, און אַ בייזער מיט אַ צוקריממטען פּנים הויבט ער באַלד אָן אַרומבלאָנדזשען איבערן שטוב.

צו יענער צייט האַפּט זיך דאָס רוב אויף דאָס ווייב זיינס, און נאָך ליגענדיג אויפ'ן בעט, קוקט זי אָנגעשטרענגט נאָכ'ן מאַנ'ס בעוועגונגען און זיין אויסזעהן. קוקענדיג אַזוי אויף איהר פערכעס'טען שמואל-איטשען, דערמאָנט זיך איהר אַלע מאָל ביס-לעכווייז פיעל-פיעל ווייטע פערגאַנגענע זאַכען, פון וועלכע ס'גיהט איהר אַריבער אַ ציטער איבערן קערפּער און ניט זעלטען בעגיסט זי זיך מיט אַ קוואַל זודיגע טרעהרען, וועלכע רינען לאַנגזאַם אַראָב אויף איהר אָפּען אויסגעטריקענטע ברוסט. פאַר די אויגען איהרע שפּרינגען אַריבער אויף צוריק אַ סך-אַ סך יאָהרען, און זי זעהט דייטליך שמואל-איטשען אַ יונג שעמעדיג בחור'ל, וועלכער האָט, אמת טאַקי, אויך דעמאָלט ווייניג גערעדט, אָבער ער האָט דורכ-אויס אונטערגעשמייכעלט, און ס'האָט איהם אַזוי געקליידט צום געזיכט... ביי אַט אַזוינע ערינערונגען פערדריקט איהר שטענדיג ביים האַרצען, און אַז זי וויינט זיך גוט אויס אונטער'ן קאָלדרע, רעדט זי דאָס רוב אַרויס מיט אַ קול פון רחמים: „שמואל-איטשע, זעה, שלאָג זיך אַרויס אַביסעל — די ביזט דאָך שוין פינסטער, ווי די ערד...“

ביי די ווערטער האַפּט זיך שמואל-איטשע אויף ווי פון אַ שווערען שלאָף. ער קוקט אונבעדייטענד אויף דאָס ווייב, און פונ'ם טיעפען האַרצען רייסט זיך באַלד אַרויס ביי איהם: „פע — אַ מאיס'ע וועלט!“.

* * *

אַז מ'איז אין שטעדטיל גאַנץ פריה אויפגעשטאַנען, האָבען זיך אַלע באַלד דערוואוסט, אַז עס איז פאַרהאַן ביי זיי אַ מת. אַ טאָג איז דאַמאָלסט געווען אַ קאַלטער, אַ נאַסער און אַ אומעטיגער — אַנ'אמת'ער הערבסט-טאָג. אויבען איבערן שטעדטיל איז נידעריג געהאַנגען אַ גראָהער הימעל, אַנ'אָנגעלאָדענער מיט רעגען-וואַסער, און האָט טרויעריג אַראָבגעקוקט אויף די שמוציגע הייזלעך; אונטען איז

געשטאַנען אַ שוואַרצע שיטערע בלאָטע, אין וועלכער ס'האָט וועלטען דורכגעשפּאַצירט אַ שטעדטילשע בהמה אָדער אַ באָרוויסער גוי מיט אַ זאַק איבער'ן קאָפּ; די בוימער האָבען מוראדיג געברומט און געשליידערט געלע בלעטער, און ס'האָט זיך ערנסט געדוכט, אַז אַלי'ן האָט געוואוסט און פערשטאַנען, דאָס אין שטעדטיל האָט געשעהן עפּיס אונגעוועהנליכעס.

— שמואל-איטשע איז געשטאָרבען — האָבען אַלע דורכאויס איבערגע'חזר'ט מיט הכנעה, און דערביי האָט זיך אינ'ם גאַנצען שטעדטיל געפיהלט אַ ריח פון פרישען בר-מינן. געדאַווענט האָט דער עולם יענעם טאָג פרום און מיט התמדה, גערעדט האָט מען וועניג און שטיל, און אַלע האָבען זיך געפיהלט אַזוי אָבהענגיג און מוטלאָז, ווי יעדערער בעזונדער וואָלט דערשפירט דעם טויט האַרט נאָהענט נעבען זיך.

אין אַלגעמיין האָט אַ בר-מינן שטענדיג געמאַכט אַ גרויסען רושם אויפ'ן שטעדטיל, און וואָכען-לאַנג נאָך דער קבורה איז נאָך אויף אַלעמען אַ מרה-שחורה געלעגען. נאָר דער היינטיגער מת האָט עפּיס אַלעמען מעהר איבערראַשט און בעאונרוהיגט ווי געוועהנליך. קיינער האָט ניט געוואוסט דייטליך פאַר וואָס, און מען האָט זיך ניט צוזאַמענגערעדט צווישען זיך. נאָר יעדערער בעזונדער האָט זיך געפיהלט אַזוי ווי שולדיג אַביסעל געגען שמואל-איטשען, און זיין פּלוצליכער טויט האָט ביי אַלעמען ווי עפּיס געמאָנט...

— ער איז נאָך גאָר ניט אַלט געוועזען — האָט זיך ביי אַ סך ניט ווילענדיג אַרויסגעריסען: ער האָט נאָך געקאָנט לעבען...

אַז דער עולם האָט זיך צוזאַמענגעקליבען אָבגעבען שמואל-איטשען דעם לעצטען כבוד, איז דאָס ווייב זיינס, אַ בלאַסע, אַ צוטומעלטע, אין די „איינגענע האָהר“ אומגעלאָפען איבער'ן שטוב און האָט גע'טענה'ט מיט פערבראָכענע הענד: „פון קלעמעניש איז ער נעבעך געשטאָרבען, פון קלעמעניש...“.

— וואָס איז אַ מענש — האָט מען אין פערשידענע ווינקלעך בעדויערט: גאָרנישט — אַ פליג און ווייטער גאָרניט...

— אַ קליינער יחסן אַ מענש — שאָקעלט מיט'ן קאָפּ אַנ'עלטערע ידענע: קיינער וויים ניט, וואָס הינטער'ן פּלייצע טהוט זיך...

— גוואַלד, חי פערנאַרישט אַ מענש איז דאָס — פילאָזאָפירט נאָך איינער: די וועלט איז דאָך רק וועניג, און פרעגט וואָס?..

— א לעבעדיגער מענש דארף האבען — פרובט עמיצער פער־
ענטפערען: א זינדיגער מענש...

אז מ'האט געדארפט מטהר זיין דעם מת און מען האט
איהם אינגאנצען אבגעדעקט, האבען אלע באלד דערזעהען דעם
בעקאנטען שמואל־איטשען. קיינער אבער האט זיך ניט געגלויבט,
אז דאס איז דער זעלביגער, וועלכען זיי האבען אזוי פיעל יאהרען
נאכאנאנד טעגליך געזעהן און בעגעגענט. דאס פנים איז ביי
איהם געוועזען גליך, אלע אברים אויף אנ'ארט, און אינגאנצען
איז אויף איהם געלעגען עפיס א זעלטענע רוהיגקייט, וואס לע־
בעדיגערהייט האט מיט איהם קיינמאל ניט געטראפען.

אין טומיל, אין רעש האט זיך א קליין יונגעל שמואל־
איטשעס פערקליבען ביים טאטע מת, און דער זעהענדיג אזא
אונגעוועהנליך געזיכט ביים פאטער, איז ער תיכף ארויסגעלאפען
מיט קולות:

מאמע! — דער טאטע לאכט!..

אַלע מאַטערען זיך.

עס איז איינער פון די הייסע זומערדיגע טעג, ווען די זון הויבט זיך אָן אַזוי ווי פלייסען און וויל דערווייזען, אַז זי קאָן בייקומען אַפילו אַ מענשען... אין אַזוינע טעג זאָגט כמעט יעדערער איינ׳גע מאָל: „ס׳איז נאָך היינט הייסער ווי נעכטען; אַזאַ ברען איז נאָך אַ גאַנץ זומער ניט געוועזען; די היץ וועט געוויס עפּיס אָנמאַכען“... ס׳איז נאָך גאָרניט פיעל נאָך האַלבען טאָג און אַלע פיהלען זיך שוין אויסגעמאַטערט, צובראָכען, ווי נאָך דער שווערסטער אַרבייט, און יעדערער אין זיין אופן, נאָך זיין פערמעגען לעגט זיך צו אַ ווײַלע „אָברוהען“.

משה־ליב, דער גביר פון שטעדטיל, שפּאַרט זיך צו ביי זיך אין אייגענעם סעדיל, וואָס נעבען סאַמע פענסטער; מיין טאַטע טרייבט אַרויס די קליינע קינדער פון שטוב און לעגט זיך פראָסט אין בעט, פאַרוואָס די מאַמע איז שטאַרק ברוגז; שלום דער שוסטער שלאָפט זיך דורך אויפ׳ן בוידעם, און קריכט אַראָב, ווען די ווייב געהט אַוועק איבערן שטעדטיל זוכען דעם „הולטײַ“...

שטיל איז אין שטעדטיל ווי אויף אַ בית־עלמין, אַלץ איז אַנטשוויגען געוואָרען ווי אָבגערעדט צווישען זיך, ווי וואַרטענדיג אויף וואָס עס איז אונגעוועהנליכעס, ניט קיין פרעהליכעס... דורך די שטילקייט הערט זיך איבער׳ן גאַנץ שטעדטיל איין פערדומפּפטער קלאַפּ פון אַ שווערען אייזען, און דאָס איז די איינציגע בעוועגונג, וועלכע בעווייזט, אַז די וועלט בלייבט נאָך דערווייל וועלט, אַז ניט אַלץ איז נאָך אַנטשוויגען געוואָרען... דער קלאַפּער איז ניט וועמער ווייסט וועער, ניט שמשון הגבור; דאָס איז—איצע דער שמיד מיט זיין אייגענעם בחור. ביי ביידען זענען די פּנים׳ער בעדעקט מיט אַ דיקען שוואַרצען שווייס, וועלכער רינט אַראָב גלייך אינטער׳ן האַלז, און בייטענדיג זיך האַלט איינער דעם צוואַנג און דער צווייטער קלאַפּט.

אויפ׳ן טאַטענ׳ס פּנים בעמערקט זיך אַ זעלטענע רוהיגקייט, אַ געזעצטקייט, ווי ביי מענשען, וואָס מיינען, אַז אַלץ געפינט זיך אין בעסטער אָרדנונג, וועלכע גלויבען, אַז אַלץ וואָס עס טהוט זיך מיט זיי און אַרום זיי—דאַרף אַזוי זיין. אַז זומער איז הייס, ווייס

איצע נאָך פֿון קינדהייט־אָן, און דעריבער לאָזט ער אַראָב דעם האַמער רוהיג, צופֿרידען, ווי ער וואָלט מיט יעדען קלאַפּ מקים זיין אַ נייע מצוה... דער בחור אָבער איז ווי פֿעריכעס׳ט אויף די גאַנצע וועלט, און זיינע קלעפּ קומען דערפֿאַר אַרויס זעהר ניט קיין גלייכע, נאָר אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער. גאַנץ אָפֿט קעהרט ער זיך אָב אָן אַ זייט און שפּייט מיט גרויס רוגזה, ווי וועלענדיג מיט׳ן שפּײַ פֿערלעשען די ברענענדיגע זין... דער בחור האָט זיין טייל אָבגעקלאַפּט, און אַנידערלעגענדיג דעם האַמער, זאָגט ער אומעטיג:

— מען דאַרף ווידער געהן נאָך וואַסער, שוין היינט דער פֿיערטער עמער; ס׳ברענט טאַקע היינט, ווי מיט פֿייער; דאָס האַרץ טריקענט אויס, ווי די קוילען פֿון דער גאַנצער קוזנע וואָלטען אינעווייניג געלעגען — גיס און גיס וואַסער אָהן אַ סוף.

— געה, נאַר זעה, ניט פֿערזאָם זיך דאָרטען ביים ברונעם; די אַרבייט ליעגט נאָך כמעט אינגאַנצען און ס׳איז שוין גאָר ניט פֿריה, זעה וואו די זון האַלט שוין.

— געזעהן, וואָס אַ מענש האָט זיך פֿער׳דאגה׳ט?! די זון געהט איהם אונטער! כ׳איז טאַקע פֿאַרהאַן וואָס צו זשאַלעווען, ניטאָ וואָס צו ריידען; נאָך קנאַפּ ווייזט אויס האָט מען זיך צוברענט פֿאַר היינטיגען טאָג; פֿערברענט זאָל דאָס ווערען מיט אַלץ מיט איינאַנדער!..

— ניי, געה שוין, געה! ער האָט זיך שוין פֿונאַנדערגע־דרשנ׳ט דער מגיד... איך ווייס שוין גוט דיינע דרשות, — זאָגט מיט פֿעראַכטונג איצע.

דער בחור האָט זיך אָנגעטרונקען ביים ברונעם און מיט זיך האָט ער אַ פֿולען עמער געבראַכט. איצע האָט עטוואָס דעם עמער איינגעבויגען און האָט זעהר לאַנג געטרונקען; ער האָט אַ ביסעל אָבגערוהט און ווידער געטרונקען — אויך אַ פֿולע, און דעם רעשט האָט ער אויפֿ׳ן קאָפּ אויסגעגאָסען. איצע, ווייזט אויס, האָט גוט דערפֿיהלט די היץ און האָט דעריבער אָנגעהויבען ריידען עטוואָס ווייכער:

— איך ווייס ניט — זאָגט ער, מיט זיין געוועהנליכער קאַלט־קייט — וואָס פֿאַר אַ מלאכה וואָלט דיר געפֿעלען זיין, וואָס הייסט די אָן גוט, וועמען מיינסטו איז בעסער. אַרומגעהן אין אַזוינע היצען מיט׳ן פּאַק איבער׳ן דאָרף איז גוט? דיין פֿעטער דעם מולער

איז גוט? אָדער פּינקעָן איז פֿאַרהאַן וואָס מקנא זײַן, וואָס ער שלעפּט זיך אַרום גאַנצע נעכט מיט'ן קלאַפּער, מיט'ן פּײַפֿעל? ניטאָ, מײַן זוהן, קײַן גרינגע לעבּענס אויף דער וועלט; אַלעמען קומט שווער אָן דאָס שטיקעל ברויט, אַלע מאַטערן זיך...

— אַלע, אַלע, רעדט איבּער מיט פֿעדרים דער בחור. נו, און דער סוחר פֿון היגען וואַלד מאַטערט זיך אויך, האַ?

— און וואָס מײַנסטו, אַז קלעצער פֿיהרען איז דאָס אַזאַ גרינגע מלאכה; נאָך ווייניג ווערען צוריסען די פּויערים פֿאַר אַזאַ טאָג — אַ יאָהר, און אין מיטען דרינגען פֿאַלט אַ פֿערד און...

— איך רייד וועגען סוחר און ער ענטפֿערט מיר — פּויערים!...

— וועגען סוחר־ר־ר!... געזעהן אַרײַנגעמישט; ער וועט זיך שוין באַלד גלײַכען צום היגען פּריץ און צו וועמען נאָך?..

— און צוריק ריידענדיג — זאָגט איצע, שוין מיט אַ ביסעל וואַרימקײַט — מײַנסטו, אַז דער סוחר איז מסתמא אַ בית־מדרש־ניק; גלויב מיר, אַז ס'פֿעהלט איהם אויך ניט קײַן עגמת־נפש... מ'דאַרף ריידען מיט אַזוינע שׂררות, מ'דאַרף אויסקומען מיט אַזאַ עם רבֿ, אַזוי פֿיעל פּויערים...

— איך וואָלט זיך מיט איהם פֿינדעסטוועגען געבּיטען, — זאָגט האַלב־לאַכענדיג דער בחור.

— אָט פֿערמאַך, איך בעט דיר, דײַן היניטיש מויל און גייע, איך נאמנות, בעסער מנחה דאוונען...

צווייטע אבטיילונג.

פערוועלקטע בלומען.

(געווידמעט רבקה בורגער).

פֿון אומעט.

אַלע פֿאַרנאַכט, ווען שאַפּירא ווערט פֿריי פֿון זיינע שטונדען, לויפֿט ער באַלד האַסטיג אַהיים אין זיין צימער, און ער טראַכט דערביי אַלע מאָל ענטשלאָסען: „מ׳מוז פֿאָרט ענדליך נעהמען זיך אין די הענד אַריין און זיך צוגרייטען צו אַ וועלכען ס׳איז עקזאַמען — אייביג אַ לעהרער בלייבען איז עפּיס גאָר קיין תּכלית ניט“. אָבער שטענדיג קומט שאַפּירא אַהיים אַ מידער, אַ צובראָכענער און אַ אונצופֿרידענער, און ביים בעסטען ווילען קאָן ער דאַמאָלסט בשום אופֿן פֿאַר קיין אַרבייט זיך ניט נעהמען. שאַפּירא געהט דורך עטליכע מאָל זיין קליין צימער, פֿערוויכערט אַ פּאַפּיראָס, שפּייט בעס׳דיג אין די ווינקלען, און עפּיס גאָר ניט ווילענדיג ציהט ער זיך באַלד אויס אויף זיין קושעטקע.

ליגענדיג אַזוי מיט פֿערמאַכטע אויגען טראַכט דאָס־רוב שאַפּירא, אַז אַן׳עלטערען בחור איז טאַקי אין דער אמת׳ן זעהר שווער זיך צו לערנען, אַז לערנען אָבער מוז ער, וויל אַזוי בלייבט ער הייגען אין דער לופֿט — ניט אַהער, ניט אַהין, נאָר לערנען וועט ער שוין מסתּמא קיינמאָל ניט: ס׳זענען שוין די כּחות ניט דערצו, דער קאָפּ ניט דערביי און וויל די פֿערלאַנגען זענען שוין ביי איהם טאַקי גאָר אַנדערע — ס׳ווילט זיך גליק, ס׳ווילט זיך לעבען, אָבער טאַקי שוין, באַלד, די רגע...

און אַז שאַפּירא דערמאָהנט זיך פֿון גליק — פֿון אמת׳ן גליק און פֿון אמת׳ן לעבען — קאָן ער שוין דאָ רוהיג ניט בלייבען. עפּיס זעהט ער זיך אַליין אויס בעת־מעשׂה אַזוי קליין, אַזוי שוואַך און אַזוי ווייט פֿון אַלץ, וואָס ס׳איז שען און ציציהענד, פֿון אַלץ, וואָס ער האָט ווען געוואָלט און געטרוימט, אַז ער פֿערשעמט זיך גאָר באַלד פֿאַר זיינע אייגענע פֿערלאַנגען, און אַן׳אויפֿגערעגטער לאָזט ער זיך ווידער געהן איבער׳ן שטוב. „שאַפּירא רופֿט מען מיך — לויפֿט איהם דורך דאָס־רוב אַ אונאַנגענעהמע מחשבה: פֿאַר וואָס בין איך עפּיס ניט אַן׳אַנדערער — אַ שטאַרקערער, אַ גליקליכערער — אינגאַנצען אַן׳אַנדערער?...“ אַ היבש ווײַלע שפּאַצירט ער נאָך אַרום איבער׳ן צימער מיט אַ פּאַפּיראָס אין דער האַנד, וואַרפֿט אָפּ אַ בליק

אויף די פֿערשטויבטע ביכלעך, וועלכע ער קלייבט זיך אַליין לערנען און וועלכע ער נעהמט קיינמאָל אין האַנד ניט און בלייבט זיצען פֿערטראַכט, האַלטענדיג ביידע הענד אין זיינע לאַנגע צושויבערטע האָהר. אַז ס'ווערט ענדליך פֿינסטער אין צימער טהוט שאַפּיראָ אָן זיין אָבגעטראָגענעם איבער־בגד, פֿערריכט עטוואָס זיין ווייסען קראַגען און מיט שוואַכע אונזיכערע טריט לאָזט ער זיך געהן פּאַמעליך צו ראָזען — די איינציגע מיידעל מיט וועלכער ער בעגעגענט זיך די לעצטע צייט.

דייטליך ווייסט שאַפּיראָ אַליין ניט צוליעב וואָס ער געהט אַזוי אָפֿט צו ראָזען און פֿאַר וואָס עפּיס דוקא צו איהר און ניט צו קיין אַנדערער. ער ווייסט נור, אַז פֿאַר־נאַכט איז איהם אַלע מאָל אומעטיג, אַז אין צימער ביי זיך ווערט איהם דאַמאָלסט אייננ, אַז אַוועקגעהן מוז ער און אַז ראָזען וועט ער געוויס טרעפֿען אין דער היים, ווייל זי האָט אויך ניט קיין סך בעקאַנטע און איהר ווילט זיך אויך צייטענווייז זיין אַנ'אַנדערע — ניט ראָזע...

אַז שאַפּיראָ קומט נאָהענט צו דעם הויז, וואו דאָס מיידעל וואוינט, דערמאָהנט ער זיך אַלע מאָל, אַז נעכטען האָט ער דאָ ביי איהר זעהר שווער און לאַנגווייליג פֿערבראַכט, אַז היינט האָט ער, דוכט זיך, אויך ניט פֿון וואָס מיט איהר צו ריידען און דערצעהלען און, אַז ביים שיידען זיך וועט ווידער ביידען זיין אַזוי שווער און אונ־בעקוועם. שאַפּיראָ בלייבט שטעהן אַ רגע ביים טיר און צווייפֿעלט אַ קליין ווייַלע: „אַריינגעהן, אָדער אפשר בעסער דורכלאָזען היינטיגס אָווענד". אָבער אומקעהרען זיך קאָן ער שוין ניט, און באַלד טאַקי איז ער ביי דער בעקאָנטער ראָזען.

ראָזע פֿון איהר זייט איז שטענדיג זיכער, אַז שאַפּיראָ וועט געוויס קומען, און דאָך, ווען זי דערהערט זיינע טריט נאָך ווייט פֿון הינטער דער טיר, טהוט איהר עפּיס אַלע מאָל דערביי אַ שטאַר־קען צופּ ביים האַרצען און איהר געזיכט בעדעקט זיך מיט אַ לייכטער בלאַסקייט... אָבער זי בלייבט פֿונדעסטוועגען אומעטיג, ווי געוועזען, ווייל ראָזע ווייס און פֿיהלט, אַז היינט וועט אויך געוויס צווישען זיי גאָרנישט טרעפֿען, ווי נעכטען און ווי אַלע טאָג, אַז זיי וועלען ביידע פֿריהער אַ סך שווייגען אין שטוב, דערנאָך וועלען זיי געהן שפּאַציערן און וועלען ווידער שווייגען, און צום סוף וועט עפּיס אַזוי באַנג טהון און פֿערדריסען.

— גוט'ן אָווענד, ראָזע — רעדט אַרויס שאַפּיראָ כלומר'שט

דרייסט. און איהם הויבט זיך בעת־מעשה, אז היינט וועט ער מסתמא די מויל ניט פערמאכען פון פיעל ריידען און אז דער אָוועגד וועט אויך דאס מאָל געוויס אריבער געלינגען און ניט לאנגווייליג.

— גיט יאָהר — ענטפערט זי איהם מיט א מידען שמייכעל און קעהרט זיך באלד אָב מיט'ן גאנצען קערפער צום גאסט.

ביי ראָזען פיהלט זיך שאפירא, ווי א היימישער מענש... ער טהוט זיך באלד פאנאנדער, געהט ארום פריי איבער'ן צימער, און רייבענדיג די הענד טראכט ער דערווייל, פון וואס ער זאָל היינט אָנהויבען ריידען מיט ראָזען, וואס ער זאָל אזוינס דערצעהלען איהר, אז ס'זאָל ביידען זיין גוט, גרינג, און אינטערעסאנט. שאפירא אָבער קאָן כמעט קיינמאָל גאָרנישט אויסטראכטען, און א אונצופריעדענער מיט זיך אליין שפארט ער זיך צו אויף ראָזע'ס שען, אויפגעראמטעס בעטיל... ליגענדיג אזוי פריבט ער זיך דאס־רוב פאָרשטעלען אויף א ווייליע, אז ער האָט שוין מיט אָט דער ראָזען חתונה געהאט און וואוינט מיט איהר צוזאמען, אז פון זיינע שטונדען קומט ער גלייך אהער צו איהר און ציהט זיך אויס אויף דאס ריינעם בעטיל, אז ראָזע זעצט זיך שטארק נאָהענט נעבען איהם און ער קאָן זי פעסט ארמען און קושען... און שאפירא פרעגט זיך דאן: „הייסט עס גליקליך זיין, אָדער ניין?"... ראָזען פון איהר זייט פאלען אויך איין בעת־מעשה עהנליכע מחשבות, און אין איין צייט צווייפלען ביידע פון געמיינזאמען גליק...

— וואס שווייגט איהר, שאפירא — פרעגט איהם ראָזע מיט א שוואכער, אונזיכערער שטים: לאָמיר עפיס ריידען — דערצעהלט עפיס...

— איהר שווייגט דאָך אויך — ענטפערט ער מעכאניש אלע מאָל די זעלביגע: ס'רעדט זיך עפיס ניט...

— קומט אביסעל שפאצירען — דערמאָהנט ענדליך ראָזע נאָך א לאנגען שווייגען: וואס זיצט מען אין שטוב?..

פון צימער געהן זיי ביידע ארויס מיט אראבגעלאָזטע קעפ, ווי שולדיגע און ביידען ווילט זיך דאמאָלסט, אז אין גאס זאָל עפיס מיט אמאָל טרעפען וואס ס'איז אינגעוועהנליכעס, ס'זאָל פלוצלונג געשעהן עפיס א גרויסער אומגליק — א שריפה, א מבול, א שטורם, און אין טומיל, אין רעש זאָלען זיי איינס דעם אנדער'ן פערלירען — פער־לירען און ניט געפינען... און טראכטענדיג אזוי שטעלען זיי זיך דייטליך פאָר, ווי גוט ס'וואָלט עס זיי אויף מאָרגען געוועזען...

אבער ווי אויף להכעיס איז אין דרויסען שטענדיג שטיל ווי אויף א בית-עלמין, אזוי שטיל, אז זיי הערען אליין דייטליך דעם אייגענעם שווייגען... אויפ'ן וועג הויבט זיך אלע מאל אן צווישען זיי דער בעקאנטער שמועס, פאר וועלכען ביידע האבען שרעקליך מורא און הור'ן איהם פונדעסטוועגען טעגליך איבער.

— וואס שווייגט איהר היינט אזוי? — רייסט זיך ארויס ניט ווילענדיג ביי ראזען: רעדט עפיס, דערצעהלט...

— און איהר רעדט דען? — פערענטפערט זיך שאפירא: אדרבא הויבט עפיס אן...

— איך בין אנ'אנדער זאך — פרובט זי אונטערהאלטען דעם געשפרעך: איהר זייט דאך עפיס א מאנסביל...

— איך בין אויך אנ'אנדער זאך — שטאמעלט שאפירא...

ווייט הינטער'ן שטאדט זעצען זיי זיך אלע-מאל אב אונטער א גרויסען צווייגעדיגען בוים. שאפירא ציהט זיך דארט אויס אין זיין גאנצען לענג אויפ'ן גראז מיט'ן פנים ארויף און ער קוקט אריין אין דער הויך מיט אזא אנגעשטרענגטקייט, גלייך ווי ער וואלט דאמאלס נור טראכטען דערזעהן דארט עפיס א פערווארפענעם שטערן, וועלכען ער זוכט שוין יאהרען לאנג... ראזע שפארט זיך אב אן דעם נאהענטען בוים, פערלעגט די הענד אויפ'ן ברוסט און קוקט מיט א מיעדען בליק אין דער טונקעלער ווייטעניש... „מ'מוז אויפהערען — טאקי אינגאנצען אויפהערען זיך טרעפען ביידע" — טראכט דורכאויס שאפירא, און ביי איהם בלייבט פעסט, אז מארגען אין דער צייט וועט ער זיצען ביי זיך אין צימער, ער וועט ניט זיין קיין מחויב צו ריידען און ער וועט אפשר טאקי אביסעל לערנען אויך... לאנג נאך קוקט שאפירא אין הימעל אריין; ער טראכט פון עפיס ריידען, זאגען און ער פיהלט דערביי, אז די צונג זיינע איז ווי צוגעפרארען ביי איהם אין מויל, אז אויפ'ן הארצען איז איהם היינט ניט בעסער, ניט פרעהליכער, ווי נעכטען, אז ס'איז ניט גוט און ווייטער גאר...

לאמיר שוין גאר געהן א היים — לעגט פאר ראזע: אפשר וועט דארטען זיין בעסער — דא איז עפיס ניט איבריגס...

אז שאפירא קומט צו זיך א היים פיהלט ער שטענדיג א נאגענדע פוסטקייט אין הארצען און ער איז דאמאלסט אזוי מיעד, ווי נאך דער שווערסטער ארבייט. נאר איבערהויפט קאן ער זיך בשום אופן ניט מוחל זיין דעם שטענדיגען שווייגען ביי ראזען און

שעה'ן-לאַנג לויפֿט ער אַרום נערװעז איבער'ן צימער. „דוכט זיך ס'איז גענוג פֿאַרהאַן װעגען װאָס צו רײדען — קלערט ער איבער: װאָס איז דאָס עפּיס פֿאַר אַ מין קראַנקהײט מיט מיר?“.. און אַלע מאָל בלײַבט בײַ איהם, אַז מאָרגען װעט ער שוין געװיס אַ סך רײדען מיט איהר, ער װעט איבער'חזר'ן זײַערע אַמאָליגע געשפּרעכען, ער װעט רײדען װעגען מאַנסבילען און פֿרויען, װעגען ליעבע, װעגען אומעט, װעגען גליק, און װעגען לעבען אין אַלגעמײן — אַ דאגה װאָס צו רײדען!...

* *
*

ס'איז געװעזען אַ שענער פֿרישער פֿאַר-נאַכט נאָך אַ לאַנגען הײסען זומער-טאָג. שאַפּיראָ, װי דאָס-רוב מענשען מיט װעניג לעבען און װעניג גליק, איז פֿאַר'ן טאָג שטאַרק מיעד געװאָרען. קומענדיג נאָך דער אַרבײַט צו זיך אין זײַן קלײן צימער האָט ער זיך געפֿיהלט אַזױ שװאַך, אַזױ צוקלאַפּט און אַזױ ניט פֿעהיג צו לעבען, צו שטרעבען און צו װעלען װאָס ס'איז, אַז ער האָט אין יענעם אָװענד אָן די גאַנצע װעלט פֿערגעסען און אַ זעלטענע גלײַכגילטיגקײַט האָט אַרויסגעקוקט פֿון זײַנע פֿערלאָשענע אויגען. ער האָט זיך צעװאָרפֿען אויף זײַן האַרטער קושעטקע, האָט פֿעסט פֿערדריקט די אויגען און איז געבליבען ליגען אונבעװעגליך — ניט טויט, ניט לעבעדיג.

נאָר אַז ס'איז אַריבער אַ פּאָר שעה צײַט האָט ער װי אַלע מאָל אָנגעטהון דעם אָבגעטראָגענעם איבער-בגד און איז פּאַמעליך אַװעק צו ראָזען.

אַז זײ זענען שוין בײדע געװעזען װײַט הינטער'ן שטאָדט און האָבען זיך שװײַגענדיג אַראָבגעלאָזט נעבען בעקאַנטען גרויסען בוים האָט זיך ראָזע שוין ניט געקאָנט אײַנהאַלטען מעהר, און זי האָט איהם װידער אַמאָל געפֿרעגט מיט איהר אַלטען אומעטיגען ניגון:

— װאָס שװײַגט איהר, שאַפּיראָ? — דערצעהלט עפּיס...

— לאָמיר גאָר בײדע התונה-האָבען — האָט זיך בײַ שאַפּיראָן פּלוצלונג אַרויסגעהאַפּט...

— וואָס ?...

— גאָרנישט...

— התונה־האָבען — זאָגט איהר ? — האָט ראָזע איבערגעפרעגט מיט א ציטערדיגער שטים...

— ס'אַרא אומעט — האָט שאַפּירא געשטאַמעלט : ניטאָ עפּיס וואָס צו ריידען...

אויף מאָרגען האָבען זיי געשפּאַצירט הינטער'ן שטאָדט און האָבען ביידע געשוויגען...

„דעם איין מאל“.

(געווידמעט א. י. גאלדשמידט).

שלמה איז איינער פון די בחורים, וואס אין חדר זענען זיי וואוילע יינגלעך, אין דער ישיבה — „גוטע“ בחורים און אויפ'ן צוואנציגסטען יאהר — גרויסע „אפיקורסים“ מיט פיעל וויסענשאפט אין קאפ און מיט ברילען אויף דער נאז...

איצט איז שוין שלמה'ן זעקס און צוואנציג יאהר און זעהט אויס פיעל עלטער, פיעל אבגעלעבטער. אויפ'ן קאפ ביי איהם בלישטשען פון ווייטען א היבש ביסעל זילבערנע האהר און אויפ'ן פנים ליעגען דייטליכע צייכענס פון אנ'אונצייטיגען עלטער.

שלמה ליעגט איצט אין א קליין צימער אויף זיין שטענדיגער אכסניה, די אויגען פערריסען צו דעם סטעליע און זיין אבגעשוואכטען קאפ מאטערט אין דער ווילע אנ'אלטער, א גוט־בעקאנטער, נאר א שווערער, א דריקענדער ספק: „ווידער פאהרען אויף א קאנדיציע אדער זעהן סטארען זיך ווי עס איז פערבלייבען אין שטאדט“. פאהרען אין דארף פאר א לעהרער — ווייסט שלמה, אז ער טאר דאס ניט, אז דאס איז פאר איהם אנ'אמת'ע שחיטה, אנ'אומגליק, אז ער מאכט זיך אליין פאר אנ'אייביגען קאליקע: שלמה ווייסט און געדענקט נאך גאנץ גוט, אז דארטען אין די דערפלעך געהט ביי איהם גאר די צייט אריבער אין אומעט, אין טרויער, אין בענקעניש, אז ער טהוט דארט גארנישט און קאן ניט טהון און די בעסטע יאהרען זיינע ווערען פערשוואונדען גאר אהן נוץ פאר זיך און פאר לייטען. אבער בלייבען אין שטאדט — איז ווידער אונמעגליך: קיין געלד האט ער ניט, פערדיענען וואס איז שווער, און לעבען, ווי ס'מאכט זיך — ניט דערעסען, ניט דערשלאפען — איז שוין טאקע די כחות ניט דערצו און עס פעהלט איהם שוין די ענערגיע פון די פריהערדיגע יאהרען.

אין דער ווילע דערמאנט זיך שלמה, אז אט די זעלביגע פראגע — „פאהרען אין דארף אדער ניין“ — איז פאר איהם געשטאנען פאר די לעצטע עטליכע יאהר אפשר צעהן מאל. און יעדעס מאל, זעהט ער זיך גאר אליין ניט ארום, ווי ער פארט

אוועק און פטר׳ס דארט זיין יוגענד, זיינע בעסטע יאהרען. ער
איז געשווינד פון בעטיל אויפגעשפרונגען און האט מיט וועהטאג
אויסגעשריען, קלאפענדיג מיט זיין טריקענער האנד אין׳ם טישעל:
ניין! איך טאר מעהר ניט פאהרען אין די פערפלוכטע דערפלעך,
איך בין א גולן אויף זיך אליין — איך בלייב א נאיאיביגער מלמד,
א קראנקער, א צרה׳דיגער מלמד!... נאר דאס ביסעל בלוט פון
זיין גאנצען ארימען קערפער איז איהם פון פערדרוס, פון וועהטאג
אין פנים אריין, און האלטענדיג זיך מיט ביידע הענד פאר זיינע
לאנגע האאר, האט ער זיך געשווינד געלאזען לויפען איבער׳ן
צימער. שלמה האט זיך איצט דערמאהנט, אז ער איז שוין טאקע
גארניט יונג, אז ער האט זיך אליין גארניט ארומגעזעהן, ווי גיך
ער איז אן אלטער בחור געווארען, אז פאר די לעצטע עטליכע
יאהר האט ער גארנישט אויפגעטהון און איהם איז איצט פיעל
שווערער קומען צום ציעל — עקזאמענירען זיך — ווי פריהער, אז ער
איז אין געזונד אויך פיעל שוואכער געווארען. און שלמה האט
אין דער ווילע בשום אופן ניט געקאנט פערשטעהן, ווי אזוי איז ער
דאס אליין געפאהרען א זמן נאך א זמן אין די וויסטע דערפלעך — דארט
לאזען דאס געזונד, די ענערגיע, די פרישקייט פון די יונגערע
יאהרען. ער האט זיך, ווי א פערמאטערטער ווידער אין בעטיל
אריינגעווארפען און ערינערונגען האבען איהם ארומגענומען פון
אלע זייטען... שלמה האט זיך גענומען דערמאהנען, ווי ער איז
צום ערשטען מאל אין דארף געפאהרען צו איינעם עפיס א שאפער
אין א וואלד פאר פערציג רובל דעם זמן. געוועזען איז דארטען
ביים שאפער א גאנצער רייך קינדער פון פערשיעדענע יאהרען;
א ווינטער איז גראד דעמאלט געוועזען א קאלטער, א שטרענגער;
אריינגעהן וואו איז ניט געוועזען צו וועמען; קיין בעזונדער צימער
האט ער אויך ניט געהאט, און ניט־ווילענדיג האט שלמה געמוזט
אבזיצען א לאנגען, א שווערען ווינטער ביי איין טיש מיט׳ן שאפער׳ס
געזינד, מיט׳ן שאפער׳ס געסט און לעבען הורכאוים מיט זייערע
קליינינקע, וואלוועלע אינטערעסען. שלמה געדענקט, אז ער האט
שוין דעמאלט געקלערט — קיינמאל מעהר אין דערפער ניט צו
פאהרען, אז אויף א קאנדיציע לאזט דער לעהרער אליין, וואס ער
פערמאגט און בעקומט כמעט ווי גארנישט, אויסער אונדאנקבאר־
קייט פון די פינסטערע בעלי־בתים.

נאר אט האט זיך דער ווינטער ווי ס׳איז געענדיגט. ארויס־

געקומען פון בעל-הבית איז איהם גאר אקטנות, א קליינגקייט — עפּיס א רובל זיבען-אכט. שלמה איז אויף יום-טוב אהיים אין זיין שטעדטיל געקומען.

דער טאטע קרעכצט, זיפצט און איז שווארץ ווי די ערד: ס'איז נאך קיין מצה אויף פסח ניטא. שלמה קלערט א רגע ניט און גיט אב זיינע „קאנדיציע-געלד". די צייט פון יום-טוב סטא־רעט זיך שלמה אויף א ווײַלע פערגעסען, וואס מיט איהם טהוט זיך און וואס וועט אזוינס שפּעטער זיין: ער רוהט, ער לייענט, איז זיך מתוכח מיט זיינע אמאליגע חברים, און נור גאנץ זעלטען אין די אומעטיגע יום-טוב'דיגע בין-השמשות'ן, ליעגענדיג אויפ'ן גרויסען הארטען שלאף-באנק מיט פערמאכטע אויגען, טראכט ער וועגען דעם טרויעריגען „נאך פסח" און בויט פערשידענע פּלענער אויף שפּעטער.

אט איז שוין נאך פסח. די זון הויבט אן שייַנען אזוי ווייך, אזויווארים, מילד, אז אפילו ביי גרויסע חלאים און שלעכטע מענשען ווייזט זיך א שמייכעל אויף די ליפּען... דאס שטעדטיל בעדעקט זיך מיט א גרינעם, פרישען גראז און אלץ ארום הויבט אן וואקסען, לעבען און עטעמען גרינגער, פרייער, מיט דער פולער ברוסט, און מענשען הויבען אן איבער א נייס האפען און גלויבען אין אנדערע און אין זיך אליין...

שלמה, פול מיט כח און זיכערקייט, פול מיט גלויבען אין מענשען און אין זיינע אייגענע קרעפטען, — פאהרט אין די גרויסע שטאדט אריין עפּיס זיך לערנען ביי א „ספּעציאליסט", אבגעבען עקזאמען, און דאן... וועט ער שוין וויסען, וואס צו טהון. ער האט זיך אייניגע טעג דארטען אין שטאדט ארומגעדרעהט אהן געלד, אהן ארבייט, אהן רעכטער בעקאנטשאפט. דער קאפּ האט זיך איהם פערדרעהט, און די אויגען האט איהם אנגעהויבען שווינדלען פון הונגער און פערדרוס; ביי שלמה'ן אין די געדאנקען איז פאר־געקומען א שווערע מלחמה, און ער האט דאך בעשלאסען פאהרען אויף א קאנדיציע, אבער מעהר ניט דעם איין מאל...

פאהרענדיג מיט זיין נייעם בעל-הבית אויפ'ן ישוב, האט ער הויכאויס געטראכט און אלץ געהורט אייניגע דריי ווערטער: „דעם איין מאל"... שלמה'ן האט זיך דעמאלט געדוכט, און ער איז אין דעם זיכער געווען, אז פון די זעכציג רובל, וואס ער בעקומט פאר'ן זמן, וועט זיך איהם אבשטעלען געוויסע פופציג:

„בעקליידט בין איך, קלערט ער, וועש האָב איך; ס'דאַרף מיר כמעט בלייבען די גאַנצע שכירות און דאַן וועל איך זיין פֿיער פֿינף מאָנאַט אין אַ שטאָדט און בין פֿאַרטיג מיט מיינע עקזאַמענס, מיט אַלע מיינע פּלענער“...

אַ זומער איז דעמאָלט געווען אַ שענער, אַ פּרעכטיגער, אַנ'איינגעגעבענער, אַ זומער מיט בלאָהע ריינע הימלען, מיט לופֿטיגע פֿאַר-נאַכטען, מיט אומעטיגע אויסגעשטערנטע אָווענדען, מיט אַלץ וואָס די נאַטור פֿערמאָגט נור. אָבער שלמה בעמערקט גאָרניט די שענקייט פֿון גאָט'ס וועלט. ער פֿערגעסט גאָר און וויל ניט וויסען, אַז דאָס לעבען שטעהט ניט אויף אַן אָרט, אַז דער זומער פֿאַלט אַריין אינ'ים פֿון דער אייביגקייט און קומט שוין מעהר קיינמאָל ניט צוריק...

שלמה געהט אַרום איינער אַליין איבער פֿעלדער, איבער וועלדער און טראַכט נור וועגען דעם „סוף-הזמן“, ווען ער וועט שוין קאָנען פֿערווענדען זיין שווער-פֿערדיענטעס געלד אין דער גרויסער שטאָדט... צייטענווייז איז שלמה'ן טאַקע זעהר אומעטיג געוואָרען און גאַנץ אָפֿט פֿלעגט ער גאָר אונגעריכט שטאַרק צעוויינען זיך אין מיטען וואַלד, אַליין ניט וויסענדיג דייטליך, וואָס ער וויל, וואָס איהם פֿעהלט. אָבער שלמה האָט דעמאָלט שטאַרק געגלויבט, אַז ער פֿערברייגט דאָ אין איינזאַמקייט, אין טרויער שוין דעם לעצטען זומער, אַז פֿאַר די געלד, וואָס איהם וועט געבליבען, וועט ער מאַכען אַ סוף צו זיינע מלמדות... און ווען דער זומער האָט שוין געהאַלטען ביים ענדיגען זיך, און שלמה איז וואָס ווייטער אַלץ שטאַרקער, מוטהיגער, צופֿריעדענער געוואָרען, בעקומט ער דאַן אַ גרוס פֿון דער-היים, אַז דעם טאַטען'ס קראַנקע פֿוס ווערט אַלץ ערגער און ערגער, אַז דער פֿוס הויבט פֿראָסט אָן פֿוילען און ער מוז זיך פֿאָהרען היילען... און שלמה איז ווידער אָהן געלד געבליבען...

ס'איז שוין ווידער נאָך סכּות און שלמה מאַטערט זיך גאָר פֿון דאָס ניי ווי ס'איז אין שטאָדט צו פֿערבלייבען. ער האָט איינגעקויפֿט איינִיגע נויטיגע ביכער, געדונגען אַ קליין צימער מיט אַ חבר אינאיינעם, און פֿערגעסענדיג אויף אַ ווײַלע דעם שרעקליכען „מאָרגען“ מיט זיינע פֿערשיעדענע בעדערפֿנישען, האָט ער מיט גרויס חשק גענומען זיך צום לערנען, צום „פֿערפֿאַרטיגען“ זיך...

— די רעכענסט, ווייזט אויס, אָפּשטעלען זיך אין שטאָדט הונגערן? פרעגט איהם איינער פון זיינע נאָהענטע בעקאַנטע: איך בין דיר פּראָסט מקנא פונ׳ם גאַנצען האַרצען, ווייל איך בין שוין לאַנג דערצו ניט פעהיג מעהר. איך מוז איצט אַלע טאָג עסען און טאַקע צו־זאַט אָפּעסען... ווען ניט — קען איך פשוט גאָרנישט אָנהויבען טהון און בין עפּיס דעמאָלט בכלל גאָר קיין מענש ניט... מיט דריי־פיער יאָהר פריהער — רעדט ער ווייטער — האָב איך דאָס נאָך אויך געקאָנט דערוויינען, און האָב טאַקע דערוויזען, געדענק איך, עפּיס אַ גאַנצען יאָהר צייט נאָכאַנאַנד... איצט אָבער איז שוין, ווייזט אויס, וועניג כח פאַרהאַן: באַלד הויבט אָן קלאַפּען אין האַרצען, שווינדלען אין די אויגען, בויגען זיך די פיס...

— אַט מאַך זיך ניט צום נאַרען, שלמה, זאָגט מאָטיל, אַ צווייטער חבר, אויסהאָרכענדיג דעם שמועס: טהו זיך אָן, פאָלג מיר, און קום אינאיינעם זוכען עפּיס גוטע קנעלונגען פאַר ביידען... דעם אמת זאָגענדיג, רעדט ער ווייטער: בין איך נאָך גענוג שטאַרק און איך וואָלט נאָך ווי ס׳איז אויסגעהאַלטען אַ ווינטער צייט מיט איין מאָל אַ טאָג עסען... אָבער די קענסט דאָך מיר פון לאַנג, אַז איך בין אַ גרויסער בעל־גאוה, און מיר, זיי וויסען, שטעהט דאָס ניט אָן די מעשה: אין דער צייט, ווען טויזענדער מענשען בעגיסען זיך מיט שאַמפּאַניער און זוכען אַלץ מיטלען, וואָס מעהר איינצושלינגען — זאָל איך, מאָטיל, וואָס איך בין אַזאַ יחסן ווי זיי און אפשר נאָך אַזאַ חכם ווי יענע — זאָל איך זיך אַלע טאָג בעגיסען מיט אַ קאַלטען שווייס פון הונגער — וואָס איז? איך וועל ווען עס איז אויסהאַלטען עקזאַמען און וועל ווידער הונגערן, און אין בעסטען אופן, — וועט שוין קיין כח ניט זיין צו קייען...

שלמה איז עפּיס ווי צוטומעלט געבליבען נאָך מאָטעל׳ס דרשה, און דערמאָהנענדיג זיך, אַז זיין גאַנץ אייגענס בעשטעהט איצט פון איינע זעכציג קאָפּיקעס, האָט ער זיך ניט ווילענדיג פונ׳ם אָרט אויפגעהויבען און איז באַלד מיט מאָטלען צוזאַמען אין גאַס אַוועק...

דאָסמאָל איז שלמה אַריינגעפאַלען פאַר אַ לעהרער צו זלמן דעם קרעטשמער, וואָס האָט געהאַט אַ שם אַרום און אַרום, און איז בעוואוסט געוועזען אין דער גאַנצער געגענד פאַר אַ רייכען גראָבען־יונג. בעדונגען האָט זיך שלמה גאַנצע אַכציג רובל, און לער־

נען האָט ער געדאַרפֿט מיט דרײַ קינדער — ייִדיש, רוסיש, חשבון און מיט נאָך צװײ — ייִדיש, רוסיש, דײַטש, חשבון...

אין הדר־זאַכען פֿלעגט זלמן זיך װעניג מישען, און פֿון דער זײַט האָט זיך אַלעהרער דאָרטען געלעבט ניט איבעריגס שלעכט. אָבער דערפֿאַר פֿלעגט זלמן בײַ יעדער מעגליכקײַט שלמה׳ן ניט לאָזען רוהען, ער זאָל איהם דערװײַזען, אַז על פּי דין איז רעכט, אַ ייִד זאָל קײַן תּפֿלין ניט לעגען...

אין דעם אײגענעם װינטער איז שלמה׳ס שװעסטער אַ כּלה געװאָרען. דער כּלה פֿעהלט דאָס, פֿעהלט יענץ, און שטוב איז אויף קײנעם קײַן גאַנצער פּאָרים ניטאָ, שלמה אַלײן האָט זיך אויך פֿאַר דאָס לעצטע יאָהר שטאַרק אַרומגעריסען און, ניט־װילענדיג, האָט ער בּיסלעכװײַז אָנגענומען בײַם בעל־הבית איבעריגע צװאַנציג רובל... און שלמה האָט געמוזט אָבשטעלען זיך אויף אַ צװײ־טען זמן בײַ זלמן דעם קרעטשמער, און דערװײַזען איהם פֿאַר־װאָס איז רעכט על פּי דין קײַן תּפֿלין ניט צו לעגען...

מעהר האָט שלמה שוין ניט געװאָלט װיסען און דערמאָהנען זיך פֿון זײַן טרױעריגער פֿערגאַנגענהײַט. דאָס האַרץ האָט איהם שרעקליך פֿערדריקט, און האָטש אין צימער בײַ איהם איז קײ־נער ניט געװען, האָט ער פֿינדעסטװעגען אײַנגענורעט זיך מיט׳ן פּנים טיעף אין קישען, די װענד זאָלען ניט זעהן, װי אַ יונגער מענש װײנט מיט ביטערע טרעהרען סתם אַזױ אין דער װעלט אַרײַן, גאָרניט פֿערליעבט זענענדיג... און געװײנט האָט שלמה אויף אַלץ צוזאַמען: װעה געטהון האָט איהם דאָס האַרץ פֿאַר די אָבגעלעבטע יאָהרען, װאָס ער האָט ניט געװאוסט פֿון קײַן קינד־הײַט און פֿון קײַן יוגענד, װאָס ער איז פֿאַר דער צײַט אַלט גע־װאָרען, אַז װעגען אַלץ, װאָס ס׳איז שען, פּרעכטיג האָט ער אײביג נור געטראַכט און איז קײנמאָל דערצו נאָהנט ניט געװעזען, אַז פֿריהער האָט דער בית־המדרש איהם פֿערשטעלט די שײַן פֿון דער שענער װעלט, און דערנאָך, װען ער האָט מיט די לעצטע קרעפֿטען צוריסען די בית־המדרש־קײטען, און איז איבערגעשפּרונגען אין אַ װעלט אַ ליכטיגע, אַ פֿרײַע, אין אַ װעלט מיט אַ גן־עדן טאַקע דאָ אויף דער זינדיגער ערד, — האָט זיך פֿאַר איהם געעפֿענט גאָר אַ נײַער קװאַל פֿון צרות, פֿון לײַדען, פֿון אָבקומעניש — פֿערװאָר־פֿענע הײַזלעך צװישען פֿעלדער און װעלדער, גרױזאַמע אײנזאַמ־

קייט, גראָבע ישוב׳ניקעס — אַ לעבען אָהן ליכט, אָהן וואַרימקייט...

ווען שלמה האָט שוין צוזאַט אויסגעווייַנט זיך, האָט זיך איהם פון האַרצען ווי אַ שווערער שטיין אַראָבגעקייַקעלט און ס׳איז איהם געוואָרען עפּיס אַזוי לייַכט אינ׳ם גאַנצען קערפּער, ווי ער וואָלט מיט אַמאָל אינגאַנצען פערגעסען זייַן פינסטערע פערגאַנגענהייט, גאָר די אָבגעלעבטע יאָהרען...

אין זייַנע פייַכטע אויגען האָט זיך בעת מעשה בעוויזען עפּיס אַ מאָדנער, אַ ווייַכער, אַ ליעבליכער שייַן, אַזוינער, וואָס טרעפט בייַ מענשען זעהר זעלטען אין וואָס בעווייַזט זיך נור נאָך טרערען פון גליק, פון פרייד, ווען עס ווילט זיך די גאַנצע וועלט אַרומנעהמען, אַלעמען פעסט צום האַרצען צודריקען און קושען... שלמה האָט אין דער ווייַלע אַלייַן ניט געוואוסט, וואָס איהם איז אַזוינס צוגעקומען, מיט וואָס איז איהם איצט אַזוי בעסער געוואָרען, ווי מיט אַ שעה פריהער. נאָר געפיהלט האָט ער, אַז דאָס האַרץ האָט בייַ איהם אָנגעהויבען קלאַפּען גיכער, שטאַרקער, אַזוי ווי עס האָט בייַ איהם געקלאַפּט אַמאָל אויף׳ן נייַנצעהנטען יאָהר, ווען סאַרע פלעגט זיך אַנידערשטעלען האַרט נעבען איהם, און איהר לאַנגער צאָפּ פלעגט איהם טרעפען גלייַך אין פנים אַרייַן... ער האָט זיך אָנגעהאַפּט בייַ די שלייפען, ער זאָל קאָנען רוהיג, ווי ס׳דאַרף צו זייַן, בעטראַכטען וואָס ער האָט איצט צו טהון.

— „אַז ס׳וואָלט געווען בייַ עמיצען לייַהען אַ ביסעל געלד אויף אַ קורצע צייַט — איך וואָלט דאָך שפּעטער מיט דאַנק אָבגעגעבען — אָט דאָס וואָלט גוט געווען, טראַכט שלמה: איך וואָלט פערבלייַבען אין שטאָדט אויף עטליכע חדשים און וואָלט מיט זייַטיגער הילף אויסגעלערנט, וואָס מען דאַרף, וואָס מיר פעהלט און ס׳וואָלט שוין נעהמען אַמאָל אַ סוף פון די קנעלונגען, פון די מלמדות, פון די „ישובים“... פרייַדיל וואָלט מיר געוויס מיט פערגניגען געלד געגעבען, קלערט ווידער שלמה: אָבער ווי נעהמט מען בייַ איהר? — זי ועט דאָך מייַנען, אַז דאָס איז שוין אַ שידוך, און אָבנאַרען זי ווילט זיך ניט און איך קאָן דאָס גאָרניט“...

אויף׳ן געדאַנק קומט שלמה׳ן ווידער די אַלטע רפואה — אַ קאַנדיציע... ס׳גיט איהם אַ טרייסעל דערבייַ, נאָר אינגאַנצען זאָגט ער זיך ניט אָב פון דעם איינציגען מיטעל... שלמה צווייַפעלט נור איצט: צי האָט עפּיס אין ווינטער אַ גרויסען ווערטה אין לעבען

אָדער אַ האַלב יאָהר איז כמעט ווי גאָרנישט, פּראָסט אַ קלייניגקייט... שלמה רעכענט אויס, אַז אויף דאָסמאָל וועט ער שוין ניט אַזוי בטלן די צייט דאָרטען אין דאָרף, אַז מען קאָן אָהן אַ לעהרער אויך פיעל אויפטהון און אַז ס'איז אין אַלגעמיין גאָרניט אַזוי שרעקליך: מען איז אויף אַלעם פּאַרטיגען, קיינער שטערט ניט אין דער אַרבייט און דערצו איז דאָך פיער-פינף חדשים ניט קיין אייביגקייט, און מיט געלד קאָן מען דערנאָך שוין אויף שטענדיג זיין אין שטאָדט...

„אַזוי וועט דאָס טאַקע זיין“ — בלייבט ביי שלמה'ן, און אויף מאָרגען איז ער „דעם איין מאָל“ אין דאָרף אָבגעפאָהרען...

אָהן אַנ'אויסוועג.

צוויי יאָהר שוין, ווי יודעל מיט חנה'ן האָבען זיך ליעב, און ליעב האָט מען זיך אַזוי שטאַרק, אַז פֿאַר די גאַנצע צייט איז מען אַפֿילו אויף צופֿליסען איין מאָל ברוגז ניט געוועזען, און איינער צום אַנדערען קיין מאָל קיין טענות ניט געהאַט. מען זעהט זיך און מען בעגעגענט זיך שטענדיג אין דער צייט; מען צוקוסט זיך, ווען עס ווילט זיך, און עס ווילט זיך גאַניץ אָפֿט... און פֿאַר די גאַנצע צוויי יאָהר, וואָס זיי קענען זיך ביידע, האָט יודעל קיינמאָל חנה'ן אומעטיג ניט געזעהען — אַזאַ לעבעדיגע, אַזאַ פֿרעהליכע איז זי געוועזען. שטענדיג האָט חנה'ס קול צופֿריעדען איבער איהר צימער געהילכט, און פֿון אַלעמען פֿלעגט זי דעם אומעט פֿערטרייבען. און אַז עס פֿלעגט ווען ביי זיי טרעפֿען, אַז ריידען איז ניט געוועזען איבער וואָס, „ליעבען זיך" האָט שוין מעהר ניט געוואָלט זיך און אויפֿ'ן האַרצען ווערט עפּעס מיט אַמאָל אַזוי שווער, אַזוי הושכ'דיג פֿון אַלטע טרויעריגע ערינערונגען פֿון דער לאַנג־פֿערגעסענער פֿערגאַנגענהייט — נעהמט דאַמאָלסט חנה פֿאָרזיכטיג יודלען פֿאַר זיינע לאַנגע האָר, און, אַריינקוקענדיג איהם מיט איהרע לעבעדיגע אויגען גלייך אין פּנים אַריין, דערמאָהנט זי איהם גאָר פֿון דאָס ניי, ווי מאָדנע, ווי אונגעוועהנליך עס איז אַלץ אין „יענעם" אָוועגד צוגעגאַנגען.

— מיר זענען ביידע — דערצעהלט זי, ווערענדיג עטוואָס רויטליך דערביי — אין טיש געזעסען, ביי וועלכען אַלע שטוביגע האָבען דאַמאָלסט טהיי געטרונקען, און מיר ביידע האָבען אויך געטרונקען. און פּלוצלונג האָסט דו מיך מיט אַזאַ שאַרפֿען קוק דורכגעשטאָכען, אַז מיין פּנים האָט זיך באַלד מיט אַ גאַנצען פֿלאַם־פֿייער אָנגעצונדען... און איך האָב זיך עפּעס אַליין גאָר ניט אַרומגעזעהען, ווי גיך מיר זענען ביידע אין אַ צווייטען צימער געשטאַנען, און דאָרט אין דער פֿינסטער — געדענקסט? איז פֿון אונז ביידען איין מענש געוואָרען — אַזוי שטייף, אַזוי פֿעסט האָבען מיר זיך אַרומגענומען...

אַלע מאָל נאָך אַזוינע אַנגענעהמע ערינערונגען ווערט

יודעל באלד פיעל פרעהליכער, פיעל מוטיגער און ווארפענדיג דאס בוך, וואס ער האלט דאס רוב אין האנד, דריקט ער הנה'ן פעסט צום הארצען, זאגענדיג דערביי: זאל דוכטען, אז עס איז היינט פאר צוויי יאהרען...

אזוי האט זיך עס געלעבט גאנצע צוויי יאהר. ווען יודעל פלעגט פון זיינע שטונדען פריי ווערען, איז ער באלד צו הנה'ן געגאנגען, און הנה'ן האט ער שטענדיג אין שטוב געטראפען, ווייל קיין שטונדען האט זי דאס רוב ניט געהאט, האטש פערדינען האט זי שטארק געוואלט און זעהר געדארפט. זיצענדיג ביינאנד גאנצע טעג און נאך שפעט אין די אווענדען אריין, האט מען פערשידענע ארבייט פאר דער צייט אבגעטאן: זיי פלעגען ריידען שרייענדיג און פאמעליך, זינגען לידער פרעהליכע און אומעטיגע, זיי האבען געלייענט וואס צוזאמען און הילכיג געלאכט, געלייענט — און שטיל די טרעהרען געשלונגען... נאר דאס רוב ליגט איינער פון זיי אויפ'ן קושעטקע און דער צווייטער זיצט הארט נעבען איהם און מען שווייגט ביידע, טראכטענדיג אין דער צייט וועגען אלץ און וועגען קיין זאך ניט... און די מחשבות פלעגען צייטענווייז ביי יודלען זיין אזוי פינסטער, אזוי טרויעריג, אז ער פלעגט מיט אמאל, גאר אומגעריכטערהייד פון ארט אויפשפרינגען, און נעהמענדיג הנה'ן פאר ביידע הענד, זאגט ער מיט א נערוועזען קול: יע, מיין טייערע — די וועלט איז טאקי א שענע, א פרעכטיגע, דאס לעבען — א זעלטענע מתנה, און לעבען וואלט זיך טאקי געוואלט מיט'ן גוף, מיט דער נשמה, מיט יעדען אבר בעזונדער — איין מאל נאר לעבט מען אויף דער וועלט! איז אבער איין חסרון פאראן: ניט אלע גלייך קענען פון גאטס וועלט הנאה האבען, ניט פון אלץ, וואס מען זעהט מיט די אויגען, קאן מען געניסען, און וואס עס ליגט שוין אפילו צייטענווייז ביי דיר אין די הענד — איז נאך אויך ניט זיכער, אז דאס וועט בלייבען דיינס...

און טראכטען פלעגט דאמאלס יודעל פון דעם, וואס הנה קאן בשום אופן ניט בלייבען זיינע אויף אלע מאל, וואס די שענסטע, די איידעלסטע מענשליכע געפיהלען זיינען גארנישט, ווערען בטל געגען דעם פראסטען כח פון קופערנע מטבעות, אז ביי זיין בעסטען ווילען וועט ער מיט הנה'ן מסתמא קיינמאל ניט חתונה האבען, ווייל ער טאר מיט קיינער זיך ניט פערבינדען, אז איידער הנה זאל ביי איהם הונגער און נויט ליידען, וועט ער בעסער

זײַנע הײליגסטע געפֿיהלען און פערלאַנגען אין זיך דערשטיקען. און טראַכטענדיג אַזוי, פלעגט יודעל גאַנץ אָפט פערקוקען זיך אויף חנה'ן מיט עפּעס מאָדנע אויגען, מיט בליקען פון װעגענען זיך, און די האַרץ פערדריקט איהם בעת מעשׂה ביז טרערען, װיסענדיג, אַז אָט מיט דערזעלביגער טײַערער חנה'ן װעט ער פריהער אָדער שפּעטער מוזען צושײדען זיך, און פערשײדענע זײַטען װעלען זײ מוזען פאַנאַנדערגעהען זיך אין דער צײַט, װען זײערע בײדענס הערצער זענען אַזוי פעסט צוזאַמענגעבונדען... און אַזוי שטאַרק האָט יודלען געשראָקען דאָס לעבען זאַלבענאַנד, אַז ער האָט פאַר זיך קײן שום אויסװעג ניט געזעהען, אַז די בעסטע רגע'ס פון זײַן לעבען זענען פערסמ'ט געװאָרען דורך זײַן אײביגען טראַכטען, דורך זײַנע שטענדיגע טרויעריגע חשבונות... צײַטענװײַז פלעגט אַפילו דורכלויפען אין קאָפּ בײַ איהם אַ נײַע מחשבה: „האָטש איבער די הײַזער געהען, נאָר צוזאַמען מיט איהר, צוזאַמען מיט חנה'ן" און דאָס גאַנצע לעבען זײַנס בעקומט דאַמאָלס גאָר אַן'אַנדער װערט, אַן'אַנדער אויסזעהען אין זײַנע אויגען. אָבער עס דויערט ניט לאַנג, און יודלען שטעלט זיך באַלד פאָר אין די געדאַנקען אַ שרעקליכעס, אַ שוידערהאַפטעס בילד, פון װעלכען יודעל בלײַבט װי פערציטערט, און אַלע זײַנע פריהערדיגע פלענער װערען באַלד צושמעטערט, אַז קײן זכר בלײַבט פון זײ ניט. יודעל זעהט: אַ קלײנע נידעריגע שטיבעל מיט נאַסע װענד, און קאַלט איז דאָרטען און רויכיג; די קינדער זענען אַלע אָבגעריסען, פערפראָרען און פער'יתומ'ט... און זי, חנה, זיצט אין אַ װינקעל בײַם טיש, געל, װי אַ װאַקס, מיט אײַנגעפאַלענע באַקען, און עפּעס אַזאַ לאַנגער, אַזאַ דינער נאָז אויפ'ן פּנים... חנה זיצט אין איהר דינער צולעכערטער קלײדעל מיט אַ צושפּילעטען בוזעם און זײגט אַ שרײַעדיגעס קינד, און אַן'אויפגערעגטע פּאַטשט זי און שילט דאָס קינד צוזאַמען מיט איהר פינסטערען מזל...

אַ שוידער געהט איהם באַלד דורך איבער'ן גאַנצען קערפּער בײַ אַזוינע טרויעריגע פאָרשטעלונגען, און יודעל קאָן בעת מעשׂה חנה'ן גלײַך אין די אויגען ניט קוקען: חנה, אָט דיזעלביגע טײַערע חנה — אין אַ צוריסענער קלײדעל מיט אַן'אָפענער ברוסט...

נאָר מיט אַזוינע שװערע מחשבות איז נאָר יודעל אַלײן געװעזען פערנומען. חנה אָבער איז ביז דער לעצטער צײַט גאַנץ רוהיג געװעזען און פלעגט שטענדיג צופריעדען זײַן מיט דער

איצטיגער מינוט, מיט דעם היינטיגען טאָג, גאָר ניט קלערענדיג איבעריגס וועגען מאָרגען, וועגען דער שפּעטערדיגער צייט. הנה'ן איז ביז איצטער גאָר קיינמאָל ניט איינגעפֿאַלען, אַז װעלכע עס איז אומשטענדען אָדער השׂגות קענען ווירקען אויף וועמען עס איז ליעבע־געפֿיהלען, און אין יודעלס שטענדיגען אומעט האָט זי דעריבער בשום אופֿן ניט געקאָנט איינזעהען די אמת'ע, די ריכטיגע סבה: אַז יודעל ווערט אומעטיג, סטאַרעט זיך הנה נאָר פֿרעהליך מאַכען איהם און פֿון קיין אַנדערע, זייטיגע זאַכען וויל זי גאָר ניט וויסען און פֿוילט זיך צו טראַכטען.

עס איז אָבער שוין עטליכע צייטען, ווי הנה איז מיט אַמאָל גאָר אַנ'אַנדערע, אַנ'אומגעביטענע געוואָרען. עפּיס ווערט ביי איהר צייטענווייז דאָס געזיכט אַזוי ערנסט, אַזוי שטרענג, די אויגען אַזוי שטעכיג, אַזוי בייז, דאָס עס דוכט זיך אויס, אַז אָט־אָט וואַרפֿט זי זיך אויף וועמען עס איז אַרויף און זי וועט איהם דאָרט ריי־סען, בייסען, צופּען און וועט שרייען דערביי מיט ווילדע, היסטערישע קולות... הנה שווייגט דאָס רוב, און יודעל שווייגט אויך און ווען איהם פֿערדריקט דאָס האַרץ פֿאַר רחמנות אויף איהר, אויף זיך און אויף נאָך אַזוינע, ווי זיי ביידע — פֿרעגט איהר דאַמאָלסט יודעל מיט אַ ווייכען, אַ טרייסלענדען קול: וואָס איז דיר, הנה, וואָס ווילסט דו, מיין טייערע?..

הנה פֿאַלט איהם באַלד אויפ'ן האַלז אַרויף און לאַנג־לאַנג וויינט זי און הליפּעט דאָרט אויף זיין דאַרער איינגעפֿאַלענער ברוסט. און יודעל זיצט דאַמאָלס און ריהרט זיך פֿון אָרט ניט, ווי אַ צוגעשמידעטער, און פֿון זיינע אויגען קאַפּען גרויסע, וואַרימע, בלישצעדיגע טראָפּענס און בענעצען איהר לאַנגען שוואַרצען צאָפּ. נאָך אַ לאַנגען אָברוהען אויף זיין אָרימען גוף בערוהיגט זיך הנה, און זי הייבט זיך באַלד אויף אַ פֿרישע, אַ לעבעדיגע, ווי אַ ניי־געבאָרענע. הנה שטעלט זיך שטאָלץ אַנידער, און טרייסלענדיג מיט איהר שיינעם, לאָקענדען קאָפּ, זאָגט זי שמייכלענדיג: — ווי שלעכט איז דאָס מיר מיט איין ווייַלע פֿריהער געוועזען און ווי גוט מיר איז דאָס איצט — וואָס פֿאַר אַ נאַר, וואָס פֿאַר אַ נאַר איך בין דאָס!..

היינט אָבער קאָן הנה גאָר ניט בערוהיגען זיך. זי וויינט אויפ'ן קול און שטילערהייד, זי ווישט אָב דעם פֿערשוואָלענעם

פנים און וויינט ווייטער, און עס דוכט זיך אויס, אז ווען די טרעהרען וועלען זיך שוין אין גאנצען אויסנעהמען ביי איהר, וועט פון איהרע אויגען דאמאלסט אנהויבען צו רינען עפעס אנ'אנדערע א פיעל ערגערע זאך... יודעל האלט זי אויף די הענד, גלעט זי פאר'ן קאפ און שווייגט אליין, פרעגט איהר קיין זאך ניט: יודעל פערשטעהט אליין, יודעל ווייס גאנץ גוט, וואס מיט איהר טוט זיך, און ער שווייגט דעריבער מיט אנ'איינגעהאלטענעם אטהעם...

— יודעל, רופט זי איהם מיט א שוואכען, קרענקליכען קול, און טרעהרען הייבען ווידער אן צו שטיקען איהר האלז. — יודעל, יודעל, בעט זי זיך הייזעריג, ארומנעהמענדיג איהם מיט ביידע הענד: מיר האבען זיך דאך אזוי שטארק, אזוי לאנג ליעב... וואס וועט זיין דער סוף... אויף וואס ווארטען מיר?..

יודעל ווערט באלד בלייך, טויט, ווי די וואנד, און אלע אברים זיינע הייבען זיך אן צו טרייסלען ביי איהם, ווי ער וואלט זיך קליינבען עפעס א גרויסען פערברעכען צו בעגעהן, א מיאוס'ע עבירה אפצוטאן... יודעל ווייס, יודעל פערשטעהט זיין הנה'ן און יודעל האט דעריבער מורא... ער טרויט זיך אליין ניט... יודעל וויל, אז מארגען זאל אויך נאך אלץ זיין צווישען זיי ביידען, ווי היינט... אז אנדערש טאר עס ניט זיין — ניט פאר איהם איז התונה האבען... ער דריקט זי ווידער פעסט צום הארצען און בעת מעשה טראכט יודעל: „ווי גוט וואלט דאס געוועזען, ווען מיר וואלטען קענען „אט אזוי" דאס גאנצע לעבען צוזאמען פער־ברייננגען...

— זאג מיר, אז דו האסט מיך שוין ניט ליעב מעהר — רעדט הנה ווידער דורך א גאנצען קוואל טרעהרען — און איך וועל דיך באלד פריי לאזען... אבער אויב דו ליעבסט מיך, ווי פריהער, ווי איך דיך — טא וואס־זשע שטערט אונז צו לעבען?...

ביי דיזע ווערטער הנה'ס איז יודעל געבליבען זיצען צו־טומעלט, ווי א שווערע משא וואלט איהם אין קאפ געטראפען, און הנה האט זיך ניט ווילענדיג פון זיינע דארע הענד ארויסגע־גליטשט. ביידע זענען זיי געזעסען מיט אראבגעלאזענע קעפ, ווי א בלים, אוןביידען האט זיך אין דער ווילע ניט געוואלט מיט די בליקען בעגעגנען זיך. און געפיהלט האט בעת מעשה יודעל, אז איצטער, נאר איצטער איז די רעכטע צייט צו מאכען

אַ סוף פֿון אַלץ, אַז ער דאַרף און מוז איין מאָל פֿאַר אַלע מאָל אויפֿריידען זיך מיט חנה'ן, דערווייזען איהר, אַז לעבען צוזאַמען טאָרען זיי בשום אופֿן ניט, אַז זי איז איהם צופֿיעל טייער, צו שטאַרק האָט ער זי ליעב, און טאַקי דערפֿאַר אַליין טאָרען זיי זיך ניט פֿערבינדען, דאַרפֿען זיי ניט חתונה האָבען. און יודעל איז שוין כמעט גרייט, פֿאַרטיג געווען צו זאָגען פֿון אַלץ זיין חנה'ן, געבען איהר צו פֿערשטעהען, אַז... אָבער אין דער זעלבער רגע דערמאָהנט זיך יודעל, אַז אין אַ יאָהר־צוויי אַרום אָדער אפשר נאָך ווייניגער קאָן שוין חנה ערגעץ ווייט־ווייט פֿון איהם זיין, אַז די זעלביגע טייערע חנה וועט אָן איהם אין גאַנצען פֿערגעסען, און איינער פֿון דעם צווייטען וועלען זיי קיינמאָל ניט הערען, קיינמאָל ניט וויסען, אַז אַרומנעהמען זי, פֿיהלען די נאָהענטקייט פֿון איהר בעצויבערענדען קערפּער, פֿיהלען די ווייכע, די ליעבליכע בליקען פֿון איהרע טיעפֿע, לעבעדיגע אויגען וועט ער שוין ניט קענען מעהר, אַז אַלץ אַרום איהם וועט מיט אַמאָל עפּעס אַזוי איינזאַם, אַזוי טרויעריג ווערען, און דאָס לעבען זיינס וועט זיך ציהען אַזוי לאַנגזאַם־געמאַטערט, אונזיניג־נאַריש, אָהן ליכט, אָהן וואַרימקייט... אַ פֿערטרייסעלטער איז באַלד יודעל געוואָרען ביי אַזוינע שרעקליכע פֿאָרשטעלונגען, און אַ פֿלאַמענדער, אַ זודיגער האַס האָט זיך תיכף איבער אַלע זיינע אברים צוגאָסען — אַ האַס געגען דעם איביגען אונרעכט — געגען די „שטאַרקע“, אַ האַס געגען דער עקעלהאַפֿטער מאַכט פֿון די שטומע, קלינגענדיגע מטבעות, אַ האַס געגען דעם ערד־לעבען אין גאַנצען... און יודלען האָט זיך פֿערוואָלט בעת מעשה, ווי שמשון הגבור, די וועלט־שלופֿעס אַנגרייפֿען, פֿעסט־פֿעסט זיי אין די שטאַרקע הענד זיינע אַריינגעהמען און מיט אַ שרעקליכען כח די זיילען אַ טרייסעל טאָן, אַז אין איין רגע אין איין הרף עין זאָל אַלץ, אָהן רחמנות, צוריבען, צומאָהלען, צודריקט ווערען, ווי סדום זאָל פֿון קיין זאַך קיין סימן, קיין זכר ניט בלייבען!...

„אָבער חתונה האָבען מיט חנה'ן טאָר איך דאָך פֿאָרט ניט“ — גיט איהם באַלד מיט אַמאָל אַזעץ אין רעכטען מוח, און עפּעס גאָר ניט ווילענדיג האָט ער באַלד האַסטיג אַרויסגערעדט מיט אַן אויפֿגערעגטען קול: „לעבען צו זאַמען נאָר לפנים, פֿון לייטענס וועגען... הייסט דאָך דאָס ניט געלעבט, נאָר געמאַטערט זיך... און לעבען ווי עס דאַרף צו זיין, ווי עס ווילט זיך, - ווי אַלע

לעבען — מוז מען דערצו אויך וועלען אַן אָרים־מאַן זיין... אַ יודישער אָרים־מאַן — ווי שרעקליך, ווי עס ווילט זיך ניט!..."

יודעל האָט זיך געפֿיהלט וועהר ניט גוט, ווען אין צימער איז מיט אַמאָל אונאַנגענעהם שטיל געוואָרען און אין די אויערען האָבען איהם געקלונגען די לעצטע ווערטער זיינע, וועלכע האָבען איהם איצטער אויסגעזעהען אַזוי נאַריש, אַזוי אונגעלומפּערט... ווי אַן אָבגעשוואַכטער און אַ פֿערשעמטער האָט ער זיך באַלד נאָהענט צו הנה'ן צוגעזעצט און האָט זיין קאָפּ אויף איהרע פּלייצעס אַראָבגעלאָזען, האָטש יודעל האָט בעת מעשה גוט געוואוסט און מודה געוועזען, אַז ער דאַרף דאָס איצט ניט טאָן מעהר, אַז ער מוז זיך איצט סטאַרען מיט אַלע כּחות זיינע, ווי עס איז „אַריינצונעהמען זיך אין די הענד" און זעהען בּיסלעכווייז אַ סוף צו מאַכען פֿון...

און הנה האָט איצטער נאָר אָנגעהויבען צו פֿערשטעהן, אַז זי מיט יודלען קענען זיך צוזאַמען בשום אופֿן ניט אויפֿגיסען, אַז זי און ער — זיינען צוויי בעזונדערע וועלטען, אַז פֿון היינט אָן איז זי אונגליקליך און איהר לעבען — אַ צוריבענער. הנה האָט זיך באַלד פֿון אָרט אַנידערגעשטעלט, און פֿערוואַרפֿענדיג דעם קאָפּ אויף הינטער, איז זי מיט שוואַכע טריט, ווי נאָך אַ שווערער קרענק, איבער'ן צימער אַרומגעגאַנגען. און אַזוי שפּאַצירענדיג לאַנגזאַם, שטעלט זיך איהר פֿאָר אין די געדאַנקען, אַז זי איז שוין לאַנג־לאַנג מיט יודלען פֿונאַנדערגעגאַנגען זיך, אַז יודעל איז שוין איצטער ערגעץ ווייט־ווייט פֿון איהר — איינער אַליין אין עפּעס אַ קליינעם דונקעלען צימער. און איהר דוכט זיך, אַז זי זעהט דייטליך, ווי דער קאָפּ איז שוין ביי איהם גראָה, די אויגען פֿערלאָשען און דער גאַנצער גוף זיינער — אַזוי איינגעקאָרטשעט, איינגעשרומפּען, און אַז ער ליגט אויף עפּעס אַ האַרטער קושעטקע טיעף איינגעגראָבען דעם קאָפּ אין אַ קליינע שמוציגע קיסעלע, און ער טראַכט וועגען איהר, וועגען הנה'ן... און זי, דוכט זיך איהר, איז שוין ניט אַליין — מיט עפּעס אַ מיצלה'דיגען יונגען מאַן... אַ דיקער איז ער און אַ צופֿריעדענער, און אין שענע הייזער וואוינט זי און עפּעס אַזוי ליכטיג, אַזוי פֿרעהליך איז אַלץ אַרום איהר...

מיט גאָר די כּחות האָט הנה שרייען, וויינען געוואָלט פֿון וועהטאָג, און „לויפֿען", טאַקי שוין ענטלויפֿען פֿון אָט דעם

צופריעדענעם „מוצלח“ איהרען אַהין וויַיט צו דער קלייַנער שטיבעל, צום פער'השכ'טען יודלען... נאָר באַלד האָט זיך חנה פון איהר הלום ערוואַכט און האָט אַלץ אויף אַנ'אָרט געפונען...

אַ בית־עולם־שטילקייַט האָט דאָס גאַנצע צימער אָנגעפילט, און שווער, דריקענד איז די לופט געוועזען. שטיל איז געווען — ביידע האָבען שטום געשוויגען. נאָר באַלד האָבען זיך זייערע בליקען בעגעגענט, און שטילע קוסען מיט הייסע טרעהרען זע־נען אַנ'ענטפער אויף זייערע ליידען געוועזען...

באַנקראָט.

זייט פרידמאַן איז אַ דערוואַקסענער בחור געוואָרען, האָט ער שטענדיג געגעבען שטונדען: פריהער אויף יודיש, דערנאָך אויף רוסיש און אַביסעל שפּעטער — אויף אַלץ צוזאַמען. נאָר קיינער האָט איהם פונדעסטוועגען ביז דער לעצטער צייט קיינמאָל ניט אָנגערופען „לעהרער“, ווייל ער אַליין און אויך אַלע זיינע בעקאַנטע האָבען געקוקט אויף זיין אַרבייט נור ווי אויף עפּיס אַ בייזאַך, ווי אויף אַ מיטעל נור צו וואָס ס'איז גרעסערס, וויכטיגערעס און אינטערעסאַנטערעס. שטענדיג איז פרידמאַן פערנומען געוועזען מיט גרויסע זאַכען, מיט שווערע אויפגאַבען, שטענדיג איז ער געלאָפען, געאיילט זיך, געשריען, געפּלפּול'ט זיך, און ביי יעדער געלעגענהייט האָט ער אַלע מאָל צופריעדען איבערגע'חזר'ט: ס'איז פאַרהאַן וואָס צו טהון און וואָס צו פערלאַנגען אויף דער וועלט — נור צייט און כח...“

און פרידמאַן האָט טאַקי צו יעדער צייט עפּיס וואָס געוואָלט און אַלע מאָל מיט דער זעלביגער התפעלות. אַז ער איז נאָך אַ קליין ישיבה־יונגעל געוועזען, האָט זיך איהם דאַמאָלסט געוואָלט ניט אַנדערש זיין דער גרעסטער רב ביי יודען, און ער האָט זיך דערביי דייטליך פאָרגעשטעלט, ווי ער זיצט אויבען אָן אין אַ ברייטען שלאָפראָק, אַרום איהם אַ סך דינים מיט גרויסע בערד, פון ווייטען שטעהן זיינע עלטערען און קלייבען נחת, און ער, דער גרעסטער רב, — זאָגט פאַר'ן עולם תורה... אַז פרידמאַן איז אַביסעל עלטער געוואָרען, האָט זיך איהם שוין געוואָלט זיין דער „גרעסטער“ אפּיקורס ביי יודען, און פרידמאַן געדיינקט נאָך, ווי ער האָט דאַמאָלסט עפּיס איין מאָל געשוואָרען פאַר זיינע חברים: „אַז איך וועל דאַרפען שטאַרבען, וועל איך הייסען צוזאַמענרופען דאָס גאַנצע שטעדטיל און וועל מיט די לעצטע כחות אויסשרייען: „ניטאָ קיין גאָט!..“ אַביסעל שפּעטער האָט שוין פרידמאַן געטרוימט, ווי די גאַנצע וועלט גליקליך צו מאַכען, און אַז ער איז אַרויס פון טורמע אַ בלאַסער, אַ צוטומילטער. נאָך האָט ער שוין געוואָלט — האָטש אַליין גליקליך זיין... „אַ דאָקטאָר מוז מען

ווערען — ״ האָט דאַן פֿרידמאַן ערנסט בעשלאָסען. נאָר אַז ס׳זענען אַריבער ביי איהם עטליכע יאָהר פֿון קאַלטע צימערן, בלייכע טהיי און פֿערשימעלטע ספרים, איז פֿרידמאַן ענדליך מיעד געוואָרען. ער האָט ביסלעכווייז אויפֿגעהערט האַסטיג לויפֿען, הויך ריידען; די אויגען האָבען ביי איהם געקוקט טעמפּ און גלייכגילטיג, און דאַמאָלסט איז ער געוואָרען „פֿרידמאַן דער לעהרער״.

— וואָס איז עס מיט דיר געוואָרען, פֿרידמאַן — פֿרעגען איהם אָפֿט איראָניש זיינע בעקאַנטע: וואָס האָסט דו זיך מיט אַמאָל אַזוי אָבגעזעצט?

— באַנקראָט, ברודער — האָט זיך פֿרידמאַן דאָס רוב אָפֿען־הערציג מודה געווען: ס׳ווילט זיך גאָרנישט!..

פֿון דער צייט אָן האָט פֿרידמאַן געלעבט איינזאַם — ווייט פֿון טומעל און ווייט פֿון בעקאַנטע, און זיין גאַנצען היות האָט ער געצויגען נור פֿון ערינערונגען פֿון זיינע פֿריהערדיגע יאָהרען, וועלכע האָבען איהם טאַקי צייטענווייז שטאַרק אונטערגעהאַל־טען. אַז ער קערט זיך אום אין אָוונד אַהיים אין זיין צימער ציהט ער זיך באַלד אויס אויפֿ׳ן בעטיל מיט אַ פּאַפּיראָס אין מויל, און ליגענדיג לויפֿט איהם שטענדיג דורך איין און דער זעלבער געדאַנק: „געוואָלט אַמאָל אַ סך, און איצט?..״ ביי די מחשבות ווערט פֿרידמאַן אַלע מאָל זעהר אומעטיג; איהם האַפּט אַרום אַ וועלטענע בענקעניש נאָך אַ וועלכען ס׳איז שטאַרקען פֿערלאַנג, און זיין איצטיגעס לעבען זעהט איהם אויס בעת־מעשה אַזוי קליין, אַזוי אָרעם און טרוקען, אַז ער פֿיהלט דאַן עפּיס אַ מין רחמנות, אַנ׳עלענד צו זיך אַליין. ער בלייבט נאָך דאָס רוב לאַנג ליגען מיט פֿערמאַכטע אויגען און זיין גאַנצע פֿערגאַנגענהייט טראָגט זיך דורך פֿאַר איהם, ווי אַ רויך פֿון וועלכען ס׳ווערט נור ביטער אין די אויגען און מ׳קאָן עס ניט אָנטאַפּען... פֿרידמאַן דרעהט זיך איבער עטליכע מאָל אויף ביידע זייטען, און אַז ער קריכט ענדליך פֿון אַראָב פֿינ׳ם בעטיל, קלאַפּט איהם פֿון דאָס־ניי אין קאָפּ: „באַנקראָט, בחור, באַנקראָט!...״

ס׳זענען אַזוי אַריבער טעג, וואָכען און מאָנאַטען. פֿרידמאַן איז רעגעלמעסיג געגאַנגען אויף זיינע שטונדען, האָט אויטאָמאַטיש געטהון זיין טעגליכע אַרבייט, און אין די אומעטיגע בין־השמשות׳ן האָט ער דערמאָהנט אַמאָליגע יאָהרען... נאָר ביסלעכווייז האָט ערגיץ אין אַ פֿערבאָרגען ווינקעל פֿון זיין האַרצען אָנגעהויבען

שפּראָצען און געבאָרען ווערען אַ קליינע האָפנונג, פון וועלכער ער האָט אַליין קיין סך ניט געוואָלט טראַכטען. „איך קאָן דאָך נאָך חתונה האָבען" — פלעגט איהם אָפט, ווי אַ העלער שטראַהל, אַריינדרינגען אַ געדאַנק טיעף אין דער נשמה אַריין. אין דער רגע ווערט פרידמאַן פלוצלונג מוטהיגער, אַלע אברים ווערען ביי איהם אָנגעשטרענגטער, און בייסענדיג די נעגעל פון די פינגער, לאָזט ער זיך דאַמאָלסט געהן האַסטיג איבער'ן צימער.

דייטליך האָט זיך נאָך פרידמאַן אַליין קיינמאָל ניט פאָרגעשטעלט, ווי אַזוי דאָס קאָן געשעהן, ווי דאָס וועט אויסזעהן, און אין אַלגעמיין איז איהם אינגאַנצען אומבעקאַנט געוועזען די אומשטענדען, ביי וועלכע אַזוינס קאָן פאָרקומען. אויך האָט פרידמאַן ניט געטראַכט פון פערשיעדענע בעקוועמליכקייטען און פון געמיינזאַמען גליק מיט אַ פרוי, ווייל קיין פרויען האָט פרידמאַן אין לעבען כמעט ניט געקאַנט און איז אין נאָהענטע בעציהונגען מיט זיי קיינמאָל ניט געוועזען. פרידמאַן געדיינקט נור, ווי דורך אַ חלום, אַז מיט אַ סך יאָהרען צוריק, ווען ער איז נאָך גאָר אַ יונג בחור'ל געוועזען האָט ער עפּיס איין צייט ניט געקאָנט איינשלאָפען: שרה'ל, זיינע אַ קוזינע, אַ דיק מיידעל מיט אַ לאַנגען שוואַרצען צאָפּ איז איהם דורכאויס געשטאַנען פאַר די אויגען, און דאָס האַרץ זיינס האָט זיך ביי איהם געהויבען און געקלעמט...

פון דאַמאָלסט אָן איז שוין אָבער אַוועק פיעל יאָהרען, און אַלץ איז שוין דאָרט פערוואַקסען געוואָרען, ניט איבערלאָזענדיג דעם קלענסטען סימן. און איצט איז פרידמאַנען נור טייער געוועזען די מחשבה, אַז עפּיס קאָן נאָך מיט איהם טרעפען אין לעבען און עפּיס האָט ער נאָך צו וואַרטען אין דער צוקונפט, אַז איין פערלאַנג, האָטש ניט קיין שטאַרקער, איז נאָך ביי איהם פערבליבען און אַז חוץ זיינע טעגליכע שטונדען האָט ער נאָך צו טראַכטען פון וואָס ס'איז אַנ'אַנדער זאַך. גערעדט האָט פרידמאַן וועגען דעם קיינמאָל ניט, און אַז עמיצער פון זיינע אַמאָליגע בעקאַנטע זאָגט איהם אַמאָל לאַכענדיג: „דו ווייסט, פרידמאַן — דיר האָט איצט געפּאַסט נעהמען אַ דיק מיידעל פון אַ רייכען ישוב'ניק, קויפען אַ פּאָר גרויסע בעטען און וויגען אַ שרייענדיג קינד" — ווערט ער באַלד רויטליך אין פנים, ווי עמיץ וואָלט איהם אַריינגעקוקט טיעף אין האַרצען, און ער פעררויכערט שווייגענדיג אַ פּאַפּיראָס...

די לעצטע צייט האָט זיך פרידמאַן ערגיץ־וואו בעקאַנט מיט

אַ מיידעל. געהייסען האָט זי מאַניע און זי איז געוועזען אַנ׳אַקושאָרען שוין ניט קיין יונגע. באַלד נאָך דער ערשטער בעקאַנטשאַפט האָבען זיי איינער אינ׳ם אַנדער׳ן געפונען עפּיס אַזוינס, וואָס האָט זיי ביידען געצוואונגען, זיך אַ צווייטען מאָל צוטרעפען, און ביסלעכווייז האָבען זיי זיך אָנגעהויבען בעגעגענען אָפטער.

— קומט אַרויף אַמאָל — האָט זי איינמאָל ביים שיידען זיך איהם געבעטען: לאַנגע אָוועגדען איצט — נישטאָ זיך וואו אַהינצוטהון.

פרידמאַן האָט זיך פיעל ניט געלאָזט בעטען און איז געוואָרען אַנ׳אָפטער גאַסט ביי מאַניען. אַז ער פלעגט אין אָווענד קומען פון זיינע שטונדען האָט ער שוין לאַנג דאָרט ביי זיך ניט געקאָנט איינזיצען, און ער פלעגט טאַקי אומגעזאַמט אַוועקשפּאַצירען צו זיין בעקאַנטער. — „גאַנץ גוט ביי איך — האָט ער יעדעס מאָל איבערגע׳חזר׳ט: לאַנגע אָוועגדען איצט“... און ביי מאַניען איז טאַקי זעהר בעקוועם געוועזען. דאָס צימער איהר׳ס איז געוועזען אַ ליבליכעס, אַריינעס; דאָס בעטעל — שעהן אויפגעפוצט, אויפ׳ן טישעל אַ קלאָרער טישטוך, אויף די וואַנד פערשיעדענע פאָטאָגראַפישע בילדער, און איבער׳ן גאַנצען צימער האָט געשוועבט עפּיס אַ בעזונדער ווייכקייט, וועלכע האָט פרידמאַנען געגלעט און פערשלעפערט... מאַניע האָט דאָס רוב געבראַכט טהיי, אַמאָל עפּיס צובייסען, און פרידמאַן האָט איהר דערביי דערצעהלט עטוואָס פון זיינע אַמאָליגע לעבעדיגע, קאָכעדיגע יאָהרען, ווי גוט ס׳איז געוועזען דאַן און ווי ניט „יום־טוב׳דיג“ ס׳איז היינט... און אַז ער דערצעהלט איהר אויס זיין גאַנצעס האַרץ, ענטפערט מאַניע כמעט אַלע מאָל מיט אַ זיפץ: „איך אויך אַזוי...“

— מ׳דאַרף זיך אָנהויבען קלייבען אַהיים — פלעגט פרידמאַן שעמענדיג שטאַמלען, ווען ער האָט זיך דאָרט ביי מאַניען אַמאָל שפּעט פערזעסען — שוין גאָר ניט פריה...

— אָט דאָ אויפ׳ן קאָרב — האָט איהם מאַניע דאַמאָלסט בערוהיגט — קאָנט איהר ביי מיר איבערשלאָפען: איהר וועט מיר גאָר ניט שטערען...

זיצענדיג ביי מאַניען שעה׳ן לאַנג פלעגט פרידמאַן זיך אָפט פערטראַכטען וועגען זיך, וועגען איהר און וועגען זיי ביידען צוזאַמען... איהם איז אָבער זעהר טייער געוועזען זיין לעצטע האָפנונג און ער פלעגט זיך סטאַרען פערטרייבען פון זיך אַזוינע מחשבות.

און פֿיעל מאָל האָט ער טאַקי פֿאַר זיך איבערגעטראַכט, אַז צו מאַניען געהט ער אייגענטליך אַריין סתּם אַזוי זיך, און התונה־האָבען איז גאָר אַנאַנדער זאַך — אפֿשר ווען ס'איז און וועה ווייסט נאָך מיט וועמען?..

* *

*

ס'איז געוועזען אַ געוועהנליכער קאַלטער ווינטער־אָווענד. די פֿאָריגע נאַכט האָט פֿרידמאַן שפּעט פֿערבראַכט ביי מאַניען און ער איז דאָרט ענדליך פֿערבליבען צו־נעכטיגען אויפ'ן קאָרב. אין דער פֿריה, ווען מאַניע האָט נאָך געשלאָפֿען, איז ער פֿון דאָרט אַוועק גלייך אויף זיינע שטונדען און ער האָט זיך אומגעקעהרט אַהיים ערשט פֿאַרנאַכט. פֿרידמאַן האָט, ווי זיין שטייגער איז, אויסגערויכערט עטליכע פּאַפּיראָסען, האָט עטוואָס פֿעריכט זיין קראַגען און האָט ווי געוועהנליך אַ טראַכט געטהון פֿון געהן צו מאַניען. נאָר אין דער רגע האָט דאָס האַרץ ביי איהם אָנגעהויבען שטאַרק קלאַפּען, גאָר דאָס ביסעל בלוט פֿון זיין אָרימען גוף איז איהם אין פּנים אַריין, און אַ צוטומעלטער האָט ער זיך אַראָבגעלאָזען אויפֿן בעטיל. נאָר לאַנג האָט פֿרידמאַן ביי זיך אין צימער ניט געקאָנט איינזיצען. ער האָט ווידער פֿערויכערט און איז אַוועק צו מאַניען. אַז פֿרידמאַן איז אַריין אין צימער איז מאַניע געזעסען ביים טישעל אונטערגעשפּאַרט דעם קאָפּ אויף בײדע הענד און האָט אָנגעשטרענגט געטראַכט. ער איז געבליבען שטעהן אין מיט'ן צימער אָהן בעוועגונג, טראַכטענדיג בעת־מעשה: „צי איז נאָך אַלץ אַזוי ווי נעכטען, אָדער ניין...“ בײדע האָבען געשוויגען.

— וואָס מאַכט איהר? — האָט ענדליך פֿרידמאַן אומגעלומפּערט אַרויסגערעדט — וואָס הערט זיך?..

— גאָרנישט — האָט מאַניע געשטאַמעלט: מ'דאַרף שרייבען די עלטערען, אַז מיר האָבען... חתונה־געהאַט...

— וואָס?..

מאַניע האָט ווידער אונטערגעשפּאַרט דעם קאָפּ, און טרעהרען האָבען זיך געקייקעלט איבער איהר פּנים...

דריטע אבטיילונג.

בילדער פון סיביר.

מיט'ן עטאַפּ.

אין אַ שוואַרצער, קאַלטער און פינסטערער נאַכט האָט מען אונז אין שוואַרצע, אין פינסטערע קאַרעטען אַרײַנגעזעצט און פון די קאַרעטען — מיט אַ טײַוועלשער געשווינדקייט — אין וואַגאָנעס אַרײַנגעלאָזען, אויך אין שוואַרצע, אויך אין פינסטערע... לאַנג איז נאָך דער צוג אויף אַן אָרט געשטאַנען און פון דרויסען, פון דער „פרײַ" האָבען זיך צו אונז אין די וואַגאָנעס אַרײַנגעריסען קלינגענדע שטימען, פרעהליכע געלעכטערס. נאָר דאָך האָט קיינער פון אונז איין מאָל אַפילו אין פענסטער ניט אַרײַנגעקוקט, איין מאָל צו די גראַטעס נאָהנט ניט צוגעגאַנגען. עפּיס זענען מיר אַלע שווײַגענדיג געבליבען זיצען, ווי אָהן לשון און שווער איז אַלעמען אויפ'ן האַרצען געוואָרען, ווי טויזענד שטיינער וואָלטען דאָרט מיט אַמאָל אויסגעוואַקסען...

און האָטש מיר אַלע זענען שוין פון לאַנג געוועהנט געווען מען זאָל אונז פיהרען, לעגען, זעצען, ניט ווען מיר אַליין פערלאַנגען, ווען אונז אַליין ווילט זיך עס, נאָר שטענדיג און דורכאויס ווען „זיי" ווילען, ווען זיי דאַרפען, ווען זיי געפעלט — דאָך האָבען מיר זיך אין דער ערשטער ווײַלע אַלע געפיהלט אַזוי קליין, אַזוי שוואַך, אַזוי אונבעהילפיג, דאָס בײַ אַלעמען זענען באַלד די אויגען פול טרעהרען געוואָרען — טרעהרען פון שוואַכקייט, טרעהרען פון יאוש... אַלע זענען מיר געבליבען זיצען אויף די ערטער אָהן בעוועגונג, ווי צו געשמידעטע, און יעדערער בעזונדער איז פערטומען געווען מיט אַזויגע פינסטערע, דריקענדע מחשבות, ווי מיר אַלע וואָלטען נור היינט צום ערשטען מאָל מיט דער שוידערהאַפטער ווירקליכקייט זיך בעגעגענט, ווי עפּיס גאָרניט אין דעם קאַלטען, גרויזאַמען רוסלאַנד וואָלטען מיר אויסגעוואַקסען, נור ערגיץ ווייט-ווייט אין דעם וואַרימען אַרקאַדיען אונטער טיעפע בלאָהע הימלען אַרום קלאָרע פליסענדע טײַכען...

און וואָס ווײַטער, וואָס לענגער מיר זענען שווײַגענדיג געזעסען, אַלץ גרעסער, אַלץ שטאַרקער איז אינווייניג דער וועהטאָג געוואָרען, און געווען איז דער וועהטאָג עפּיס אַ מאָדנער — אַ נאָ-

גענדער, אַ ברענענדיגער, — אַ וועהטאָג, צו וועלכען מען ווייסט אַז ס'איז קיין שום רפֿואה ניטאָ און עס בלייבט נור איבער: קלאַפּען מיט'ן קאָפּ אָן דער וואַנד, פֿאַלען מיט'ן פּנים צו דר'ערד און מיט'ן גאַנצען גוף וואַרפֿען זיך, שלײַדערן זיך, די אייגענע פֿינגער בײַסען, די אייגענע האָר פֿון קאָפּ רײַסען... און טיעף־טיעף בײַ זיך אין האַרצען האָט בעת מעשׂה יעדער געטראַכט און איז איבערצײַגט געוועזען, אַז אינרעכט, געוואַלט־טהאַטען, גראָבער כּח זענען אייביגע זאַכען — זיי געהערען דעם מענשען און וועלען דעריבער קיינמאָל ניט אויפֿהערען, אַז אמת טאַקע, מענשען זענען צײַטענווײַז שטאַרק ווי לייבען, שען ווי געטער, אָבער פֿערקעהרט — אויך שוואַך ווי ווערים, מאוס ווי דער טויט...

לאַנג זענען מיר אַזוי געזעסען ווי שטומע מיט צורייצטע געפֿיהלען, מיט צעוואונדעטע נשמות, מיט פֿערבלוטיגטע הערצער, און געבויערט, געעגבערט האָט אַלעמען נור איין שרעקליכער, איין מורא'דיגער געדאַנק: אַזוינע גרויסע, דערוואַקסענע מענשען — „אמת'ע" מענשען פֿון דער „אמת'ער" וועלט — פֿיהרט מען, זעצט מען, שטעלט מען, לעגט מען, ווי קליינע קינדער, ווי ווילדע אָדער משוגעים, און אַלע, די גאַנצע וועלט ווייסט דאָס, די גאַנצע וועלט זעהט דאָס, און די וועלט שווײַגט, די וועלט בויגט איהר גרויסען קאָפּ — די וועלט געהט אין טירמע, די וועלט געהט אויף דער תּליה!..

באַלד האָט זיך אַ ווילדער, אַ שנײַדענדער פֿײַף דערהערט און נאָך אַ שוידערהאַפֿטען קרעכץ האָט זיך דער צוג פֿון אָרט געריהרט. אַלע מיט אַמאָל, פּונקט ווי צונויפֿגערעדט זיך, האָבען זיך באַלד אַ טרייסעל, אַ ציטער געטהון און יעדערער פֿון אונז האָט בעת מעשׂה דערפֿיהלט, ווי עפּיס האָט זיך בײַ איהם דאָרט אינעווייניג מיט געוואַלט אָבגעריסען, אָבגעריסען — און אַראָבגעפֿאַלען...

דאָס גערויש פֿון די רעדער איז וואָס ווײַטער אַלץ שטאַרקער, אַלץ טומעלדיגער געוואָרען און וואָס הילכיגער, וואָס געשווינדער עס זענען די קלעפּ געוועזען, אַלץ נידריגער האָבען זיך אונזערע פֿערמאַטערטע קעפּ צום שלאָפֿען געבויגען, און באַלד האָט זיך אַ שרעקליך, אַ שרײַענדיג חראָפּען איבער'ן וואַגאָן געטראָגען...

אַ שענער, אַ לויטערער פֿראָסטיגער פֿריה־מאָרגען איז געוועזען, ווען מיר האָבען די ערשטע נאַכט איבערגעשלאָפֿען. די קאַלטע

זונען-שטראהלען האבען פריהליך אין וואגאן אריינגעשיינט און אויף אלעמעס פנים'ער איז געלעגען עפיס א מין הנאה, א צופריעדענקייט מיט זיך אליין, ווי בעת מען פיהלט דעם אייגענעם כח און מען גלויבט אין די אייגענע קרעפטען. נאך ליעגענדיג אויף די געלעגערס, האט יעדערער פאר זיך עפיס גארניט ווילענדיג מיט שטאלץ געטראכט: דאך ארויסגעריסען זיך פון די שטעכיגע, פון די שמוציגע הענד, פון דער גרויזאמער איינזאמקייט פינ'ם לעבעדיגען קבר... דאך רייד איך איצט, ווי אלע, מיט'ן מויל און ניט מיט די פינגער... דאך דערלייזט געווארען פון דער הארטער „קאיקע" און ליעג ניט מעהר גאנצע מעת-לעת'ן אין חלשות, „שפאציר" ניט מעהר איבער דער קאמער ביז דער מארך אין קאפ הויבט אן טריקענען...

אונזער נעכטיגע שווערע שטימונג איז אינאיינעם מיט דער פינסטערער נאכט ערגיץ-וואו פערשוואונדען און אלע האבען זיך איצט געפיהלט אזוי גרינג, אזוי פריי, אזוי מינטער, ווי מיר וואלטען טאקע אמת'ע פאסאזשירען געווען און מיר פאהרען דאס איצט אלע אינאיינעם ערגיץ אויף א לוסט-רייזע...

און ס'האט זיך טאקע גארניט געקאנט גלויבען, אז מיר זענען ניט קיין פרייע מענשען, אז מיר זענען אויף זיך אליין קיין בעלי-בתים ניט: א וואגאן, דאכט זיך, ווי אלע וואגאנעס — מיט בייניק, מיט פאליצעס, מיט מאנסבילען, מיט ווייבער, מיט קינדער, מיט — סאלדאטען... נאר וואס טהוען זיי אונז די סאלדאטען?.. זיי פאהרען אויך אינאיינעם... און די אייזערנע גראטעס אין די פענסטער זענען דאך ניט פאר אונז אליין — זיי זענען דאך פאר די סאלדאטען אויך... אפילו פאר'ן אפיציר... אויפשטעהענדיג פריש, פריהליך האט יעדערער מיט חשק באלד גענומען פונאנדערנעהמען זיין באגאזש און האט וואס עס איז פון זיינע בעסטע, פון זיינע נייעסטע בגדים אנגעטהון, טראכטענדיג דערביי: ניטא, ניטא אויף ווען אפצולעגען — מען דארף לעבען, מען דארף לעבען!.. ראזע, וואס איז אפגעזעסען גאנצע דריי יאהר אין פערשידענע טורמעס און פאר די גאנצע צייט קיינמאל אזוי פיעל מענשען ניט אנגעזעהן, האט זיך באלד אין דער-פריה שען פערקעמט, האט אנגעטהון אויף זיך א ווייסע דינע בלוזע, און שעמענדיג-צופריעדען, ווי א קליין קינד, האט זי אלץ געדריקט און געקושט איהר חבר'טע סארע'ן און האט דערביי געלאכט מיט טרעהרען אין די אויגען...

באַלד האָבען מיר פֿון זיך אויסגעקליבען איינעם פֿאַר אַ „סטאַראָסטע“ און אַ צווייטען — פֿאַר אַ „פּאָוואַר“, און אויפֿהויבענדיג זיי ביידען עטליכע מאָל אין דער הויך, האָבען אַלע מיט אַמאָל לאַבענדיג אויסגעשריען: עס לעבע דער סטאַראָסטע, עס לעבע דער פּאָוואַר!..

אין אַ ווײַלע אַרום זענען מיר ביז אַ הויפּט־סטאַנציע דערפֿאָהרען און באַלד האָט מען אונז דאָרט אַ גרויסען, אַנ׳עמערדיגען טשײַניק „קיפּאַטאָק“ אין וואַגאָן אַרײַנגעטראָגען. אַלע האָבען זיך גיך אויפֿגעקליבען אין איין ווינקעל נעבען דער „קאָמינע“ און פֿאַמעליך, לאַנגזאַם, מיט גרויס רחבֿת האָט מען אינאיינעם גענעסען, געטרונקען, געלאַכט און געשטיפּט. און ס׳איז עפּיס אַזוי פֿרעהליך, אַזוי היימליך אין וואַגאָן געוואָרען, אַזוי פֿיעל האָט מען גערעדט, געשריען, דערצעהלט, געלאַכט, אַז אַלע האָבען זיך גאָר אינגאַנצען פֿערגעסען, וואו מען איז אין דער וועלט, וואו מיר געפֿינען זיך איצט און וואוהין און נאָך, וואָס מען פֿיהרט אונז...

נאָך דעם טהיי־טרינקען האָט מען זיך געלאָזט שפּאַצירען איבער׳ן וואַגאָן זאַלבענאַנד, זאַלבעדריט פֿעסט אַרומגענומען מיט די הענד. מען האָט גערעדט, דערצעהלט, זיך מתוכח געווען און אין די ווערטער: חבֿר, חבֿרים, חבֿר׳טעס — האָט בעת מעשׂה געקלונגען אַזאַ ערנסטקייט, אַזאַ איבערגעבענקייט, דאָס זיי האָבען אַלעמען געשטאַרקט, געמונטערט, צום לעבען גערופֿען, און אַלע האָבען זיך טאַקע אין דער ווײַלע געפֿיהלט פֿאַר אמת׳ע גבורים, פֿאַר העלדען, וואָס זענען שטאַרק מיט זייער מוטה, שטאַרק מיט זייער אַחדות...

אָט אַזוי איז כמעט דער גאַנצער קורצער ווינטער־טאָג אַריבער אין פֿרעהליכקייט און צופֿריעדענקייט און קיינער האָט גאָרניט בעמערקט, ווי גיך עס איז אין וואַגאָן, פֿריהער טונקעל, דערנאָך אינגאַנצען פֿינסטער געוואָרען. אַלע האָבען זיך ווידער אויפֿגעקליבען אין איין אָרט, ווי קליינע חדר־קינדער, וואָס האָבען מורא פֿאַר די פֿינסטערקייט, און יעדערער האָט וואָס עס איז דערצעהלט פֿון זײַן אַרעסט, פֿון זײַן „טורמע־רעזשים“, פֿון פֿערשידענע צוזאַמענשטויסונגען, ווי ס׳האָט זיך איהם דאָרט געלעבט אין די „פֿיעראיילען“ און וויפֿיעל מאָל איז יעדערן אויסגעקומען דאָרט הונגערן, קעמפֿענדיג פֿאַר בעסערע בעדינגונגען, פֿאַר מענשליכע בעהאַנדלונגען...

— גאַנצע דרײַ הונגער־שטרײַקען צו צעהן טעג נאָכאַנאַנד האָב איך אין טורמע אויסגעהאַלטען... מיט וואַסער נור האָב איך זיך אַליין געקוויקט און עפּיס אַ פּאָר מאָל, מעהר ניט — אַ קליין שטיקעל צוקער צוקײַט... יענע טעג וועל איך מסתמא האָבען צו געדענקען צײַט מײַן לעבען, אָבער דעמאָלט האָב איך פֿאָרט אויס־געפֿיהרט: באַלד נאָך דעם דריטען מאָל הונגערן האָט מען מיך אויף אַ „דאָפּראָס" אַרויסגערופֿען... אַזוי דערצעהלט איינס אַ יונג מײַדעל מיט קורצע אונטערגעשאָרענע האָהר, און זי ווערט באַלד אַליין פֿערשעמט פֿאַר איהר אייגענער גבורה...

— האָב איך שוין, ווײַזט אויס, מעהר אויפֿגעטהון אין טורמע, זאָגט מיט שטאָלץ אַ שוואַרצער אַ געזונדער גרוזין: צו מיר אין קאַמער האָט מען מיט אַמאָל אין אַ גוטען פֿריה־מאָרגען אַ שענעם, אַנ׳אויסגעפּוצטען שפּיאָן אַרײַנגעלאָזען. מײַן גאַסט האָט זיך צוגעזעצט און האָט באַלד אָנגעהויבען מיך טרייסטען, אַז אויב איך וועל ווערען אַ „מענש", וועט מען מיר, ערשטענס, ניט הענגען, צווייטענס קאָן מיר נאָך אַמאָל זײַן גוט אויך, אָבער טאַקע גאָר, גאָר גוט — וואָס גוט הייסט... בעת מעשה — רעדט ווײַטער דער גרוזין, אויפֿקוועטשענדיג די קולאַקעס פֿון זײַנע שוואַרצע האָריגע הענד: איז דער כעס מײַנער געווען אַזוי מורא׳דיג גרויס, אַז איך האָב גאָרניט געוואוסט, וואָס איך זאָל אָנהויבען מיט איהם טהון, נאָר באַלד האָב איך זיך געהאַפּט און האָב תיכף מיט ביידע הענד מײַן אורח פֿאַר׳ן קאָפּ גענומען און מיט גרויס אימפּעט איהם אין סאַמע פּנים אַרײַנגעשפּיגען...

— ווען איך וואָלט אויך, ווי אַלע, אין טורמע געזעסען — האַפּט זיך אַרויס אַ יונג, אַ פֿרעהליך בחור׳ל מיט לעבעדיגע לויפֿענ־דיגע אויגען: וואָלט מיט מיר אויך מסתמא אַזוינע שענע מעשיות טרעפֿען. אָבער איך בין, אַ דאַנק גאָט, אין טורמע כמעט, קאָן מען זאָגען, ווי ניט געזעסען...

— וואָס הייסט אין טורמע ניט געזעסען? פֿרעגען אַלע מיט איין מאָל, שטאַרק פֿערוואונדערט.

— אָט ס׳איז פּראָסט ניט אויסגעקומען, ווען... די גאַנצע צײַט — מעהר ווי אַ יאָהר — האָב איך כמעט, כמעט דורכאויס אין קאַר־צער פֿערבראַכט... אין טורמע, זאָג איך אײַך — גאָר, גאָר אַ קטנות...

אין וואַגאָן איז אויף אַ ווײַלע שטיל געוואָרען און אַלע האָ־

בען עפּיס אַזוי ווי געוואַרט, עמיצער זאָל נאָך וואָס ס'איז דער־צעהלען.

וויערא ניקאָלאַיעווּנאַ, אַ שען יונג מיידעל מיט אַ בלאָנ־דען, געדיכטען קאָפּ האָהר, מיט אַ פּול, בלאַס פּנים, האָט זיך אין דער ווייַלע אַ ביסעל פון איהר אָרט אויפגעהויבען, טיעף־טיעף אַ זיפּץ געטהון און זאָגט מיט אַ שטעלעדיגער איראָניע, מיט עפּיס אַ ווילדען שמייכעל אויף די ליפּען: אָ, חברים, מייַנע טייַערע חברים,, — איהר ווייסט נאָך קיינער ניט, וואָס הייסט גוואַלט, וואָס הייסט אַזוינס אַ רוסישער זשאַנדאַרם... דאָס ווייס איך נאָר אַליין — איך און מעהר קיינער ניט!.. וויערא איז אַ ווייַלע אַנטשוויגען געוואָרען, האָט זיך נערוועז געהאַפּט איינינע מאָל מיט ביידע הענד פאַר די שלייפען און האָט באַלד מיט אַ שטילען, אומעטיגען קול ווייַטער דערצעהלט:

אַ נאַסע, אַ פינסטערע, אַ טרויעריגע הערבסט־נאַכט איז דעמאָלט געווען. געצויגען האָט זיך יענער פערשאָלטענער אָווענד ביי מיר ווי אַ גאַנצע אייביגקייט און געפיהלט האָב איך, ווי „ער“, דער אונענדליך־לאַנגער אָווענד שניידט זיך מיר איין טיעף אין מייַנע ביינער און ער זויגט מיך, עסט מיך לאַנגזאַם, פּאַמעליך, ווי די פריהלינגס־זון עסט און זויגט דעם קלאָרען, ווייַסען שניי. שעה'ן־לאַנג בין איך מיט אַ זעלטענעם אימפּעט איבער מיין „קאַ־מער“ אַרומגעפלויגען, ווי איך וואָלט אין די ווינקלעך עפּיס אַ רעטונג פאַר זיך געזוכט... איך לויף אַרום און פיהל דערביי, אַז דער מאַרך האָט זיך ביי מיר אָנגעצונדען מיט אַ גאַנצען גיהנום־פייַער — אַזאַ היץ, אַזאַ זיד האָט מיר מיט אַמאָל אין רעכטען קאָפּ אַ זעץ געטהון. איך פּרוּב זיך זעצען, נאָר דאָס פּנים ביי מיר פלאַמט, אין האַרצען איז ענג, אַזש דערשטיקט צו ווערען... איך לאָז זיך אַראָב אויף דער פּאָדלאָגע און מיר ווערט באַלד שרעקליך פאַר זיך אַליין, פאַר יעדען אבר מייַנעם באַזונדער... איך לאָז זיך ווידער לויפען מיט האַסט און פיהל בעת־מעשׂה, אַז ביי מיר ריהרט זיך דער מוח — איך ווער משוגע!.. דער געדאַנק הויבט מיך אָן שרעקען, שוידערן: אין טורמע משוגע — ווי מורא'דיג, ווי שוידערהאַפט!... „שלאָפען מוז איך איצט“ — איז מיר אַ געדאַנק דורכגעפלויגען. איך האָב די אויגען מייַנע מיט די הענד פערקוועטשט און מיט'ן פּנים אַראָב בין איך אין קאָיקע אַרייַנגעפאַלען. אַנטשלאָפען געוואָרען בין איך באַלד, נאָר עפּיס

אַ מאָדנער שלאָף איז עס געווען: אַליין האָב איך מיינע אייגענע אָפּטע געשרייען געהערט, מיין אייגען תראָפּען געפיהלט... איך בין געשלאָפען, און פּלוצלונג — איך הער, איך פיהל: עפּיס אַ האַנד, אַ שווערע, אַ פּוידיגע האַנד פּאָהרט אַרום איבער מיין קערפּער, גלעט מיין געזיכט, צושפּילעוועט מיין ברוסט... מיט כח האָב איך מיינע צונויפגעקלעפּטע אויגען געעפענט און איך דערזעה, באַלד האַרט נעבען זיך אויפ'ן בעטיל, — אָ, ווי שרעקליך — אַ זשאַנדאַרם! איך האָב באַלד אַ ווילדען געשריי אַרויסגעלאָזט און תכף האָב איך אַ גרויסען, אַ פעטען קילאַק אין מיין מויל דערפיהלט... געוואָרפען, געשליידערט האָב איך זיך און ער — ער גלעט אַלץ מיין קערפּער און שטופּט זיין רויטע צורה צו מיינער — אַ קוש האָט ער געבעטען!... שפּרינגען פון בעטיל האָב איך געוואָלט — האָט ער מיך מיט זיין גאַנצען שווערען קערפּער געדריקט... מיט די לעצטע קרעפטען האָב איך זיך געראַנגעלט און האָב זיך דאָך פון זיינע אייזערנע הענד בעפרייט. אין דער הויך צום לעמפּיל בין איך באַלד געשפּרונגען — דעם קעראָסין האָב איך געוואָלט זיפּען, דאָס פייער האָב איך געוואָלט שלינגען!.. נאָר באַלד טאַקע אין דער ווייל האָט זיך דער רוסישער זשאַנדאַרם צו דער טהיר צוגערוקט, ער האָט זיין לאַנגע הינטישע צונג אַרויסגעשטעקט, האָט הויך, הוצפּה'דיג אַ פייף געטהון און איז רוהיג, געלאַסען פון קאַמער אַרויס...

אין וואַגאָן איז שוין שטאַרק פינסטער געווען און אַלץ אייגער, אַלץ נעהענטער האָבען מיר זיך איינע צום צווייטען געשטופּט, און אַלץ אָנגענעהמער איז געוואָרען דאָס זיצען אינאיינעם. אַ היבשע ווייל זענען מיר נאָך אַזוי געזעסען און ברידערליך געשמועסט, ביז איינגע פון די חברים זענען שטאַרק איינגעשלאָפען.

נאָך די ערנסטע געשפּרעכען פון דעם גאַנצען טאָג און נאָך דער געהויבענער שטימונג האָבען זיך אַלע געפיהלט ווי פערשכור'ט, און שוין כמעט שלאָפעדיגע זענען מיר אויף אונזערע ערטער אַוועק.

אויפגעכאַפּט האָב איך זיך גאַנץ פריה, ווען אין וואַגאָן האָט אַ קליין, שוואַך פייעריל געצאַנקט, ווען די סאָלדאַטען האָבען נאָך שטעהענדיג געשלאָפען און שלאָפענדיג — געהאַלטען זיך שטייף ביי זייערע רעוואָלווערען, ווען אַלע איבעריגע חברים האָבען נאָך שוי-

דערהאפטע חלומות געזעהן און האבען דעריבער שרעקליך געברומט, געשריען און בעוועגט מיט אלע אברים זייערע.

מאניע האט זיך איבערגעדרעהט אויף איהר געלעגער מיט'ן פנים ארויף און פערווארפענדיג דעם קאפ אן א זייט, האט זי מיט א פערשטיקטען קול, דורך פערדריקטע ציהן מיט אמאל אויסגעשריען: „תלינים, בלוט-זויגער! נקמה, חברים, נקמה!...“

בארים האט זיך פלוצלונג אנידערגעזעצט א שלאפעדיגער אויף דער אויבערשטער באנק וואס נעבען סאמע דער סטעליע, און ניט אריהר טהוענדיג אפילו מיט איין גליעד, האט ער זיך צעוויינט און צולאכט מיט אזא מורא'דיגען קול, אז מיר האט דער גאנצער קערפער אנגעהויבען שטעכען ווי מיט נאדלען, און פון מורא האב איך געמוזט דאס פנים אריבערדעקען...

דער הימעל האט ביסלעכווייז אנגעהויבען ווערען אלץ גראהער, אלץ קלערער; די סאלדאטען זענען שוין געשטאנען פעסט און מונטער אויף זייערע ערטער; דער אפיציר איז אויך באלד אריינגעקומען אונז געוואהר ווערען, און די חברים האבען אויך איינציגווייז אנגעהויבען אויפהאפען זיך. אבער אויפשטעהן האט זיך עפים קיינער ניט געאיילט און לאנג זענען נאך אלע געבליבען ליעגען אויף די ערטער, ווי טראכטענדיג בעת מעשה: ניטא זיך וואס איבעריגס צו איילען... דער „קיפיאטאק“ וועט חלילה ניט קאליע ווערען שטעהענדיג... מען איז געלעגען מיט די פנימ'ער ארויף און אלע האבען זיך אזוי ווי צוגעהערט צו דעם רויש פון די רעדער, וואס האבען געקלאפט עפים אזוי מאדנע, ווי זיי וואלטען דייטליך גערעדט און דערצעהלט אונז פון אלץ, וואס זיי וויסען וועגען אונזערע אמאליגע אלטע חברים, — אז געפאהרען זענען מיט דעם וועג אהין אזוי פיעל, אזוי פיעל און צוריקגעקעהרט האבען זיך אזוי וועניג, אזוי וועניג... אז אהין זענען געפאהרען יונגע, שטארקע, בליהענדע, און צוריק — אלטע, שוואכע, צובראכענע... אז דארטען ווייט, אין דער קאלטער טייגא, אין געדיכטע וועלדער, נעבען אייביג-פערפרארענע ימים וועלען מיר פיעל-פיעל בעקאנטע, טייערע לאנג-פערגעסענע קברים געפינען...

— עסען שטעהט אויף! האט דער „פאוואר“ אונזערער כלומר'שט צושריען זיך: שפעטער, זאלט איהר וויסען זיין, וועל איך אייך קיינעם אפילו א ביסען ניט געבען — אט וועט איהר שוין זעהן...

— מען דארף גאר אויסקלייבען א נייעם „פאוואר“, זאגט איינער לאכענדיג: דער אלטער איז פאר איין טאג צייט אנ־אמת'ער „בוראקראט“ געווארען — אראב!...

א היבשע ווייל איז מען נאך אזוי אפאטיש, פויל אויף די ערטער געלעגען, נאר ענדליך האט דער עולם פארט אנגעהויבען ביסלעכווייז אויפהויבען זיך, און ס'האט אויסגעזעהען, ווי אלע האבען מיט אמאל פערשטאנען, אז פריהער, שפעטער — אויפשטעהן מוז מען דאך...

מיר האבען זיך באלד נעבען גרויסען טשייניק געזעצט, ווי נעכטען, נאר עפים האט קיינער היינט כמעט גארנישט געגעסען און ניט געטרונקען, און געשוויגען האבען אלע אזוי ערנסט, ווי מיר וואלטען זיך אלע איבער־נאכט צוקריגט אדער טאקע צו־שלאגען... אט אזוי איז מען געזעסען און עקשנ'דיג געשוויגען, און געטראכט האבען אלע דורכאויס וועגען דעם שווייגען... איינער א חבר האט זיך בעת מעשה אנגעשפארט אויף איין האנד און פאמעליך, שטילערהייד האט ער פאר זיך עפים א ניגון צוגעברומט. צו איהם איז באלד נאך איינער צוגעשטאנען, דערנאך — א צווייטער, א דריטער, ביז אלע אינאיינעם האבען מיט איין מאל מיט גרויס בעגייסטערונג א „דונער“ געטהון די „מארסעליעזע“. און געזונגען האבען אלע מיט א זעלטענעם חשק און התפעלות, ווי מיר וואלטען נור היינט צום ערשטען מאל אט דאס ליעד גע־הערט, ווי מיט יעדען איינציגען ווארט פון אט דעם בעצויבערנדען ניגון וואלטען מיר אונזער גרויסען שונא בייגעקומען, אונזער אל־געמיינעם בעדריקער בעזיעגט.

לאנג האט זיך די מארסעליעזע איבער'ן וואגאן געטראגען און אין אלעמען גלויבען און האפנונג געגאסען, אלעמען צום לעבען געוועקט, און באלד טאקע האט זיך ביי אלעמען אין די אויגען עפים א מאדנעם פייערל בעוויזען — א פייערל, וואס האט אלעמעס פנימ'ער בעלויכטען און וואס קאן ביים קלענסטען ווינדטעל אין א גרויסע פלאם אריבער... באגדאנאוו, א הויכער, א שמאלער בעוואקסענער מאסביל אין א סטודענטישער קורטקע, האט זיך בעת'ן זינגען געשווינד פינ'ם ארט א הויב געטהון, און האפענדיג אין דער רעכטער האנד א גלאז, האט ער די גאנצע צייט פון זינגען געדרעהט מיט דער האנד אין דער לופט און האט דערביי אזוי שטארק געשריען,

אַז ער האָט זיך צום סוף אָהן כּחות אויף די באַנק אַראָבגעלאָזט. ווען מיר האָבען איהם אויף אַנ׳אָרט אַוועקגעלעגט, וואַסער געגעבען, האָט ער ערשט דעמאָלט ווילד צעוויינט זיך און גרויסע טראָפּענס טרעהרען האָבען זיך איבער זיינע בעוואַקסענע באַקען געקייקעלט...

באַגדאַנאָוו׳ס טרעהרען האָבען אויף אַלעמען ווי עפּיס אַ מרה־שחורה אַרויפגעוואָרפען און ס׳איז איבער אַ ניים שטיל און אומעטיג געוואָרען, ווי מיר וואָלטען אַלע אינאיינעם עפּיס אַ גרויסע נאַרישקייט אָבגעטהון אָדער אַ מאוס פערברעכען בעגאַנגען... בּיסלעכווייז האָט מען זיך אָבגערוקט איינער פון אַנדערען און מיר האָבען זיך צעוואָרפען אין פערשידענע ווינקעלעך.

מאַקס, איינער פון אונזערע עלטערע חברים, וועלכער איז שוין איבערגעזעסען אין אַלע טורמעס און וועלכער פלעגט שטענדיג אויף אַלעמען שרייען: אין טורמע זאָלט איהר ליידיג ניט זיצען, אויב איהר ווילט נאָר ניט משוגע ווערען! יעדערער דאַרף זיך עפּיס אויסזוכען אַנ׳אַרבייט, האָטש אונטער דר׳ערד; האָטש וואָס פאַר אַ מלאכה, נאָר עפּיס טהון, נאָר ניט ליידיג זיצען — דער איינענער מאַקס האָט זיך איצט מיט גרויס כּונה גענומען צום צייכענען אַ „דאַמקע“... וולאַדימיר באַגראָוו, אַ בלאָנדער, אַ דינער בחור ווי אַ ברעטיל, וועלכער האָט פון אַלע מאָל, נאָך פון פאַר דער טורמע שטאַרק געהאַלטען פון גימנאַסטיק, האָט זיך איצט אַנידערגעשטעלט אויפ׳ן מיטען וואַגאָן, האָט פערקאַטשעט די אַרבעל ביז דער סאַמע פּלייצע, און מיט גרויס ערנסט האָט ער אָנגעהויבען וואַרפען, ציהען די הענד אין דער הויך אַרויף, אַראָב און אויף אַלע זייטען... לאַזאַר האָט זיך גאַנץ נאָהענט צוגעזעצט געבען מאַניען און האָט שטילערהייד גערעדט און גע׳טענה׳ט, אַז זי מוז מיט איהם דאָ אין טורמע חתונה האָבען, זי מוז מיט איהם וואוינען אין איין אָרט, אין איין דאָרף, אַז אַנדערש קאָן עס ניט זיין און אַנדערש טאָר עס גאָרניט זיין — ער וועט און ער קאָן אָהן איהר בשום אופן ניט לעבען...

בערטע מיט סאַרען האָבען פריהער גאַנץ לאַנג גערעדט צווישען זיך פון דער־היים, פון אַלגעמיינע בעקאַנטע, האָבען געקוקט פערשידענע פאָטאָגראַפישע בילדער און געענדיגט האָבען זיי זייער לאַנגעס געשפּרעך מיט עפּיס אַ מאָדנעם, אַ דריקענדען שווייגען, ווי מיט אַנ׳ערנסטען ברוגז... איניגע חברים האָבען

זיך פֿערקליבען אין דער הויף אויף די אויבערשטע בײנק; אַנדערע האָבען דאָרט געראָכערט, אַנדערע — געדרעמילט און ווער עס האָט סתם אַזוי זיך אין דער וועלט אַרײַן טעמפּ געקוקט אויף דער סטעליע... אַנדריי טאַראַקאַנאָוו, אונזער „סטאַראָסטע“ מיט אַב־ראַמ׳ן דעם „פּאָוואַר“ האָבען זיך אינאײנעם עפּיס אויפֿגערעדט וועגען דעם הײַנטיגען מיטאָג, און שולמאַן, אַ ברייט, אַ קליין־געוויקסיג בחור׳ל, וואָס האָט כמעט, קאָן מען זאָגען, אין די טור־מעס מעהר פֿערבראַכט, ווי אויף דער פֿרייהייט און וואָס פֿלעגט שטענדיג טענה׳ן און זאָגען: די רעוואָלוציע שטעלט זיך ניט אָב אַפילו אויף איין רגע, די רעוואָלוציע איז אומעטום, די רעוואָלוציע געהט — האָט זיך פּאַמעליך, פֿאָרזיכטיג צוגערוקט צו די סאָל־דאַטען און האָט בײַ זיי אַ שוועבעלע געבעטען. דערנאָך האָט ער זיי אַלעמען מיט פּאַפּיראָסען מכבד געווען און האָט בײַ יעדערן תמ׳עוואַטע אויסגעפֿרעגט, וויפֿיעל יאָהר איז יעדערן פֿון זיי, ווי לאַנג דינען זיי און צי האָבען זיי עפּיס ערד אין דער־היים... אַ ביסעל שפּעטער זאָגט ער מיט אַ פֿרום פּנים: קיין גוטס איז טאַקע גאָר אויף דער וועלט ניטאָ!... ס׳איז אײַער לעבען אויך ניטאָ וואָס מקנא צו זיין — ניט קיין טאָג, ניט קיין נאַכט... אין רוסלאַנד איז טאַקע קיינעם ניט גוט...

און די אַגיטאַציע הויבט זיך אָן...

טהײ אין װאַלד.

אין דרויסען איז נאָך גוט קאַלט געװעזען און ערטערװײַז איז נאָך דער שנײ אינגאַנצען געלעגען, אָבער דאָך האָט שוין די זון עטװאָס װאַרימער, װײַכער אַ שײַן געטהון, און אַזוי װי די געדולד איז שוין בײַ אונז געװעזען אינגאַנצען אויסגעגאַנגען, איז בײַ אונז אײַנשטימיג געבליבען — מאָרגען זאָלען מיר „מאַכען" זומער... נאָך לאַנג, װען דער װינטער האָט נאָך געהאַלטען אין רעכטען מיטען, װען די אָװענדען זענען נאָך געװעזען אַזוי לאַנג, אַז זײ פֿלעגען, װי אײנער פֿון אונזערע חברים האָט געזאָגט, אַרײַנקריכען טיעף אין די בײנער, פֿלעגט זיך גאַניץ אָפֿט יעדערער פֿון אונז פֿערטראַכטען װעגען דעם, אַז דאָ מוז אויך װען ס'איז אָנקומען אַ זומער, האָטש אַ קורצער, אָבער דאָך אַ זומער מיט קורצע נעכט... און זומער װעט געװיס פֿיעל בעסער זײַן: דער געהט אַװעק, דער אַהין, אַמאָל צוזאַמען, מען טרינקט טהײ אין װאַלד... ס'זװאָינען דאָך זומער מענשען אין דערפֿער מיט פֿערגעניגען... אָט דער געדאַנק האָט אונז טאַקע צײַטענװײַז שטאַרק אונטערגעהאַלטען; װען ניט די קלײנע האָפֿנונג, װאָלט איצט מיט אונז נאָך פֿיעל ערגער געװעזען װי ס'איז, און שלעכט איז שוין טאַקע געװעזען גענוג. איסטעריקעס זענען בײַ אונז געװאָרען אַ געװעהנליכע זאַך אַפֿילו בײַ מאַנסבילען, אויסער צװײ חברים — פּאַפּאָװ און גינצבורג, װעלכע האָבען זיך נאָך װי ס'איז געהאַלטען. זײ בײדען האָבען אַלע איבעריגע עפּיס אַזוי װי ניט ליעב געהאַט: מענשען אָהן נערװען — פֿלעגט מען זײ רופֿען... מיר האָבען אָנגעהויבען פֿיהלען, װי מיר װערען דאָ אָן דאָס לעצטע ביסעל ענערגיע, אַז מען מוז איבערבײַטען אונזער אַרט לעבען האָטש אויף אײן טאָג, און דעריבער איז קײן װאונדער ניט, װאָס אַלע האָבען מיט פֿרײד אָנגענומען דעם פֿאָרשלאָג — מאָרגען צו מאַכען זומער. אין דער װײַלע האָט זיך אַלעמען אויסגעדוכט, אַז פֿון מאָרגען הויבט זיך בײַ אונז אָן אַ נײַ לעבען פֿול מיט אינטערעס.

נאָך אײן שװערע, ניט קײן געשלאָפֿענער נאַכט איז דאָך אָנגעקומען דער גליקליכער מאָרגען — „דער זומער", האָטש די

פענסטער אין מיין צימער זענען געווען בזסלעכוויז צוגעפרארען פון אונטען... אויפגעשטאנען בין איך פיעל פריהער ווי געוועהנליך און האב זיך גלייך אלאז געטהון צו מיין קארב, זוכען זומערדיגע קליידער. געפונען האב איך ניט פיעל — איין פאר דינע העלע הויזען, א פאר טופלעס מיט שנירלעך און א וויכען ציקנייטשטען הוט. איך האב דאס אליץ באלד ארויפגעצויגען אויף זיך און, האפענדיג מיט זיך מיין בלעכענעם טשייניק, בין איך איילענדיג אוועקגעלאפען צו פאפאוו'ן — דארטען האבען מיר זיך אלע געדארפט צוזאמענקומען.

ווען איך האב דערזעהן ביי פאפאוו'ן די „פערפוצטע" קאמפאניע, האט זיך מיר גלייך איינטערגעהאקט די פיס, ס'איז מיר פינסטער געווארען אין די אויגען, און איך וואלט געוויס געפאלען, ווען איך לאז זיך אליין ניט אראב אויפ'ן שוועל. איך האב דאן ערשט פערשטאנען, אין וואס פאר א צושטאנד מיר געפינען זיך, אויף וואס פאר איין פלאץ מיר האבען זיך אבגערוקט פון דער אלגעמיינער לאגיק. מיר האט זיך אין דער ווילע געדאכט, אז מיר זענען אלע אזוי ווי אנטלאפען פון א דול-הויז און האבען זיך פערביטען מיט די קליידער. די פנים'ער ביי אלעמען — בלייך, טויט, די נעזער — אויסגעצויגען, די אויגען — פערלאשען, ביי אנדערע — א שמייכעל ניט קיין געזונדטער; אלע — אי מאנסבילען, אי פרויען רויכענען און שפייען, שפייען און רויכענען...

— לאמיר געהן, האט איינער געזאגט: ווארימער ועט שוין היינט ניט ווערען; מיר וועלען זיך שוין דערווארימען געהענדיג.

אלע האבען זיך אויפגעהויבען פון די ערטער און זאלבעצעהנט, די גאנצע „קאלאניע" הייסט עס, האבען מיר זיך געלאזען געהן. די זומער-קליידער האבען פונדעסטוועגען אויף אונז געהאט א קליינע ווירקונג; מיר האבען זיך עפים אזוי ווי ניט דערקענט און, צוטיילענדיג זיך אויף גרופעס, זענען מיר געגאנגען און שטארק גערעדט און דיספוטירט צווישען זיך. דאס האט מיר דערמאהנט די ערשטע טעג פון מיין קומען אהער... מיר איז אויסגעקומען געהן אינאיינעם מיט חנה ראזענטאל, וועלכע האט זיך אויך גאר אומגעריכט שטארק צורעדט.

— איהר זענט איצט אויפגעלעגט צו ריידען? פרעגט זי

מיך: מיר ווילט זיך היינט גראד פיעל ריידען, איז אויב איהר זאגט זיך אב צו ענטפערן, וועל איך געהן זוכען א צווייטען.

— פערקעהרט, זאג איך: רעדט וויפיעל אייער הארץ גע־לוסט, איך וועל אייך, האף איך, שולדיג ניט בלייבען.

— אבער דעם אמת, נאר דעם אמת זאלט איהר זיך האל־טען, בעט זי: ווייל ריידען קומט אונז אוים זעהר זעלטען, דארף מען האטש די צייט אומזיסט ניט אנווערען.

חנה האט זיך אזוי ווי אומגעקוקט אויף אלע זייטען און פרעגט מיך:

— אין וואס בעשטעהט, נאך אייער מיינונג, די אורזאכע, וואס מיר קאנען זיך דא עפיס אזוי ניט אויפלעבען, וואס יעדע־רער פון אונז פיהלט זיך אזוי עלענד און טראגט שטענדיג א גע־וויסע אונצופריעדענקייט געגען די איבעריגע, פארוואס געפינען מיר אלע טאג אלץ נייע פעהלערן איינער אינ'ם אנדערן? זענען מיר שוין ווירקליך ערגער פון לייטען? איך האב אבגעלעבט אין דער־היים — רעדט זי ווייטער — מעהר ווי צוואנציג יאהר; אלע טאג האב איך גערעדט און טאקע פיעל גערעדט, און ס'פלעגט שטענדיג בלייבען אויף מארגען אויך. דא אבער זעצט מען זיך אוועק און מען שווייגט ווי שטומע, אפילו אין די אויגען קוקען זיך איז שווער, ווי מיר וואלטען ברוגז געווען...

איהרע שאלות זענען ביי מיר אויסגעקומען זעהר אלטע, און איך האב זיך גאר געפיהלט ערנסט צו ענטפערן; נאר ווען איך האב דערזעהן מיט וואס פאר א אויגען זי קוקט אויף מיך אוןווארט, האב איך גאר ניט־ווילענדיג געפרעגט:

— זאגט דעם אמת, האט איהר האטש איינעם פון דער גאנצער „קאלאניע" עטוואס ליעב אדער האטש ניט פיינט?

חנה איז עטוואס רויטליך געווארען און אנשטאט איין ענטפער פרעגט זי מיך:

— פון וואנען ווייסט איהר דאס, איהר אויך אזוי?

איך האב בעמערקט, אז זי איז זעהר צוטראגען: פריהער איז דאס נאך פאר איהר אליין געווען א סוד, אבער איצט האט זי כמעט ווי אויסגעזאגט... מיר האט זיך געוואלט זי א ביסעל בערוהיגען און איך האב אנגעהויבען ריידען:

— איהר ווייסט, זאָג איך, חנה, אַז מיר האָבען זיך איי־געגטליך גאָר ניט פיינט, ס'דוכט זיך אונז מעהר ניט. שטעלט זיך פאָר, אַז איהר מוזט מיט אַמאָל היינט אָבפאָהרען פון דאַנען, וויפיעל טרעהרען וואָלט איהר דאָס דאָ אין דערפיל איבערגעלאָזט! מיר מוזען זיך נאָר עטוואָס אָבריקען איינער פון צווייטען; מענשען טאָרען ניט זיין איבעריגס נאָהענט, מענשען זענען ניט קיין מלאכים, אַפילו פערשיקטע אויך...

נאָך אַ קליינוויילינען שווייגען האָט חנה מיט פערדרוס אָנ־געהויבען שרייען:

— זאָגט־זשע מיר אויף אַזאַ אופן, ווער זענען שוין די „אמת'ע“, די „ריכטיגע“ מענשען? מיר האָבען דאָך אַליץ געמיינט, אַז דאָס זענען מיר אַליין, און נאָר מיר... אויב אַזוי, צו וואָס איז די גאַנצע זאַך! אַז מענשען זאָלען ניט קאָנען לעבען צוזאַמען, לוינט דאָך גאָר אויף דער וועלט ניט צו בלייבען; אויב אַזוי, צו וואָס איז די גאַנצע קעמפפעריי, צו וואָס איז די צרות, ליידען, און וואָס בעשטעהט דער זיעג?...

איך האָב זיך ניט געריכט, זי זאָל אַריין אין אַזוינע התפעלות, און איך האָב געמוזט מיט איהר ריידען פיעל דייטליכער, פיעל אָפענער.

— איהר רעדט ריכטיגע רייד, זאָג איך: נאָר איהר דאַרפט דערצו גוט געדענקען, אַז דאָ איז שוין אַ ביסעל איבערגעהאַפט די מאָס, אַז דאָ איז מען שוין עטוואָס צו־נאָהענט... און די הויפט־זאַך איז, אַז ביי מענשען מוזען נאָך דערוויל זיין אַזוינע זאַכען, וואָס מען טאָר ניט אויך... אַליץ מעגען איז אַ גרויסער פעהלער... דערמאָהנט זיך, פאַרוואָס האָבען מיר אויפגעהערט גלויבען איי־נער אין אַנדערן, פאַרוואָס האָט זיך יעליזאַוועטע געוואָלט סמ'ען, און משה — וואַרפען אין טייך, פאַרוואָס?.. נאָר גענוג, איהר פערשטעהט דאָך אַליין, אַז מענשען אָהן שוואַכקייטען איז ניטאָ, זיי זענען נאָך דערוויל ניט געבאָרען געוואָרען, און איידער וואָס־ווען, מוז מען נאָך דערוויל...

— אָ, ווי אַנטלויפט מען שוין אַהיים! האָט מיט האַרץ אויסגערעדט חנה: אמת טאַקע, אַז דאָס בעל־הבית'יש לעבען איז אַ פערפוילטעס, אַ פינסטערעס, אָבער איך וואָלט זיך נאָר פערקלוי־

בען אין מיין אמאליגען צימער, זיך שטארק פערשפארען, קיינעם ניט אריינלאזען...

אז מיר זענען אנטשוויגען געווארען, האבען מיר דערהערט ווי די איבעריגע אונזערע זענען אויך שטארק פערנומען מיט רייד, און דאכט זיך אז טאקע פון דעם זעלבען סארט.

— מיר זענען דאך געגאנגען טהיי טרינקען, פארוואס טרינקט מען ניט? האט איינער דערמאהנט.

— אבער וואו זעצט מען זיך דא, אז ארום איז דורכאוים שנויי מיט וואסער? האבען כמעט אלע געענטפערט.

— לאמיר געהן ווייטער, אפשר איז דארטען טריקענער, רעדט דער ערשטער.

— וואס איז, מיינט איהר, ווייטער, שוין איטאליען? די זעלביגע טייגא וואס דא, אליך איינס.

— איהר ווייסט, זאג איך: מיין עצה איז, מיר זאלען גאר אומקעהרען זיך אהיים, און מיר וועלען שוין דארטען טרינקען ביי עמיצען פון אונז טהיי; אליך איינס איז אונז אלעמען, גלויב איך, שטארק נויטיג א ביסעל אנווארימען זיך...

מיין עצה איז אלעמען געפעלען געווארען, און גלייך האבען זיך אלע איבערגעדרעהט אויף צוריק. נאכ'ן לאנגען שפאציר און נאך די פיעל ערנסטע געשפרעכען האבען אלע זיך געפיהלט גאר ניט שלעכט און דעריבער האט מען באלד אנגעהויבען נאריש מאכען זיך, לאכען, ווערטלען זיך איבער אונזערע זומערקאסטיומען.

— איהר זענט דאך א שניידער, בעריל, זאגט לאכענדיג גינצבורג: פארוואס נייהט איהר אונז ניט אויף טאקע רעכטע קליידער, ס'זאל זיין שען פאר לייטען און גוט פאר זיך? אז איך וואלט געקאנט נייהען, א!..

— איז אייך גוט, אז איהר זענט איין אינטעליגענט; פאר מיר מאכט ניט אוים, וואס איך בין א שניידער אויך, ענטפערט בעריל מיט גרוים כעס.

— וואס איז דא פארהאן צו זיין אין כעס, בעריל? מיר ריידען דאך לאכענדיג, זאגט פאפאוו.

— איהר, פאפאוו, זענט א סטודענט מיט ברילען, מישט זיך

אַריין פּיִצע: טאָ רעדט מיט אייערע אינטעליגענטען, וואָס דאַרפט איהר זיך מיאוס מאַכען און ריידען מיט אונז, אַרבייטער-מענשען...

אויפ'ן האַרצען איז ווידער געוואָרען שווער, ווי טויזענד שטיינער וואָלטען זיך דאָרט אַוועקגעלעגט; יעדער פון אונז ווייסט טאַקע, אַז דאָס זענען קליינינקייטען, נאַרישקייטען, אָבער מען ווייסט דערצו, אַז פון זיי בעשטעהט דאָס גאַנצע לעבען, אַז זיי נעהמען ביסלעכווייז אַרויס דאָס געזונד...

— גוואַלד, האָט מיט אַ קרעכץ אויסגעשריען איינער: אַז אָך-און-וועה טאַקע צו פלעווע'ן — וועמען ער האָט עס...

דאָס האָט ביי אַלעמען אַרויסגערופען אַ קרענקליכען שמייכעל, און מיר זענען שווייגענדיג אַוועק אַהיים, אָבער יעדערער איז געגאַנגען צו זיך...

דער פּאָסט-טאָג.

מיטוואָך איז עס געוועזען, און מיטוואָך איז בײַ אונז אַ טאָג. נים קײן פּראָסטער, נים קײן געוועהנליכער געוועזן — אַ טאָג, ווען אַלע פֿלעגען זיך פֿיהלען שטאַרקער, פֿרישער, מוטהיגער, אַ טאָג, וועלכער האָט זיך נים אַזוי מאַטערענדיג געצויגען ווי אַלע איבעריגע טעג פֿון וואָך, נים אויסגעמאַטערט, נים קאַלעטשעט אונז מיט זײַן שרעקליכער עהנליכקײַט אויף דעם „נעכטען" און „מאָרגען, וועלכער פֿלעגט אַרויסרײַסען בײַ יעדערען פֿיעל טרעהרען, פֿיעל זיפֿצען, אָבער אויך געגעבען די מעגליכקײַט אָנקלײַבען נײַע כחות, פֿרישע קרעפֿטען צו לעבען, צו לײַדען, צו וואַרטען... אַ טאָג, אין וועלכען דאָס האַרץ פֿלעגט שטאַרקער קלאַפּען, דער קאָפּ — בעסער אַרבײַטען, די אויגען ווײַכער, וואַרימער קוקען, און ס'פֿלעגט זיך בײַ אַלעמען פֿיהלען אַזוי ווי אַ הרטה אויף אונזער שטענדיגער האַרטקײַט און טרוקענהײַט: מיטוואָך פֿלעגט צו אונז אין דאָרף אָנקומען די פּאָסט... און די פּאָסט איז דאָ בײַ אונז דער אײנציגער טרײסט געוועזען, די אײנציגע זאַך צוליעב וועלכע ס'פֿלעגט זיך וועלען אויפֿשטעהן און ס'פֿלעגט זיך וועלען מאָרגען דערלעבען...

ווען עמיצער פֿון אונז האָט אַמאָל אָנגעהויבען זעהר שלעכט פֿיהלען זיך, ווען די שטענדיגע אײנזאַמקײַט און בעקאַנטע אָבגעלעבטע פּנים'ער פֿון די חברים פֿלעגען מיאוס ווערען ביז הלשות און ס'איז שוין מעהר נים געוועזען מיט וואָס צו עטהעמען, מיט וואָס צו לעבען, האָט דאַמאָלס יעדערער זיך אַלײן געטרײסט טראַכטענדיג: „איך שלאָף נור איבער די נאַכט, און נאָך אַ נאַכט איז שוין דינסטאָג, און דינסטאָג איז כמעט... ווי מיטוואָך...

אײדער מיר פֿלעגען די פּאָסט בעקומען האָט קײנער פֿון אונז בשום אופֿן נים געקאָנט פֿאָרשטעלען זיך, אַז נאָך מיטוואָך, נאָך דער „הײַנטיגער" פּאָסט זאָל ווידער אַלץ פֿערבלײַבען, ווי געוועזען, און אונזער לעבען וועט זיך ווײַטער דאַרפֿען ציהען אַזוי לאַנגזאַם, אַזוי אונזיניג-נאַריש, ווי פֿריהער. און געפֿאָדערט

האבען מיר פון יעדער פאסט אזוי פיעל דערפאר, ווייל זיצענדיג אין דערפיל צווישען הימעל און וואלד, צווישען שטומע פעלדער און בערג, ניט האבענדיג צייטענווייז וואו א צוויטען און זיך אליין אהין צוטהון, פלעגט דער אייגענער קערפער אזוי איבעריג ווערען, די אברים — אזוי ניט נויטיג, אזוי שווער, דאס אונז פלעגט זיך ערנסט אויסדוכטען, אז מיט אזוינע גרויסע, שווערע, מגושמ'דיגע הענד און פיס, מיט אזוינע ברייטע, טיעפע מיילער דארפען דאך מענשען דארטען וויט, „אויף דער אמת'ער וועלט" אלע טאג בערג אי־בערקערען, הרבות צערשמעטערען, וועלטען נייע בויען...

דערצו איז די אלע ליעבע און טייערע, וואס יעדערער האט אויף זיין לעבען ווען פערמאגט ווערען איהם איצט פיעל נאהענטער, פיעל טייערער, און דער געדאנק, אז מ'קען איהם דארטען אפשר פערגעסען אויך — איז דער שרעקליכסטער, דער געפערליכסטער. און אט אויף די אלע פראגען און ספקות קריגען מיר אנ'ענטפער מיטוואך.

היינט, ווי אלע מיטוואך, בין איך גאנץ פריה אויפגע־שטאנען, האטש די פאסט, האבען מיר געוואוסט, קומט אן אהער נאך האלבען טאג און אמאל פערשפעטיגט זי ביז פארנאכט. אבער קיינעם פלעגט זיך שוין ניט שלאפען, ניט ליגען: מיטוואך פערשלאפען איז עפיס אנ'עולה, א נארישקייט — מ'וועט זיי דען ניט קאנען אויסשלאפען מארגען, איבערמארגען, איבעראכטאג, גאנ־צע דריי, פינף יאהר?.. איך האב איילענדיג א גלאז טהיי אויס־געזופט און איינריידענדיג זיך, אז מיין זייגער שפעטיגט זיך, בין איך מיט גרויסע טריט אין פאסט־געסיל אוועק...

— וואוהין לויפט איהר דאס עפיס אזוי פריה?.. פרעג איך פריידלען, וועלכע איז פערסאפעט מיט א גרויסער טוך איבערגע־דעקט געשווינד פערבייגעלאפען. — איך געה אין... איך געה... היינט וואס ארט דאס אייך וואוהין איך געה?.. ענטפערט זי מיט פערדרוס: איך פרעג דען ביי אייך ווען — וואו און נאך וואס איהר געהט?...

באלד האבען זיך גענומען בעוויזען אין דער געסיל אלע איבעריגע חברים, און יעדערער האט געמאכט אזא פנים, אזא מינע, ווי ער וואלט כלומר'שט ניט ווילענדיג, מיט א טעות אהער אראב־געפאלען, אז ער דארף דא גארנישט און וויל גארנישט — אט מ'געהט זיך סתם אזוי...

אַהיבּשע ווײַלע האָב איך זיך אַזוי אין דער „מיטוואָך־געסיל“ אַרומגעדרעהט און בין ווידער אַהיים געגאַנגען, האָטש איך בין זיכער געווען, אַז לאַנג וועל איך אין שטוב אַליין איינס ניט אײַנזיצען. בײַ זיך אין צימער האָב איך זיך צו פֿערשידענע אַרבײַט גענומען: געפּרוּפּט אַ בריעף שרײַבען, אַ בוך לייענען, אַ זאַדאַטשע „מאַכען“, אין בעט האָב איך זיך אַרײַנגעוואָרפֿען, אָבער פֿון אַלע מײַנע אַרבײַט איז גאָרנישט אַרויסגעקומען, און אָבמאַטערענדיג זיך אַזוי אַ היבּש ביסעל צײַט האָב איך זיך נאָך אַמאָל איבערצײַגט, אַז איך בין ניט קליגער, ניט שטאַרקער, ניט מוטהיגער פֿאַר אַלע איבעריגע חברים, אַז דאָ אין קאַלטען פֿערוואָרפֿענעם דערפֿיל איז טאַקע ניט איבעריגס גרינג אַ חכם צו זײַן: איך בין ווידער באַלד אויף פּאָסט אַוועק... איצטער האָב איך שוין דאָרטען אַלע חברים געפֿונען און זייערע בלייכע פּנימ'ער האָבען ווי דײַטליך גערעדט און פֿערענטפֿערט זיך: דער זייגער איז שוין באַלד צוועלף—די פּאָסט האָט שוין כמעט טאַקע געקאָנט זײַן...

מיר זענען אַלע געזעסען אויף די פּאַרקאַנעס פֿון די נאָהענטע גערטנער און אַליין אַרויסגעקוקט אין דער ווײַטענס פֿון וואַנען ס'דאַרף די פּאָסט אָנקומען. גערעדט האָבען מיר צווישען זיך ווייניג, כמעט ווי גאָר ניט, נור גאַנץ זעלטען פֿלעגט עמיצער זאָגען צו זיך אַליין אויפ'ן קול: הײַנט מוז איך בעקומען פֿיער בריעף, ניט ווייניגער...—איך—צוויי מיט אַ קאַרטעל, ענטפֿערט אָב אַ צווייטע מיט אַנ'ערנסטע געזיכט...'

— און אַז מ'שיקט אונז בריעף, בעקומען מיר דען זיי?! לאָזט אויס אַ דריטער מיט פֿערדרוס: ווייניג בריעף גאָר פֿערהאַלט מען אונזערע און מיר זעהן זיי אין די אויגען ניט אָן!...

— וואָס זאַמט זיך אָבער הײַנט אַזוי די פּאָסט—רעדט איינער סתם אין דער וועלט אַרײַן: דער וועג איז דאָך אַזוי טרוקען, אַזוי גוט...

— אַליין שטעהט ער אין בלאָטע, און דער וועג, שרײַט ער, איז הײַנט גוט, גלאַט און טרוקען—ענטפֿערט מיט כעס אַ צווייטער...

ס'איז נור איין שעה צײַט מעהר ניט אַריבער און אַלעמען איז שוין מיאוס געוואָרען זיצענדיג אויף די פּאַרקאַנעס, מיאוס געוואָרען רויכערענדיג, שווײַגענדיג און בעגעגנען זיך מיט די

בליקען; אויף אלעמענס פנימ'ער האט זיך שוין אנגעהויבען צו בעמערקען דייטליכע צייכענס פון אונגעדולד, איבערדריסיגקייט, און פריידעל, וועלכע איז ביי אונז בעוואוסט געוועזען פאר א נערוונע, פאר וועלכע אלע האבען מורא געהאט, זי זאל פלוצלונג קיין „סצענע“ ניט מאכען, האט שוין עטליכע מאל נערוועזיש געזאגט, אז עס דריקט איהר עפעס אונטער'ן הארצען... ;

— וואס האבען מיר זיך דא אנידערגעזעצט ווארטען? זאגט קוזנעצאוו, איינער פון אונזערע חברים: ס'איז דאך פראסט מיאוס פאר שכנים־פויערים, אז אזוינע גרויסע דערוואקסענע מענשען זאלען אזוי לאנג זיצען ליידיג, אהן ארבייט. לאמיר האטש געהן די פאסט בעגעגענען, זאגט ער האלב לאכענדיג — אלץ איז דאך עפעס א שטיקעל מלאכה... קיינער האט זיך לאנג ניט געלאזט בעטען און באלד זענען אלע „שפאצירען“ אוועק. געגאנגען זענען מיר אלע בעזונדער, צוואורפען איבער'ן גאנצען וועג און יעדער האט פאר זיך געטראכט אדער געטהאן זיין בעזונדער זאך: מילער האט זיך שטילערהייד געזונגען זיין שטענדיג לידעלע, וואס ער האט זיך אין טורמע אויסגעלערנט; קוזנעצאוו האט געבראכען צווייגען פון די שטעכיגע בוימער און האט דערביי פרעהליך גערעדט: אט אזוי זאל צובראכען ווערען דער איצטיגער פערפוילטער ארדנונג... ראזענטאל, נאך א לאנגען שווייגען, שרייט פלוצלונג אויס: דער, וואס זיצט דא אין דערפעל, איז ניט ווערט דעם נאמען מענש, דעם נאמען קעמפפער: איך „לויף“ מארגען!... און ער ווערט דערביי זעהר פרעהליך... אנדריי פעטראוויטש שטעלט זיך אב אויף א ווייל און מיט גרויס התפעלות בעט ער זיך ביי אלעמען, מ'זאל זיך גוט צוקוקען צו די זעלטענע שעהנהייט פון דעם ארומיגען לאנדשאפט... סארא לעווין, וועלכע האט זיך אין טורמע עפעס גאר ניט ווילענדיג גע'שמד'ט און האט דארט התונה געהאט מיט סערגעיעוו'ן, טראכט איצטער וועגען די זעלביגע, וואס זי קלערט שטענדיג: פאר וואס עפעס האב „איך“ זיך גע'שמד'ט און ניט ער... און איך האב איהם, דאכט זיך, ניט אזוי שטארק געליעבט אויך. — נאר וואס ווייטער, אלץ שטילער און אומעדיגער זענען אלע געווארען ווייל דער וועג, מיט וועלכען מיר זענען איצט געגאנגען, האט אויף אונז שטענדיג גאר א בעזונדער ווירקונג געהאט: דאס איז דער זעלבער וועג, וואס האט אונז אהער אין דארף געבראכט און די „פרייהייט“ געשענקט נאך א לאנגען זיצען אין

פֿערשידענע טורמעס. דער דאָזיגער וועג ציהט זיך ווייט, ווייט ביז דער גרויסער שטאָדט, ביז'ן באַהן... און פֿערבינדט אונז מיט דער איבעריגער וועלט, און מיט דעם זעלבען וועג וועלען מיר ווען עס איז אפֿשר אַהיים, אַהיים פֿאָהרען...

און בעת מעשה טראַכט יעדערער: וויפֿיעל מאָהל וועט דאָס אונז נאָך אויסקומען שפּאַצירען מיט דעם וועג, וויפֿיעל פּאָסטען וועלען מיר נאָך געהן בעגעגענען, וויפֿיעל טרויעריגע ליעדער וועט מען נאָך אויף דעם וועג אויסזינגען, און צו דען וועט עפּיס גאָרנישט טרעפֿען פֿאַר דער גאַנצער צייט?.. צו דען האָבען דאָרט מענשען אויפֿגעהערט לעבען און קעמפֿען?... צו דען האָט מען אונז דאָרטען אינגאַנצען פֿערגעסען און מיר וועלען מוזען אויסטרינקען דעם ביטערען כוס ביז'ן סוף?...

וואָס לענגער מיר זענען געגאַנגען אַלץ קעלטער און גלייכגילטיגער זענען מיר צו דער פּאָסט געוואָרען, און אַלץ וועניגער האָבען מיר וועגען איהר געטראַכט, און ווען דער פּאָסט־גלעקיל האָט גענומען קלינגען שוין גאַנץ נאָהענט פֿון אונז זענען אַלע מיט אַמאָל שטאַרק אימעטיג געוואָרען און ביי אַנדערע האָט זיך טרערען אין די אויגען געשטעלט...

לאַנגזאַם און שווייגענדיג זענען מיר צוריק אין דאָרף אַוועק. די פּאָסט איז שוין געוועזען פֿאַנאַנדער געקליבען און מיר האָבען באַלד בעקומען אונזער קאָרעספּאָנדענציע, וועלכע איז געוועזען אויפֿגעלעגט אין אַ בעזונדער פּעקעל. יעדער האָט גענומען שלעפּען דאָס פּעקעל צו זיך און געשריען — וואו איז פֿאַר מיר, וואו איז מיינע!....

אָבער קיין בריעף איז אויף דאָס מאָל פֿאַר קיינעם ניט געוועזען. און טרויעריג, ווי אַבלים, זענען אַלע צו אַנדריי פּעטראָוויטשען געגאַנגען דאָרט לעזען צוזאַמען די צייטונגען, וואָס ס'האָט זיך איצט בעקומען. אַלע האָבען זיך באַלד פֿאַר די צייטונגען געהאַפּט, און דרעהענדיג די בלעטער אויף אַלע זייטען, האָט מען נערוועזיש, איילענדיג אָנגעהויבען זוכען עפּיס „גוטע" נייעס, שטאַרקע געשעהענישען, גרויסע איבערקערענישען...

אָבער עפּיס וויכטיגעס האָט קיינער אין די בלעטער ניט אויסגעפֿונען און אַלע זענען געבליבען זיצען אויף די ערטער אָבהענדיג, דערשלאָגען, ווי אויסגענאַרטע, אויסגעלאַכטע און פֿערשעמטע... פֿריידעל האָט זיך באַלד אין בעט אַריינגעוואָרפֿען

און האָט שטיל געפֿרעגט, אויב ס'איז פֿאַרהאַן אין שטוב „װאַלעריאַנקע"... סאַרע האָט זיך מיט אַ גרויסער טוך איבערגעדעקט און געזאָגט דערבײ, אַז איהר איז שרעקליך קאַלט געװאָרען מיט אַמאָל... אַ דריקענדע שטילקײט האָט אָנגעפֿילט דאָס צימער. קײנעם האָט זיך אין דער װײלע כמעט װי גאָרנישט געװאָלט, נאָר יעדער'ן באַזונדער האָט זעהר װעה געטאָן און שרעקליך פֿאַרדראָסען, װאָס „אַ מיטװאָך" איז אַזוי פּוסט, אַזוי טרויעריג אַריבער, און צום צװײטען מיטװאָך איז נאָך אַזוי לאַנג, אַזוי װײט...

— װער װיל מיט מיר הײנט טרינקען בראַנפֿען? פֿרעגט קוזנעצאָװ מיט זעהר אַ ערנסט פּנים, אויפֿהויבענדיג זיך דערבײ פֿון שטול: בײ מיר איז געבליבען אָנצוטרינקען זיך הײנט אַזוי שטאַרק, אַז איך זאָל ביז איבעראַכטאָג מיטװאָך אַלײן ניט װיסען װאָס מיט מיר טהוט זיך און װאו איך בין אין דער װעלט... נו, װער װיל, האַ?..

— אַ טײערער אײנפֿאַל, אַ גאונ'ישע אידעע! האָבען אײניגע חברים מיט אַמאָל אויסגעשריען, און אין צימער איז באַלד פֿיעל לעבעדיגער, פֿיעל פֿרעהליכער געװאָרען.

װאָס האָט איהר אַלע אַזוי אַראָבגעלאָזען מיט אַמאָל די נעזער? װאָס האָט איך די פּאָסט אַזוי שטאַרק צוטומעלט? פֿרעגט מיט פֿעראַכטונג פּערעלמאַן, אײנער פֿון אונזערע חברים, װעלכער האָט אין ערגעץ קײן הײם ניט געהאַט (אויסער די טורמעס), קײן בעקאַנטשאַפֿט ניט געזוכט און האָט דעריבער קײן מאָל קײן בריעף ניט ערװאַרטעט: ניט איך שרײב װעמען, ניט איך װאַרט אויף בריעף, ניט איך דאַרף זײ גאָר. אַ מענש, אַ קעמפּפֿער — רעדט ער װײטער — דאַרף קענען אויסקומען אָהן װײכקײט, אָהן װאַרימקײט און טאָר ניט װיסען פֿון בענקעניש, פֿון אומזיסטע טרערען. אָט לאָמיר בעסער אַלע צוזאַמען אויפֿזינגען עפּיס „אַ קאַמפּפֿ'ס-ליעד" און ס'װעט געװיס באַלד גרינגער װערען אויפֿ'ן האַרצען, און ניט לאַנג װאַרטענדיג האָט פּערעלמאַן מיט התפּעלות אויסגעשריען:... „אָטרעטשאָמסיאַ אָט סטאַראַװאָ מיראַ"! דער שטאַרקער און ענטשלאָסענער קול פֿון פּערעלמאַנ'ס זינגען האָט אַלעמען װי פֿון אַ שװערען שלאָף אויפֿגעמונטערט און גאָר ניט װילענדיג האָבען אַלע, פֿריהער פּאַמעליך און װאָס װײטער אַלץ שטאַרקער און העכער, אונטערגעהאַלטען דאָס ליעד. ביסלעכװײז זענען אַלע פֿון

די ערטער אויפגעשטאַנען און האָבען זיך אַרום טישעל אַרומגע־קליבען און יעדער האָט פאָרגעלעגט זינגען אַ בעזונדער ליעד. סאַרע האָט אונטערגעשפּאַרט דעם קאָפּ אויף ביידע הענד און בע־גיסענדיג זיך מיט הייסע טרערען האָט זי מיט גרויס געשמאַק איהר שטענדיגע טרויער־ליעד געזונגען:

„סאָלנצע ווסכאָדיט אי זאַכאָדיט, אַ"...

קוזנעצאָוו האָט מיט זיין גראָבען באַריטאָן געגומען ברומען:

„ווניז פּאָ מאַטושקע פּאָ וואָלגע"...

אַלע חברים זענען אויף אַ קורצע ווײַלע ווי בעגײַסטערט געוואָרען און ס'האָט זיך אויסגעדוכט, אַז ס'איז דאָ גאָר ניט אַזוי שטאַרק שלעכט, אַז מ'דאַרף נור וויסען, ווי צולעבען, אַז מ'דאַרף אַזוי אַלע טאָג זינגען, פרעהליך מאַכען זיך...

נאָר ווען אַלע האָבען אויסגעזונגען גאָר די ליעדער, וואָס זיי האָבען געדענקט און געוואוסט, איז אין צימער ווידער שטיל און טרויעריג געוואָרען; און ניט זעגענענדיג זיך איינער מיט'ן אַנדערען זענען אַלע שטילערהייד צו זיך אַ היים אַוועק...

זאַלבענאַנד.

אַ ווינטער־פאַרנאַכט איז געוועזען, ווען מאַניע איז צום ערשטען מאָל צו איהר דערפיל צוגעפאָהרען, און קאַלט איז דעמאָלט געוואָרען, ווי עס קאָן נור קאַלט זיין אויפ'ן ווייטען צפון. די עטליכע קליינע דאָרפישע הייזלעך זענען טיעף־טיעף אין שניי געשטאַנען און פון אַלע קוימענס האָט זיך אַ געדיכטער, שוואַרצער רויך לאַנגזאַם צום הימעל געצויגען. גרויזאַם־שטיל איז געשטאַנען דער ווייסער פערפראָרענער וואַלד פון אַלע זייטען דאָרף, ווילד און מורא'דיג האָבען זיך געצויגען די ווייסע פעלדער אָהן אַ סוף, און אויף אַלץ איז געלעגען עפּיס אַ קאַלטע, אַ שטומע ערנסטקייט און שטרענגקייט, וועלכע האָט אויף אַלעמען אַ מורא און אַנ'עלענד געוואָרפען.

און האָטש מאַניע האָט שוין זעהר פיעל געהערט און פיעל געלייענט פון אַזוינע דערפלעך, און אויף קיין בעסערס האָט זי זיך גאָר כמעט ניט גערעכט, דאָך איז איהר ביים דערזעהן דאָס דערפיל אַ שוידער אַריבער איבער'ן קערפער, און ווי אַ בליץ איז אינ'ם קאָפּ ביי איהר באַלד דורכגעפלויגען אַ שרעקליכע מחשבה: „גאַנצע פינף יאָהר אין אַזאַ שניי־גרוב!...“ נאָר אין דערזעלבער רגע האָט זיך מאַניע דערמאָהנט, אַז דאָ אינ'ם דערפיל וואוינט שוין איין חבר, אַז ניט אַליין וועט זי דאָ דאַרפען זיין, און אַז זאַלבענאַנד איז גאָרניט אַזוי שרעקליך: מען לייענט צוזאַמען, מען לערנט, מען שפּאַצירט, מען רעדט — דאָך זאַלבענאַנד, און נאָך חברים דערצו. און מאַניען האָט זיך עפּיס אין דער ווילע פאָרגעשטעלט, אַז דער חבר איהרער, וועלכען זי דאַרף דאָ טרעפען, איז געוויס אַ מענש, מיט אַלע מעלות, אַז ער איז עפּיס אַזאַ גוטער, אַזאַ ווייכער, אַז ער וועט געוויס שטענדיג זיצען נעבען איהר און וועט דורכאויס דערצעהלען, לייענען, טרייסטען זי, און אַז ביידען צוזאַמען וועט מסתמא זיין אַזוי אַנגענעהם, אַזוי גוט...

— שוין, באַרישנאַ! האָט צופריעדען פלוצלונג אויסגעשריען דער פוהרמאַן: געקומען!

מאַניע האָט זיך, ווי פון אַ חלום, דערשראָקען אַ האַפּ געטהון, און דערפיהלענדיג באַלד דעם פראָסט ביי זיך אינ'ם לייב,

האָט זי מיט'ן גאַנצען קערפּער אַ ציטער געטהון. לאַנגזאַם, אױטאָמאַטיש האָט זיך מאַניע אַרױסגעקליבען פֿונ'ם שליטען און אַ שװערע, אַנ'אָנגעפּעלצטע איז זי אין שטיבעל אַרײַן.

— אַ חבֿר'טע! אַ חבֿר'טע! האָט זיך סערגײ פּאַװלאָװיטש, דער אײנציגער חבֿר, פֿרעהליך צעשריען, דערזעהענדיג די גאַסט. סערגײ האָט באַלד געװאָרפֿען די ביקס, װעלכֿען ער האָט געהאַלטען אין רײניגען, און פֿאָרזיכטיג האָט ער געהאָלפֿען מאַניען פֿונאַנדערטהון איהרע שװערע איבער-בגדים, רײדענדיג דערבײ מיט אַ שמײכעל: אַ חבֿר'טע און נאָך אַ שען מײדעל דערצו — גאַנץ גוט גאַנץ גוט...

אַז מאַניע האָט זיך אָבגערוהט און איז אַ ביסעל צו זיך געקומען, האָט זי אָנגעהױבען ביסלעכװײז רײדען און דערצעהלען סערגײ'ען פֿון אַלץ, װאָס עס פֿערלױפֿט זיך איצט דאָרט אױף דער פֿרײער, אױף דער „אמת'ער" װעלט: װאָס מען טהוט דאָרט איצט, װאָס מען רעדט, װאָס מען טראַכט דאָרט און װאָס מען פֿיהלט.

די ערשטע װײלע איז סערגײ רוהיג געזעסען אױף אַנ'אָרט און האָט צופֿריעדען אױסגעהערט מאַניעס גערוסען פֿון דער װײטער הײם. װען מאַניע אָבער האָט אָנגעהױבען שילדערן, װי גוט און װי אינטערעסאַנט ס'געהט דאָרט איצט די „אַרבײט", אַז יעדערר איז דאָרט איצט פֿערנומען און פֿאַר אַלעמען איז פֿאַראַן װאָס צו טהון — איז סערגײ באַלד פֿון אָרט אױפֿגעשטאַנען און האָט זיך נערװעז געלאָזען געהן איבערן צימער. מאַניע האָט צופֿריעדען און מיט חשק דערצעהלט, און סערגײ איז דערװײל האַסטיגער און נערװעזער געלאָפֿען הין און צוריק, געביסען די שפּיץ פֿינגער, און אַלע רגע האָט ער פּלוצלונג עפּיס אַזױ שטאַרק מיט אײן פֿוס אַ טופּע געטהון אָן דער פּאָדלאָגע, װי ער װאָלט בעת-מעשׂה װעלען אַלץ אױף דער װעלט חרובֿ מאַכען, אַבי אומקעהרען זיך װי-עס-איז צו זײנע אַמאָליגע לעבעדיגע, קאָכעדיגע יאָהרען, צו זײנע אַמאָליגע דרײסטע און טײערע חבֿרים...

אַ ביסעל שפּעטער, װען מאַניע האָט זיך מיט טהײ אָנגעטרונקען און האָט בײם בלעך-אײװען דעם קערפּער אָנגעװאַרימט, האָט זיך אױף איהר פּנים באַלד אַ נאַאיװע קינדערשע רױטקײט צעשפּיעלט, אױפֿ'ן שטערען בײ איהר האָבען זיך בעװיזען גרױסע

טראפענס שווייס, און מיט א שטילען הראפען איז זי גיך איינגעשלאפען.

אז סערגיי איז געבליבען זיצען אליין און ער האט זיך גוט צוגעקוקט צו דער שלאפעדיגער מאניען, איז איהם מיט אמאל עפיס שרעקליך אומעטיג געווארען. וואס אזוינס האט אויף איהם אזוי שטארק געווירקט אין דער ווילע, — האט סערגיי אליין דייטליך נים געוואוסט. נאר געפיהלט האט ער בעת־מעשה, אז גאר אומזיסט האט ער זיך דערפרעהט מיט דער נייער חבר'טע, אז אייגענטליך איז דאס מיידעל דא פאר איהם גאר אנ'איבעריגע, אז ווילענדיג אדער נים, וועט איהם דאך אויסקומען מיט איהר זיך צו רעכענען; אז דא אין דערפיל ביי אזוינע שווערע אומשטענדען איז פיעל גלייכער, ווען מען דארף פאר קיינעם קיין חשבון נים אבגעבען; אז יוצא זיין געגען איהר וועט מסתמא זיין זעהר שווער און אז ס'וועט געווים ביידען זיין נים גאר גוט. א היבשע ווילע איז נאך סערגיי אזוי פערטראכט געזעסען, ביז ער האט ענדליך פערלאשען דאס קליינע לעמפיל און מיט א פאפיראס אין מויל האט ער זיך אראבגעלאזען אויף דער פאדלאגע.

אויפגעהאפט האט זיך מאניע אויף מארגען פריה מיט'ן געדאנק: „גאנצע פינף יאהר...“ און ווען זי האט גוט איהרע אויגען צועפענט און דערזעהן סערגיי'ען, האט איהר באלד א שטארקען צופ ביים הארצען געטהון... עפיס האט מאניע אליין נים געוואוסט פארוואס, נאר געפיהלט האט איהר הארץ, אז סערגיי איז איהר בשום אופן קיין חבר נים, אז זי און ער — זענען צוויי בעזונדערע וועלטען, און שווער איז מאניען באלד אויפ'ן הארצען געווארען, ווי א שטיין וואלט דארט פלוצלונג אויסגעוואקסען. מאניע איז באלד אויפגעשטאנען, טהיי אבגעטרונקען און א שווייגענדיגע איז זי געבליבען זיצען ביים טישעל, ביי וועלכען ס'איז אויך סערגיי געזעסען און האט מיט חשק, גאר פון דאס ניי, זיין ביקס גערייניגט.

— נו, איז ווי פארט לעבט זיך דאס עפיס דא אינ'ם דערפיל? האט זיך מאניע ענדליך געווענדט צו סערגיי'ען: געננג טרויעריג מסתמא, הא?...

— אט, מען קומט שוין דורך ווי עס איז, האט סערגיי קאלט געענטפערט, טהוענדיג ווייטער זיין ארבייט: מ'גערעט און וואלד ארייין שיסען פויגלעך, מ'שלאפט אב צייטענווייז א פאר מעת־לעת נאכאנאנד, און אזוי שטופט מען ווי עס איז אריבער די צייט...

און אז ס'ווערט טאקע אמאל גאר שלעכט — רעדט ווייטער סערגיי שוין א ביסעל ווארימער, קוקענדיג מאניען גלייך אין פנים אריין — געפינט מען אנ'אנדער רפואה: מען טרינקט דא בראנפען, אבער טאקע א סך, ניט אויף געלעכטער... און אז מען איז שכור איז שוין דעמאלט ניט שלעכט — אלץ ווערט דעמאלט רעכט, אלץ מאג מען... און מען לעבט!... וואס דען — אויסציהען זיך און שטארבען?!...

מאניע איז געבליבען עפיס ווי אהן ווערטער און איהר געזיכט האט בעת מעשה אויסגעדריקט א טיעפען צער און א שארפען נאגענדען וועהטאג. עפיס האט זיך מאניע בשום אופן ניט געקאנט פארשטעלען, אז אהן שכרות קאן מען דא ניט בעגעהן זיך און אז דעמאלט איז אלץ רעכט און אלץ מאג מען...

— וואס הייסט — אויסציהען זיך און שטארבען? רעדט איבער מאניע מיט פערדרוס און וואונדער: מען קאן, דוכט זיך, דא אין דער שטיל אזוי פיעל אויפטהון, אזוי פיעל לערנען, לייענען און טראכטען... און שכור'ן — ענדיגט מאניע — איז דאך בכלל אזא... שענדליכע ארבייט...

— אפשר זענט איהר גערעכט, האט סערגיי איראניש ארויסגערעדט: מיר וועלען לעבען, וועלען מיר זעהן...

מעהר האט מאניע ניט געקאנט ענטפערן און אין צימער איז, ווי פריהער, ווידער שטיל געווארען. ביידע האבען זיי בעת מעשה געפיהלט די שווערקייט פון זייער שווייגען און ביידע האבען זיי אין דערזעלבער ווייל אזוי ווי מודה געווען, אז ריידען פיעל איז דא טאקע אין דער אמת'ן ניטא איבער וואס, אז אלץ איז דא דוכט זיך, אזוי פערשטענדליך, אזוי קלאר און דייטליך, אז אבנארען זיך וועט זיך אלץ איינס ניט איינגעבען, אז אויב מען וועט היינט א סך ריידען, וועט אויף שפעטער ניט בלייבען, אז עס איז ניט גוט — און ווייטער גאר...

— לאמיר נאר א ווייל ארויסגעהן בעקוקען אונזער ליעבע „רעזידענץ", האט סערגיי שמייכלענדיג איבערגעריסען דאס שווייגען: פריהער, שפעטער, זעהן עס דארפט איהר דאך...

זיי האבען זיך ביידע ווארים אנגעטהון און זענען שווייגענדיג באלד צוזאמען ארויס. אין דרויסען איז געוועזען שטיל און עס האט זיך דייטליך געהערט דאס סקריפען פון זייערע ביידענס טריט. סערגיי איז געגאנגען שטארק פערקלערט, קוקענדיג אלץ

פאַראויס אין דער ווייטענס און ער האָט דערביי אונטערגעפּייפט עפּיס אַ ווילדע אָרטיגע מעלאָדיע, און מאניע, ווי טוליענדיג זיך אַלץ נעהענטער צו סערגיי׳ען, האָט דורכאויס נור בעהאַלטען די נאָז פֿינ׳ם גרויסען פֿראָסט. אַז זיי זענען דערגאַנגען ביז צום צווייטען עק דאָרף, האָט זיך דאָרט נעבען אַ קליין נידעריג הייזעל אַ הונד מיט אַמאָל שטאַרק צובילען אויף זיי, און עפּיס גאָרניט ווילענדיג האָט מאניע איהם געפֿרעגט: „ווער וואוינט דאָס דאָ אין דעם שטיבעל?“ — „אַ, אין דעם שטיבעל? האָט זיך סערגיי, אַ האַפּ געטהון: איך קאָן אייך זאָגען, איך ווייס: דאָ וואוינט ניקיטאַ טראָפֿימאָוויטש, אַ פּראַוואָסלאַוונער פּויער, וועלכער אַקערט די ערד, האַקט דעם וואַלד, טרינקט בראַנפֿען, רויכערט פּראָסטען מאַך און שלאָגט דאָס ווייב — ווייסט איהר שוין?... און דאָס — רעדט ווייטער סערגיי, אָנווייזענדיג אויף עפּיס אַנ׳אַלטען בנין מיט אַ פּאָר איבערגעפֿוילטע צלמים — דאָס איז אונזער מקום־קדוש, איך בעט איבער אייער כבוד... וואָס זאָגט איהר עפּיס — ניטאָ זיך וואָס צו שעמען מיט אונזער חלק, האַ?“...

באַלד האָבען זיי ווידער ביידע געשוויגען. סערגיי האָט פֿון דאָס ניי אונטערגעפּייפט זיין פֿריהערדיגע ווילדע מעלאָדיע, און מאניע האָט זיך עפּיס מיט אַמאָל ערנסט פֿערקלערט וועגען סערגיי׳ען. אין דער ווייַלע האָט נאָך מאניע אַליין ניט גוט פֿער־שטאַנען, וואָס פֿאַר אַ מין חבר זי האָט דאָ געטראָפֿען; זי האָט נור געפֿיהלט אין דער רגע, אַז עפּיס האָט זי פֿאַר איהם שטאַרק מורא, און אין דערזעלבער צייט וואָלט זי איהם פֿונדעסטוועגען אויף אַ צווייטען, דוכט זיך, ניט אויס־געביטען... און טראַכטענדיג אַזוי וועגען זיך, וועגען איהם און וועגען זיי ביידען, איז מאניען פּלוצלונג איינגעפֿאַלען געהן זו־כען אַ בעזונדער צימער פֿאַר זיך...

אין דעמזעלבען טאָג טאַקע האָט מאניע אָבגעדונגען אַ בע־זונדער חדר. דעם גאַנצען טאָג ביז שפּעט אין אָווענד אַריין איז זי דורכאויס פֿערנומען געוועזען מיט׳ן איינאָרדנען זיך אויף איהר נייער וואוינונג. מאניע האָט פֿונאַנדערגעפּאַקט איהר גרויסען קאָרב מיט זאַכען, וועלכען זי האָט מיט זיך געבראַכט, און בעטראַכטענ־דיג יעדען בגד בעזונדער, האָט זי עס פֿאָרזיכטיג צוגעהאַנגען אויף דער וואַנד. בעת־מעשה האָט זיך אַפֿילו צו מאניען פֿאַרגנב׳עט אַ געדאַנק: „ווען וועל איך דאָס אַלץ אָנטהון? פֿאַר וועמען איז דאָ

פֿאַרהאַן זיך צו פּוצען?"... אָבער מאַניע האָט אויף דאָסמאָל די אײַנגענאַהמענע מחשבה גרינג אַראָבגעשלונגען און האָט איהר אַרבייט ווייטער געטהון. זי האָט איינציגווייז אַרויסגענומען די ביכער פֿונ'ם קאָרב און האָט דאָס אַלץ צולעגט אויף אַ קליין זייטיג טישעל, איבערקוקענדיג דאָס פֿאָדער-בלאַט פֿון יעדען ספֿר באַזונדער. צום סוף האָט זיך מאַניע גענומען צו איהרע אַלערלייאיגע פֿאָטאָגראַפֿישע בילדער פֿון איהרע פֿיעל פֿערשיעדענע פֿריינד, חבֿרים און גוטע בעקאַנטע און האָט זיי מיט ליעבשאַפֿט איינגעאָרדענט אויף איהר „שרייב-טיש". און עפּיס אַזוי אַנגענעהם, אַזוי בעקוועם האָט מאַניען בעת מעשׂה אויסגעזעהן דאָס צימער, אַז זי האָט אין יענער ווײַלע ניר געוואונשען, סערגיי זאָל זיך מעהר ניט אַ ביסעל אַנדערש האַלטען, און דאַן וועט דאָ גאָר ניט אַזוי איבעריגס שלעכט זיין...

שפּעט ביי-נאַכט האָט זיך מאַניע האַלב-צופֿריעדען געלעגט שלאָפֿען, און ליעגענדיג שוין אויפ'ן בעטיל, האָט זי נאָך לאַנג-לאַנג געטראַכט דורכאויס טאַקע וועגען סערגיי'ען, וועגען דעם, אַז מאָרגען וועט זי מיט איהם אַ סך ריידען, זי וועט איהם געבען צו פֿערשטעהן, אַז דאָ אין דער שטיל אין רוהיגקייט קאָן מען גוט און וויכטיג אויסנוצען די צייט: מען לערנט, מען לייענט, מען טראַכט... אַז זאַלבענאַנד איז בכלל גאָר ניט שרעקליך — מען איז שטענדיג צוזאַמען, מען דערצעהלט, מען רעדט, מען לאַכט — מען איז דאָך עפּיס ניט אַליין. און מאַניע איז זיכער געוועזען, אַז איהרע רייד וועלען געוויס העלפֿען, אַז סערגיי וועט באַלד אָנהויבען לעבען רוהיגער, ריינער און נוצליכער און אַז בכלל וועט מען דאָ קאָנען פֿיהלען זיך ניט שלעכט. און ביי אַזוינע פֿרעהליכע געדאַנקען איז מאַניע אין איהר חלומות-וועלט אַריבער.

סערגיי אָבער האָט זיך אין דעם אָווענד געפֿיהלט נאָך פֿיעל ערגער, פֿיעל שווערער ווי געוועהנליך, און זיין שווערע אויפֿגערעגטע שטימונג האָט ער אויסגעדריקט נור דערמיט, וואָס ער האָט דעם גאַנצען אָווענד געראָכערט און געראָכערט, און ווידער געראָכערט... און געפֿיהלט האָט זיך סערגיי אַזוי שלעכט דערפֿאַר, ווייל ער האָט גוט געוואוסט, אַז אַזוינע מיידלעך, ווי די מאַניע, ווערען דאָ אין די דערפֿלעך באַלד צובראָכען און צוקאַליעטשעט, אַז אַזוינע מיידלעך האָבען נור ליעב שטענדיג ריידען פֿון גרויסע מענשען, פֿון הויכע זאַכען, וועגען וועלכע זיי האָבען

דאָס רוב קיין שום בעגריף נישט; אַז איביג בענקען זיי נור און איביג מאָהנען זיי עפּיס ביי דער גאַנצער וועלט; אַז אַזוינע מיידלעך פערמאָגען אָהן אַ שיעור טרערען און טענות און האָבען שטענדיג פיינט אַ געזונדטען, אַ נאָרמאַלען מענשען; אַז אַזוינע מיידלעך דאַרפען גאָר אין דער-היים זיין...

שטאַרקער ווי אַלע מאָל האָט זיך איצט סערגיי'ען פערוואָלט אַנטלויפען פון דאַנען און נישט אָנקוקען מעהר די אויסגעמאַטערטע, נערוועזע מאַניען, נישט ריידען מיט איהר וועגען לאַנגבעוואוסטע זאַכען, נישט אויסהערען מעהר איהר בעל-הבית'ישען מוסר און נישט זעהן צייטענווייז איהר פערשוואָלען פנים...

„לויפען וואו די אויגען וועלען טראָגען!“ — האָט סערגיי ערנסט אַ טראַכט געטהון. אָבער ער האָט זיך תכף דערמאָהנט, אַז ס'מוז נאָך אַ ביסעל דויערן, אַז ער מוז נאָך וואַרטען אויף אַ בריעף, אויף געלד, אויף פאַפּירען, אַז סתם לויפען — איז עפּיס אויך קיין חשבון נישט.

אויף מאָרגען גאַנץ פריה, אַז סערגיי איז אויפגעשטאַנען און האָט אַריינגעקוקט אין זיין קליין פענסטעריל פון'ם צימער, האָט ער דערזעהן, ווי בעקאַנטע דאָרפישע פויערים געהען אין וואַלד אַריין אויף געיעג. סערגיי'ען האָט זיך אין דער ווילדע עפּיס אַזוי שטאַרק פערוואָלט אַוועקגעהן היינט פון דאָרף, אַז גאָרנישט טראַכטענדיג האָט ער באַלד אָנגעטהון זיין קורץ וואַרים פעלציל, זיין הויכע האָהריגע פאַפּאַחע, און אַראָבנעהמענדיג פלינק די ביקס פון וואַנד, איז ער צוזאַמען מיט די פויערים אין וואַלד אַוועק.

סערגיי האָט אַפילו געפיהלט בעת-מעשה, אַז ער טהוט אַ שטיקעל עולה געגען מאַניען, אַז זי וועט דאָרט דורכאויס וואַרטען אויף איהם און אַז ס'איז טאַקע אין דער אמת'ן שרעקליך איבערציבלייבען איינע אַליין אין אַ קליין פרעמד דערפיל. דאָך אָבער האָט סערגיי מיט זיך גאָרנישט געקאָנט מאַכען, און מאַניע איז אויף אַ גאַנצען מעת-לעת אַליין געבליבען.

אַז מאַניע האָט זיך דערוואוסט פון סערגיי'ס אַוועקגעהן, האָט עס איהר בעת-מעשה פערדראָסען ביז צו טרעהרען; און וויפיעל מאַניע האָט זיך נישט געסטאַרעט פערגעסען דאָס האָטש אויף אַ ווייַלע, האָט זי בשום אופן עס נישט געקאָנט. „און אַז מען בלייבט אַמאָל אַליין אויף אַ טאָג — וואָס איז די געפאַהר? —

האט מאניע אליין זיך געפרובט בערוהיגען — ער קאן דאך ניט זיצען איביג נור נעבען מיר"... עס האט אבער קיין זאך ניט געהאלפען. מאניע האט זיך דעם גאנצען טאג פאר קיין שום ארבייט ניט געקאנט נעהמען; ווי אין א שטייגעל, איז זי כסדר ארומגעפלויגען איבער'ן צימער און האט זיך קיין ארט ניט געפינען. „מען קאן דאך עפיס לייענען דערווייל" — האט מאניע אויף א רגע א טראכט געטהון, דערמאהנענדיג זיך אירע שטענדיגע השבונות. נאר איידער מאניע האט נאך דאס בוך אין האנד גענומען, האט זי שוין געפיהלט, אז זי קאן אפילו צו איהם נאהנט ניט צוטרעטען... מאניע האט זיך געפיהלט שטארק בעליידיגט, מאניען איז טרויעריג אויפ'ן הארצען געווען, און דעם גאנצען מעת־לעת האט זי געבענקט נאך עפיס אונדייטליכעס, נאך עפיס אזוינס. וואס זאל איהר קאנען גוט פערשטעהן, גוט מיטפיהלען און וויינענד, פארזיכטיג טרייסטען זי. און אזוי שטארק האט עס מאניען געריהרט און וועה געטהון, אז פון וואס נור זי האט ניט אנגעהויבען טראכטען פאר דעם גאנצען טאג, קומט זי אליץ צו איין און דעמזעלבען געדאנק, צו איין און דעמזעלבען בעשלוס:

— ניטא, ניטא קיין רעכטע מענשען אויף דער וועלט — ניטא!...

אויפ'ן אנדער טאג — שוין פאר־נאכטליך — איז סערגיי, גלייך פון וואלד, געקומען צו מאניען. דאס פנים זיינס איז געוועזן פריש, געזונד און פערפרארען, און מיט זיין אריינקומען איז אויך די גאנצע לופט אין צימער פיעל געזינטער, פיעל פרישער געווארען. סערגיי האט נור א קוק געטהון אויף מאניען און ער האט באלד פערשטאנען און דערפיהלט, אז זי האט זעהר פיעל איבערגעלעבט פאר דעם טאג צייט, און עפיס איז איהם מיט אמאל שווער געווארען קוקען איהר גלייך אין די אויגען. סערגיי האט זיך דערווייל אנגעהויבען לאנגזאם פינאנדערטהון און בעת־מעשה האט ער פאר זיך נור געטראכט פון וואס אנצוהויבען ריידען מיט מאניען, מיט וואס ער זאל זיך צו איהר ווענדען.

— וואס מאכט איהר עפיס, מאריא יאקאוולעוונא? האט סערגיי באלד געפרעגט, רייבענדיג דערביי זיינע רויטע אנגעפרארענע הענד: האט איהר עפיס גוט געשלאפען — די פערגאנגענע נאכט?...

— אימעטיג אליין, סערגיי פאוולאוויטש, אומעטיג, האט מאניע מיט פולע אויגען טרעהרען געענטפערט: גוט, וואס איהר

זענט געקומען, סערגיי פּאוולאָוויטש... אומעטיג אליין...

מאַניע האָט זיך געוואָלט אין דער ווײַלע זעהר אַ סך אַרויסזאָגען סערגיי׳ען, אָבער רײדען פיעל האָט זי איצט ניט געקאָנט, ווײַל מאַניע האָט געפיהלט, אַז ווי נור זי וועט אָנהויבען רײדען, וועט זי באַלד געוויס צעוויינען זיך אויפ׳ן קול. מאַניע האָט באַלד געבראַכט אַ הייסען סאַמאָוואַר פאַר סערגיי׳ען און אַליין האָט זי זיך אַוועקגעזעצט אַנטקעגען איהם מיט אַנ׳אַראָבגעלאָזטען קאָפּ. סערגיי האָט געטרונקען איין גלאָז טהיי נאָך דעם אַנדערן און האָט דערביי אונטערגעפּייפט זײַן שטענדיגע ווילדע מעלאָדיע, וואָס מאַניע האָט זעהר ניט ליעב געהאַט; און ביים שטאַרקסטען פערלאַנג זיך גוט דורכצורײדען היינט מיט סערגיי׳ען, האָט מאַניע פונדעסטוועגען מיט דער צונג ניט איבערגעקעהרט. נאָר אַז סערגיי האָט זיך שוין צוגעקליבען צום אַוועקגעהן, האָט מאַניע איילענדיג איהם געפרעגט:

— זאָגט מיר, סערגיי פּאַוולאָוויטש, איז דאָ ערגיץ פאַרהאַן נאָהנט אַ פּאָסט? איך דאַרף אין גיכען בעקומען אַ נויטיגען בריעף — וואו איז די פּאָסט?...

— בערען זענען דאָ נור פאַרהאַן אין די וועלדער, מײַן פרײַנד, און פויערים אויך אין בערישע פעלצען — אָט דאָס איז גאָר... שוין דריטער מאָנאַט בין איך דאָ — ענדיגט סערגיי — און קיין בריעף האָב איך נאָך אַ דאַנק גאָט ניט געהאַט: ס׳וועט אפשר אָנקומען ווען עס איז — עמיצער וועט מסתמא איבערלייענען...

סערגיי איז באַלד אַוועק מיט אַ גאַנצען צעהנדליג געשאָסענע פויגלעך צו זיך אַהיים און אַליין, וואָס מאַניע האָט אַזוי שטאַרק געוואָלט אַרויסזאָגען פאַר איהם, איז עס ווי אַ משׂא געבליבען ליעגען, שווער דריקענדיג אויף איהר האַרצען. און וואָס ווײַטער, אַלץ מעהר האָט מאַניע געהאַט איהם וואָס צו זאָגען, אַלץ שטאַרקער איז געוואָרען איהר פערדרוס, אַלץ טיעפער די בעליידיגונג און אַלץ שווערער איז איהר געוואָרען מיט ווערטער עס אויסצודריקען. דאָך האָט מאַניע נאָך אַלץ געגלויבט, אַז זי דאַרף נור איין מאָל מעהר ניט קריגען די געלעגענהייט זיך גוט צוזאַמענרײדען מיט סערגיי׳ען, און ער וועט אָהן צווייפעל אָנהויבען אַנדערש לעבען און אַנדערש פערהאַלטען זיך צו איהר, און אַז אַלענפאַלס וועט דאָס לעבען איהרס דאָ אין דערפיל דעמאָלט ווערען ניט שרעקליך.

סערגיי אבער האט גאר אפילו ניט געטראכט דערוויל וועגען איבערבייטען זיין איצטיגען ארט לעבען, און בכלל האט ער זעהר ווייניג געפיהלט מאניעס זיין מיט איהם אין דערפיל, און צייטענווייז האט ער כמעט אינגאנצען ווי פערגעסען זיך אן איהר. ווי פריהער, פלעגט סערגיי גאנץ אפט פון דארף אוועקגעהן און, ווי פריהער, האט ער אין זיינע שווערע מינוטען בראנפען געטרונקען, און טאקע א סך — ניט אויף געלעכטער... אז סערגיי דערמאהנט זיך צייטענווייז וועגען מאניען, וועגען איהר שטענדיגען עלענד, פערדריסט עס איהם בעת־מעשה זעהר שטארק און ער הויבט דעמאלט אן אפטער אריינקומען צו איהר. אבער די איינציגע שעה'ן, וואס זיי פערברייגגען שוין צוזאמען, זענען עפיס אלע מאל אזוינע שווערע, שווייגעדיגע און אנגעשטרענגטע, אזביידען איז דאן פיעל ערגער, פיעל שווערער ווי געוועהנליך און ביידען ווילט זיך וואס גיכער בלייבען אליין... און האטש מאניע האט נאך גוט געדענקט די פינסטערע צייטען פון איהר טורמע־לעבען, דאך האט זי איהר איצטיגען צושטאנד געהאלטען פאר פיעל שרעקליכער, און גארניט זעלטען פלעגט זי מיט טרעהרען אויף די אויגען דערמאהנען איהרע אמאליגע טורמע־חברים, וועלכע זי האט דעמאלט שטענדיג געפיהלט אויף יענער זייט וואנד און מיט וועלכע זי האט אלע מאל — האטש אין מיטען דער־נאכט — געקאנט מיט די פינגער צוזאמענריידען זיך... אט אזוי האט זיך דא פאר מאניען אנגעהויבען א לעבען פון שטענדיגער הארץ־קלעמעניש, אויפרעגונג און ביטערער איינזאמקייט.

אויפשטעהענדיג אין דער־פריה, האט שוין מאניע באלד אנגעהויבען פיהלען די פוסטקייט, די ליידיגקייט פון דעם אנקומענדען טאג, און אזוי טרויעריג, אזוי המארנע ווערט איהר באלד אויף דער נשמה, ווי עפיס א שווערער שווארצער וואלקען וואלט איהר אומעטום בעגלייטען, מאניע סטארעט זיך טהון אלץ לאנגזאם, פאמעליך, עס זאל וואס לענגער דויערן, וואס מעהר צייט אבנעהמען. אבער נאך אלע מאטערניש בלייבט איהר נאך אלץ איבער א גרויס שטיק טאג און א לאנגער, א פוסטער, אומעטיגער ווינטער־אוונד. מאניע פלעגט זיך אזוי אנהויבען ביסלעכווייז ארומדרעהען איבער איהר צימער, ניט האבענדיג וואו אהינצוטהון דעם איינענעם גוף, און בשום אופן קאן זי ניט אויסטראכטען עפיס אנארבייט פאר זיך. גאנץ אפט פלעגט מאניע אליין זיך פרע־

גען מיט פערדרוס: „פארוואס לערען איך עפיס אין דער אמת'ן ניט? דא איז דאך אזוי שטיל, אזוי רוהיג... פארוואס לייען איך גארנישט און האלט גור שטענדיג אין איין טראכטען, אין איין בענקען?" און אלע מאל פלעגט ביי איהר פעסט בלייבען, אז מארגען וועט זי שוין ניט אנדערש נעהמען זיך פאר די ביכער, אז באלד אין דער־פריה וועט זי לערנען איין זאך, דערנאך וועט זי אביסעל לייענען, אביסעל שרייבען און אין אווענד וועט זי ווידער לערנען עפיס אנייע זאך... ביי אזוינע מחשבות האט מאניע אלע מאל גאר פערגעסען זיך אויף אווילע, וואו זי איז אין דער וועלט; זי פלעגט גאר אויפהערען אויף ארגע פיהלען איהר איינזאמקייט און זי האט זיך דאן נור פארגעשטעלט, ווי אין אקורצע צייט ארום וועט זי שוין האבען דורכגעלערנט אזוי פיעל זאכען, איבערגעלייענט אזוי פיעל שווערע און וויכטיגע ביכער, אז אמענש דארף בכלל קיין „שמאטע" ניט זיין — מען דארף נור קאנען אליין זיך אין די הענד אריינעהמען, און אומעטום קאן זיין גוט...

ווען מאניע אבער האפט זיך אויף מארגען פריה און דערמאהנט זיך באלד, וואו זי איז אין דער וועלט און וואס פאר אטאג ס'קומט אן פאר איהר, אז זי איז אזוי וויט פון אמת'ן לעבען, פון מענשען און פון פערגניגען; אז דער איינציגער חבר, דער איינציגער לעבעדיגער מענש איז דא דער בעוואקסענער שווייגענדיגער סערגיי — אי דאס קומט ער צו איהר אזוי זעלטען; אז דער היינט איז אזוי שרעקליך עהנליך אויף דעם נעכטען און מסתמא אויך אויף דעם מארגען; אז אלץ ארום איז עפיס אזוי קאלט, אזוי שווייגענדיג, אזוי טויט — בעפאלט תיכף מאניען אזא אומעט, אזא אבהענגיגקייט. דאס איהר ווילט זיך דעמאלט גאר פון בעטיל ניט אויפהויבען. מאניע נורעט זיך טאקע באלד איין גאר פון דאס ניי אין איהר קאלדרע, ווי וועלענדיג זיך אליין איינשלעפערען אויף גאנצע וואכען, חדשים און אפשר טאקע אויף יאהרען... און אז מאניע דערמאהנט זיך פלוצלונג אן איהרע נעכטיגע פלענער וועגען איהרע למודים, וועגען לערגען, וועגען לייענען פיעל, טהוט זי באלד נערוועז אטרייסעל מיט'ן קאפ, ווי זי וואלט דערמיט וועלען זיך אליין פערטומלען — בעסער ניט קלערען, ניט טראכטען וועגען דעם... אין אזוינע טעג היט זיך דאס רוב מאניע אויס ניט קוקען אין די זייט, וואו די

ביכער ליגען, און אז ניט ווילענדיג שטעלט זיך אב איהר אויג אויף וועלכען ס'איז ספר, ווערט מאניע באלד בלאס, ווי די וואנד, פיהלענדיג בעת-מעשה די אייגענע שוואכקייט...

נאר איבערהויפט האט זיך מאניע שלעכט געפיהלט אלע מאל פאר-נאכט. אין די אומעטיג איינזאמע בין-השמשות'ן פלעגט זי זיך ווי אויף להכעיס אלע מאל דערמאהנען אן איהרע קינדער-יאהרען, איהר היים, איהרע אמאליגע קליינינקע חברטעס, אן דעם טאטען, מאמען, און יעדע ערינערונג פלעגט זיך ווי א שטיין אוועקלעגען אויף איהר פערוועהטאגט הארץ. א שרעקליך בענקעניש פלעגט דעמאלט ארומנעהמען איהר גאנצען מהות, און בעת-מעשה האט מאניע אלע מאל געפיהלט — האטש זי האט עס זיך קיינמאל ניט מודה געוועזען — עפיס א שטיקעל חרטה, דאס הייסט: עלטערן זענען אויך אמאל גערעכט... אבער ענדיגען פלעגען זיך אלע מאל איהרע געדאנקען דערמיט, אז ווען סערגיי זאל איצט אריינקומען צו איהר, וואלט דאך גוט געוועזען — דאך איז ער אנ'אייגענער מענש, א חבר, א אינטעליגענט...

אין איינעם פון אזוינע שווערע יאוש'דיגע פארנאכטען איז טאקע גראד סערגיי אנגעגאנגען. דאס פנים איז ביי איהם דאס-מאל געוועזען פרעהליך-אויפגערעגט, די אויגען זיינע האבען גע-קוקט עפיס זעלטען טריי און ארענטליך, און עפיס איז ער אינ-גאנצען היינט געוועזען גארניט דערזועלבער סערגיי. ער האט באלד אראבגעווארפען פון זיך דעם פעלץ מיט'ן היטעל, און מיט עפיס אנ'אויסערגעוועהנליכער פריינדליכקייט האט ער זיך צוגעזעצט נא-הענט נעבען מאניען. מאניע האט טאקע באלד דערפיהלט זיין היי-טיגע ווייכע און ניט-געוועהנליכע שטימונג, און דאס הארץ האט זיך ביי איהר תכף עפיס א מאדנעם צאפעל געטהון...

— וואס זענט איהר, חברטע, אזוי פערטראכט, אזוי פער-אומערט? האט סערגיי זיך באלד צו איהר געווענדט, נעהמענדיג זי פארזיכטיג פאר א האנד: וואס וועט איהר דא, מיינט איהר, אויסקלערען, וואס וועט איהר דא בעטראכטען? טהוט בעסער, מאריא יאכאוולעוונא, איידער טראכטען — אט טאקע אזוי ווי איך טהו... א שעה לעבען, פערשטעהט איהר מיר, איז אויך גוט... איהר קאנט דאך דא אויף אזא אופן פראסט פון זינען אראב...

לכתחילה האט מאניע בשום אופן ניט פערשטאנען, וואס אזוינס סערגיי איז דא אויסען איהר צו זאגען, און וואס בעשטעהט

זיין גוטע עצה און וואס מיינט ער מיט דעם „איין שעה" לעבען. נאר, אז סערגיי האט זיך באלד ווידער צורעדט, האט מאניע ערשט דעמאלט דערהערט א שטארקען ריח פון פראסטען בראנפען, און זי האט באלד האלב־דערשראקען ארויסגערעדט: „לעגט זיך דא צו א ביסעל אפרוהען, סערגיי פאוולאוויטש; איהר זענט דאך אזוי פערמאטערט, אזוי אויפגערעגט"...

סערגיי האט אין דערזעלבער רגע בעדייטענד אריינגעקוקט מאניען גלייך אין די אויגען אריין, און מיט עפיס א קראנקען שמייכעל אויף די ליפען האט ער שטיל געזאגט:

— איך בין ניט שכור, מאריא יאקאוולעוונא — איך וויים נאך דערוויל, וואו איך בין אין דער וועלט — נאך צו־גוט וויים איך עס... מיר איז נאר איצט א ביסעלע גרינגער צו לעבען... אין דער־פריה היינט איז געוועזען, מאריא יאקאוולעוונא, ניט גוט, אבער טאקע גאר־גאר ניט גוט!...

— ניין, סערגיי פאוולאוויטש, האט מאניע ווי רחמים געבעטען: דאס ניט — מיר זענען דאך זאלבענאנד, ביכער זענען פארהאן, מען קאן לעבען אהן שכרות אויך... איהר דארפט נור ניט אוועקגעהן, ניט בלייבען אליין און מיך אויך ניט איבערלאזען אליין אינ'ם פערפלוכטען דערפיל...

ביידע זענען זיי באלד אנטשוויגען געווארען און ביידע האבען בעת־מעשה געפיהלט עפיס א מין רחמנות, אנ'עלענד איינער צום אנדערן...

דאס רוב אבער פלעגט קיינער צו איהר ניט קומען, און איהרע מחשבות און ערינערונגען הויבען זיך ווידער אן פון דאס ניי. און אז זי דערמאהנט זיך ווידער אן סערגיי'ען, פערטראכט זי זיך באלד מיט פערדרוס וועגען זיין ארט לעבען, אז ער לעבט אזוי שמוציג, אזוי ניט ארענטליך, אז ער טרינקט זיך אן און לאזט זיך אוועק איבער'ן דארף... און מאניע האט עס איהם בשום אופן ניט געקאנט מוחל זיין, ווייל זי האט נאך אליץ געגלויבט אין עפיס „אנאמת". זי האט נור ליעב געהאט גוטע און ערנסטע ביכער, ליעב געהאט איהרע פריינד, בעקאנטע און חברים, ליעב געהאט די גאנצע מענשהייט און ווייטער קיינעם ניט... בכלל האט נאך מאניע ביז איצט קיינמאל ניט געטראכט פון אזוינע אומשטענדען, וועלכע קאנען ברייגען צו שלעכטע מחשבות, צו מיאוס'ע מעשים, און מיט גאר די כוחות, און אויפמערקזאמקייט האט זי

שטענדיג געהיט איהר ריינקייט און אונשולדיגקייט. און אַלע מאָל, ווען מאַניע דערמאָהנט זיך, אַז סערגיי איז אין דעם פּרט אַזוי זינדיג, פיהלט זי צו איהם דעמאָלט אַזאַ האַס, אַזאַ שנאה, אַז דאָס בריינגט איהר דאָס רוב צו היסטאָרישע קולות, צו ווילדע געשרייען. אָבער מעהר ווי די ווענד פון צימער האָבען עס קיינמאָל ניט געהערט, און סערגיי האָט זיין לעבען צוליעב דעם ניט געענדערט...

סערגיי, פון זיין זייט, האָט גאַנץ גוט פערשטאַנען, ווי מאַניע טראַכט וועגען איהם, און צייטענווייז האָט זיך איהם געוואָלט ריידען מיט איהר וועגען דעם, דערווייזען איהר, אַז ער איז גערעכט, זי איז אויך גערעכט — אַז אַלע זענען גערעכט... אָבער ער דערמאָהנט זיך באַלד, אַז מאַניע וועט אַליין איינס בלייבען ביי דאָס איהריגע, אַז זאָל זי טאַקע זיין וואָס זי איז, אַז נאָך איין וואָך, אַ צווייטע — און זיי צופליהען זיך אין פערשיעדענע זייטען.

אָט אַזוי זענען טעג און וואָכען פאַרביי געגאַנגען, און מאַניעס פערצווייפלונג איז ווי אַ באַרג ביי איהר אין האַרצען געוואַקסען. זעהענדיג צייטענווייז סערגיי'ס געזונד אויסזעהן, זיינע פעסטע און זיכערע טריט, זיין אייביג אויסגעהאַלטענע קאַלטקייט און וויסענדיג, אַז סערגיי פיהלט גאָר כמעט ניט קיין אָבקומעניש דאָ אין דערפיל — פלעגט מאַניען אָפטמאָל אַרויפקומען אויפ'ן געדאַנק זיין שטענדיגע עצה — איינ'שכיר'ן זיך אַ ביסעל... אָבער אַלע מאָל האָט מאַניע אַנ'אומעטיגע, אַ צוטראָגענע, פערטריבען פון זיך אַזוינע מחשבות און פלעגט בלייבען אין דער פריהערדיגער פערצווייפלונג.

איינמאָל אָבער אין אַ שלעכטען, אַ שווערען ווינטער-אָווענד, ווען מאַניע האָט שוין אַלע איהרע געוועהנליכע אַרבייט אָבגעטהון: געטראַכט וועגען דער-היים, וועגען דער פרייער וועלט, וועגען בעקאַנטע, וועגען „ליפען", וועגען סערגיי'ען, געלעגען אין בעטיל, געלאָפען איבער'ן צימער, געמאַכט דעם סאַמאָוואַר, איהם אַ צווייטעס מאָל געוואַרימט, געקוקט אין אַ ביכעל, געשטאַנען ביים פענסטער, ווידער געלאָפען איבער'ן צימער, ווידער געפרובט זיך לעגען און ווידער געמוזט פון בעטיל אַראָב — איז מאַניע פלוצלונג, אין אַ פאַטשיילע פערוויקעלט, האַסטיג פון שטוב אַרויסגעלאָפען, און אַז זי האָט זיך אין אַ ווייַלע אַרום צוריק אומגעקעהרט, איז זי געוועזען רויט און צוקאָכט און האָט אַ פלעשיל בראַנפען אין דער האַנד געהאַלטען... מאַניע האָט זיך תיכף דאָס בעטיל אויסגעבעט,

זיך אײַנגאַנצען פֿונאַנדערגעטהון, און זיצענדיג האַלב נאַקעט אויפ'ן געלעגער, האָט זי מיט פֿעסט־פֿערמאַכטע אויגען פֿונ'ם פֿלעשיל אין מויל געגאָסען...

אויף מאָרגען האָט זיך מאַניע אויפֿגעהאַפּט מיט אַ שווערען קאָפּ־וועהטאָג און מיט אַ שטאַרקער נודנעקייט. אַז זי איז אַ פּאָר מאָל דאָס צימער דורכגעגאַנגען, האָט איהר באַלד אָנגעהויבען וואַרפֿען אין קעלט אין רופֿען צום ברעכען. מאַניע האָט זיך באַלד ווידער אין בעטיל געלעגט, און אײַנדעקענדיג זיך מיט גאָר איהרע בגדים, האָט איהר באַלד אַרומגעהאַפּט אַ שווערער קאַשמאַרען־שלאָף. ווען זי האָט זיך שפּעט אין אָוונד ערוואַכט אַ ניכטערע און האָט זיך דערמאָהנט, וואָס זי האָט אַזוינס געטהון און אין וואָס פֿאַר אַ צושטאַנד זי האָט זיך געפֿינען — זענען באַלד איהרע אויגען פֿול טרעהרען געוואָרען און די גאַנצע נאַכט האָט זי אין וויינען און יאָמערן פֿערבראַכט; און געטרייסט האָט זיך מאַניע נור מיט דעם, אַז מעהר וועט אַזוינס מיט איהר געוויס קיינמאָל ניט טרעפֿען, אַז זי האָט עס נור איין מאָל געפּרובט און ווייסט, אַז דאָס טויג ניט, אַז דאָס לוינט ניט און אַז סערגיי וועט זיך פֿון דעם ניט דערוויסען... אָבער וויפֿיעל מאַניע האָט זיך ניט געשטאַרקט מעהר קיינמאָל ניט צו טרינקען, האָט זי דאָך אין איינינע טעג אַרום אַ נײַ פֿלעשיל געקויפֿט, און אַז עס האָט זיך געענדיגט, האָט שוין מאַניע געקויפֿט און געקויפֿט... מאַניע פֿלעגט וויינען, וואָס זי טרינקט, און פֿלעגט ווידער טרינקען, און אין איהר שכור'ן האָט זיך געפֿיהלט עפּיס אַ מין להכעיס דער גאַנצער וועלט: דעם טאַטען, דער מאַמען, די חברים, סערגיי'ען — זאָלען זיי וויסען...

———

ס'איז געוועזען שפּעט אין אָוונד. אין דער־פֿריה פֿונ'ם זעלבען טאָג האָט זיך מאַניע שטאַרק אָנגעזופּט מיט פּראָסטען בראַנפֿען און איהר שטימונג איז באַלד געוואָרען עפּיס אַ זעלטען־געהויבענע — אַזוינס, וואָס האָט מיט איהר פֿאַר די גאַנצע צייט גאָר קיינמאָל ניט געטראָפֿען. מאַניע האָט מיט זיך אַליין גערעדט, געלאַכט און האָט געפּרובט אויסנוצען פֿערשיעדענע פֿרעהליכע מעלאָדיען. בכלל האָט מאַניע הײַנט אויסגעזעהן ניט געוועהנליך לעבעדיג, פֿריש, ווילד און פֿרעהליך, און דעם גאַנצען

טאָג האָט זי אַלײן מיט זיך הורכאָוים געשטיפט און היצפּה׳דיג געשמייכעלט... פאַר־נאַכט איז מאַניע גאָר פלוצלונג פון בעטיל אַראָבגעשפּרונגען און, ווילד־לאַכענדיג, האָט זי זיך אַ טענציל אַוועק־געלאָזען... און אַז ס׳איז אָווענד געוואָרען, האָט זי זיך מיט אַמאָל אָן סערגיי׳ען דערמאָהנט און אין קאָפּ האָבען איהר באַלד אָנגעהויבען קלאַפּען זײַנע ווערטער: „מ׳דאַרף לעבען, מ׳דאַרף לעבען!“... דער גאַנצער קערפּער האָט זיך בײַ מאַניען אין יענער ווײַלע ווי מיט אַ פײַער אָנגעצינדען און גאָר ניט ווילענדיג האָט זי דאַן נור געטראַכט, אַז מאַנסבילען איז בכלל בעסער... און אַז מאַניע האָט זיך שכור׳ערהייד פערשעמט פאַר איהרע אייגענע מחשבות, האָט זי באַלד געהאַפּט און אויסגעטרונקען דאָס לעצ־טע ביסעל, וואָס ס׳איז נאָך אין פלעשיל געבליבען. באַלד האָט זיך מאַניע אינגאַנצען פונאַנדערגעטהון און מיט אַ נאַקעטער ברוסט און הוילע הענד איז זי געבליבען ליגען אויפ׳ן בעטיל. דאָס פּנים איז בײַ איהר רויט געוועזען, די ציינער — פערדריקט, און אַלע ווײַלע האָט זי אַלץ מעהר די קאָלדרע פון זיך אַראָבגערוקט...

שטיל, פּאַמעליך איז דעמאָלט אין יענעם אָווענט סערגיי צו איהר אַרײַן און מיט אַן אײַנגעהאַלטענעם אָטהעם איז ער אָהן בעוועגונג אַ היבשע ווײַלע אין מיטען צימער שטעהן געבליבען. מאַניע אָבער האָט באַלד דערפיהלט סערגיי׳ען אין צימער און האָט איהם מיט אַ ווילדען פרעהליכען קול צו זיך גערופען. אַז סערגיי איז נאָהנט בײַ איהר בעטיל געשטאַנען, האָט איהם מאַניע באַלד מיט איהרע הייסע, זודיגע הענד אַרומגעכאַפּט און אָהן ווערטער האָט זי איהם צו זיך צוגעצויגען. און ביידע זענען באַלד אין אַ שכור׳ן, פערכישופ׳טען שווײַגען אַרײַנגעפאַלען...

אַז מאַניע האָט זיך אויף מאָרגען אויפגעכאַפּט, איז איהר דייטליך געשטאַנען אין זכרון די פערגאַנגענע נאַכט. ס׳איז איהר באַלד געוואָרען אייגג בײַם האַלז, און מאַניען האָט זיך געדוכט, אַז זי פאַלט, פאַלט לאַנגזאַם אין אַ שוואַרצען טיעפען תהום. און אַז אַלץ, אַלץ איז פאַר איהר פערלאָרען...